

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ MÜCADELESİ KAPSAMINDA TÜRKİYE'NİN
STRATEJİK YAPILANMASI**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İlteriş Kaan BARUN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nimet VARLIK**

**Temmuz-2020
KIRIKKALE**

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ MÜCADELESİ KAPSAMINDA TÜRKİYE'NİN
STRATEJİK YAPILANMASI

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Hazırlayan
İlteriş Kaan BARUN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nimet VARLIK

Temmuz-2020
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Nimet VARLIK danışmanlığında İteriş Kaan BARUN tarafından hazırlanan “Doğu Akdeniz’deki Enerji Mücadelesi Kapsamında Türkiye’nin Stratejik Yapılanması” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

13/08/2020

Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Nimet VARLIK (Danışman)

Prof. Dr. Harun BAL (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Doğu Akdeniz’deki Enerji Mücadelesi Kapsamında Türkiye’nin Stratejik Yapılanması*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

13/08/2020

İlteriş Kaan BARUN

ÖNSÖZ

“Doğu Akdeniz’deki Enerji Mücadelesi Kapsamında Türkiye’nin Stratejik Yapılanması” adlı çalışmada Türkiye’nin yıllardır süregelen enerjide dışa bağımlılığı azaltacak belki de sona erdirecek olan Doğu Akdeniz özelinde gerçekleşen enerji mücadelelerinin olası sonuçları ele alınmıştır. Bu çalışmayı hazırlamamda en çok emeği olan ve sabırla her daim yanımda olan eşime ve aileme, araştırmamda bana yardımcı olan ve yol gösteren arkadaşım Öğr. Gör. Baybarshan Ali Kazancı’ya minnetlerimi sunarım. Danışmanlığımı yapıp, kıymetli yardımlarını asla esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Nimet Varlık hocamıza ve her daim ufkumuzu daha ileriye yöneltmemize vesile olan Prof. Dr. Mehmet Dikkaya hocamıza teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

İçinde bulunduğumuz zaman dilimi göz önüne alındığında ülkelerin örgütsel yapılarını ve egemenliklerini devam ettirebilmeleri adına en önemli faktörlerden bir tanesi enerjidir. Ülke mekanizmasının devamı, insan yaşamının alışkanlıkları gereği enerji temel ihtiyaç durumundadır. Sürdürülebilir ekonomik yapı ve temel ihtiyaçların karşılanması adına enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç devamlı artmaktadır. Bazı ülkeler coğrafi konumları gereği yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin, bazı ülkeler ise bu kaynaklar özelinde yetersizlerdir. Kaynak bakımından zengin olan ülkeler ve yetersiz olan ülkeler arasında enerji ticareti yaşanmaktadır. Enerji ithalatına dayalı işleyişini devam ettiren ülkelerde ekonomik yönden sıkıntılar yaşanmaktadır.

Bu minvalde Türkiye Cumhuriyeti enerji konusunda dışa bağımlı bir politika yürütmek zorundadır. Stratejik konumu itibari ile enerji ithal eden ülkeler ile ihrac eden ülkeler arasında köprü görevi görmekte ve bu durumdan kazanç sağlamaktadır. Ülkemizin doğu ve güney kesimlerindeki komşu ülkelerde var olan enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılması konusunda birçok yatırım gerçekleşmiştir. İki binli yıllarda başlayan Doğu Akdeniz hidrokarbon arama faaliyetleri günümüzde artmış ve çok büyük rezervler keşfedilmiştir.

Bu çalışmada, Doğu Akdeniz havzasında meydana gelen hidrokarbon keşifleri sonucunda bölgesel ve uluslararası anlamda oluşan politik, siyasi, ticari ve askeri stratejilerin Türkiye açısından önemi ve bu stratejilerin sonuçları hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Özellikle Kıbrıs adasının demografik yapısının suiistimal edilmesinin sebepleri ve Avrupa Birliği ülkelerinin bölgesel siyasetinin etkileri incelenmiştir. Bölgede yürütülen politikaların olumlu sonuçlanması için yapılması gerekenler ve sonuçları hakkında bilgiler verilmiştir. Bölgede çıkartılacak olan hidrokarbon rezervlerinin ülkemiz üzerinden batı pazarına taşınması Türkiye açısından bir kazanç olacağı gibi, ilan ettiğimiz sınırlar dâhilinde çıkartılacak olan hidrokarbon rezervleri neticesinde enerjide dışa bağımlılığın sona erdirileceği yönünde sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji Ekonomisi, Mavi Vatan, Enerji Arz Güvenliği

ABSTRACT

Considering the current time frame, energy is one of the most important factors for countries to maintain their organizational structures and sovereignty. Energy is in the basic need due to the continuation of the country mechanism and the habits of human life. The need for energy resources is continuously increasing to meet sustainable economic structure and basic needs. Some countries are rich in underground and aboveground resources thanks to their geographical location, while some countries are particularly deficient in terms of these resources. Energy trade is experienced between resource-rich countries and non-resource rich countries. Countries that continue their operations based on energy imports experience economic difficulties.

In this respect, the Republic of Turkey has to carry out an external policy on energy. It serves as a bridge between energy importing countries and exporting countries due to its strategic location and it provides profit from this situation. Many investments have been made in transferring the energy resources existing in neighboring countries in the eastern and southern parts of our country to the West. The Eastern Mediterranean hydrocarbon exploration activities, which started in the 2000s, have increased today and vast reserves have been discovered.

This study explains Turkey's importance in terms of the political, diplomatic, commercial, and military strategies formed regionally and internationally as a result of the hydrocarbon discoveries occurring in the Eastern Mediterranean basin and make inferences about the results of these strategies. In particular, it examines the reasons for the misuse of the island of Cyprus's demographic structure and the effects of the regional politics of European Union countries. It clarifies the information about what needs to be done in order to accomplish conclusive results and the consequences of the policies completed in the region. Removing the transportation of hydrocarbon reserves in the region to western markets through our country will be an advantage for Turkey, in addition to this, it concludes that foreign dependency in energy will terminate from being extracted from the hydrocarbon reserves, which have declared limits.

Keywords: Eastern Mediterranean, Energy Economy, Blue Homeland, Energy Supply Security

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ:	Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BP:	İngiliz Petrol Şirketi
BTU:	İngiliz Isı Birimi
DİTAŞ:	Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş.
E.O.K.A. :	Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü
EİA:	ABD Enerji Enformasyon Birimi
EPDK:	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
İHA:	İnsansız Hava Aracı
KKTC:	Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYG:	Kuşak ve Yol Girişimi
LNG:	Sıvılaştırılmış Doğal gaz
MEB:	Münhasır Ekonomik Bölge
MTA:	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NBP:	İngiltere Ulusal Dengeleme Noktası
NPT:	Silahsızlanma Anlaşması

ÖSO:	Özgür Suriye Ordusu
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
PETKİM:	Petro Kimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü
RES:	Rüzgâr Enerji Santrali
SİHA:	Silahlı İnsansız Hava Aracı
SOCAR:	Azerbaycan Devlet Petrolleri Şirketi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP:	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TEP:	Ton Eşdeğer Petrol
TÜPRAŞ:	Türkiye Petrolleri Rafinerileri Anonim Şirketi
TUIK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
IMF:	Uluslar Arası Para Fonu
UAD:	Uluslararası Adalet Divanı
UDİK:	Türkiye-Rusya Üst Düzey İş Birliği Konseyi
V.B.:	Ve Benzeri

TABLÖLÄR LİSTESİ

TABLO 1: DÜNYA LNG PİYASASI SATIŞ RAKAMLARI (2000- 2014 YILLARI ARASI).	16
TABLO 2: KITA SAHANLIĞI VE MEB'İN FARKLARI	30

GRAFİK LİSTESİ

GRAFİK 1: TÜRKİYE’DE 2016 YILI ELEKTRİK ÜRETİMİNİN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI	12
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: KANITLANMIŞ DÜNYA PETROL REZERVLERİ	13
ŞEKİL 2: LNG TAŞIMACILIĞINDA KULLANILAN ÖZEL TANKER GEMİLER.	19
ŞEKİL 3: DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI.....	25
ŞEKİL 4: NİL DELTA'SI DOĞAL GAZ SONDAJ KUYULARI	27
ŞEKİL 5: DENİZ YETKİ ALANI.....	31
ŞEKİL 6: YUNANİSTAN NEZDİNDE TÜRKİYE'NİN MEB ALANINDAKİ DEĞİŞİM	32
ŞEKİL 7: İSRAİL HİDROKARBON SAHALARI.....	34
ŞEKİL 8: YUNANİSTAN'IN MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE SINIRLARI VE TÜRKİYE'NİN KITA SAHANLIĞI	36
ŞEKİL 9: GKRY'NİN İLAN ETTİĞİ MEB SINIRLARININ KKTC'NİN MEB SINIRLARI İLE ÇAKIŞTIĞI BÖLGELER.....	40
ŞEKİL 10: LÜBNAN VE İSRAİL'İN MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGESİ.....	41
ŞEKİL 11: LİBYA VE TÜRKİYE'NİN KARŞILIKLI MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGELERİ	43
ŞEKİL 12: AVRUPA'YA GÖTÜRÜLMESİ PLANLANAN HİDROKARBON REZERVLERİNİN GÜZERGÂHI.....	46
ŞEKİL 13: RUSYA FEDERASYONU'NUN AVRUPA İLE ENERJİ TİCARETİNE KONU OLAN BORU HATLARI.	47
ŞEKİL 14: ÇİN'İN KUŞAK VE YOL PROJESİNİN GÜZERGÂHI.....	51
ŞEKİL 15: TÜRKİYE – LİBYA MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE SINIRLARI	67

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

1.1. Enerjinin Tanımı	6
1.2. Enerji Kaynaklarının Sınıflandırılması	7
1.3. Enerji Ekonomisi.....	8
1.4. Enerji Politikası.....	9
1.5. Enerji Ticareti	11
1.5.1. Dünya Petrol Piyasası.....	13
1.5.2. Dünya Doğal gaz piyasası.....	15
1.6. Enerji Kaynaklarının Transferi ve Taşıma Yöntemleri	17
1.6.1. LNG (Liquefied Natural Gas) Yöntemi ve Taşımacılığı	18
1.6.2. Boru Hattı Taşımacılığı.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİ VE DENİZ YETKİ

ALANLARI

2.1. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Konumu	24
2.2. Doğu Akdeniz'deki Enerji Keşifleri.....	26
2.3. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Anlaşmaları	29
2.4. Doğu Akdeniz'de Bölge Devletlerinin Enerji Politikaları	33
2.4.1. İsrail	33
2.4.2. Yunanistan.....	35
2.4.3. Mısır.....	36
2.4.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	38

2.4.5. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi -----	39
2.4.6. Lübnan -----	41
2.4.7. Libya -----	42
2.4.8. Suriye -----	43
2.5. Küresel Ülkelerin Enerji Görünümü ve Doğu Akdeniz Politikaları	43
2.5.1. Avrupa Birliği-----	44
2.5.2. Rusya Federasyonu-----	47
2.5.3. Amerika Birleşik Devletleri -----	48
2.5.4. Çin Halk Cumhuriyeti -----	50
2.6. Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Taşıma Yöntemleri-----	52
2.6.1. LNG (Liquefied Natural Gas) Yöntemi ve Taşımacılığı -----	52
2.6.2. Boru Hattı Taşımacılığı-----	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE’NİN ENERJİ STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA DOĞU	
AKDENİZ POLİTİKALARI	
3.1. Türkiye’nin Enerji Görünümü-----	55
3.1.1. Fosil Yakıtlar-----	56
3.1.2. Yenilenebilir Kaynaklar -----	59
3.2. Tarihsel Perspektifte Türkiye’nin Enerji Politikası -----	61
3.3. Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası -----	65
3.3.1. Kıbrıs Sorunu ve KKTC’nin Stratejik Önemi-----	68
3.4. Türkiye’nin Doğu Akdeniz Üzerinde Askeri ve Siyasi Yapılanması	72
SONUÇ -----	77
KAYNAKÇA -----	82

GİRİŞ

İlk insandan günümüze kadar olan süreç içerisinde, insanın yaşamsal faaliyetlerini yerine getirebilmek adına çeşitli gereksinimleri olmuştur. Ateşin icadı ile başlayan mutlak serüven enerjinin şekil değiştirmesi ile birçok alanda hayati önem taşımıştır. Sınırlı miktarda var olan enerjinin insanlar tarafından bölüşülmesi tarih boyunca anlaşmazlıklara sebebiyet vermiştir. Günümüzde insanlığın enerjiye olan bağımlılığı artmış ve ülkelerin enerji politikaları bu yönde değişmiştir. Sanayi Devriminden sonra yoğun makineleşme ve endüstriyel gelişme konusunda yarış içinde olan devletlerin yaratmış olduğu enerji arzı ile enerjiye duyulan ihtiyacın önemi artmıştır. Bu değişim koşulları altında enerji madenlerini ellerinde bulunduran devletler ve onları en verimli şekilde işleyip kullanıma hazır hale getiren devletlerin küresel alanlarda gelişimi ve kalkınması hızlanmıştır. Enerji kaynakları çeşitliliğine bakıldığında her coğrafyada farklı kaynakların var olduğu ve coğrafi bölgelerin gelişim süreçlerini kaynak zenginliklerine göre inşa ettiği görülmektedir. Günümüzde en çok ihtiyaç duyulan ve birçok sektörde tercih edilen petrol ve doğal gaz enerji kaynaklarının sahibi olan ülkelerde uluslararası sahnede ekonomik yönden giderek artan bir gelişme söz konusudur.

Ülkelerin enerji talepleri ağır sanayi hareketlerindeki gelişim ve nüfusun artması doğrultusunda artış göstermektedir. Sosyal ve gelişmiş toplumlarda enerjiye duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. En gelişmiş toplum yapısından en ilkel toplum yapısına kadar incelendiğinde enerji hayati bir önem arz etmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında dünya devletlerinin nüfus ve sanayi olarak gelişimi aralıksız ilerleme kaydederken enerji kaynakları ise giderek azalmaktadır. Enerji rezervlerinin tüketimindeki aşırılık sonrası küresel enerji üzerinde yoğunlaşan çalışmalar daha da önemli hale gelmeye başlamıştır. Enerji rezervi bulunmayan ülkelerin bütçelerinin büyük bir bölümünü enerji ithalatı oluşturmaktadır. Programsız ve düzensiz yatırımlar neticesinde insana aktarılması gereken yatırımların enerji ithalatına aktarılması ülkelerin ekonomik yönden bir çıkmaza girmesine sebebiyet vermektedir.

Farklı coğrafi bölgelerde birçok enerji kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar üzerinde farklı devletlerin ve farklı enerji faaliyeti sürdüren çok uluslu şirketlerin proje ve programları devam etmektedir. 1. Dünya Savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun otorite boşluğundan faydalanan devletlerin bir zamanlar Türk gölü

olan Akdeniz üzerinde hâkimiyet çabası başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde Akdeniz havzasında birçok yeni devlet kurulmuştur. 21. Yüzyılın başlarında Doğu Akdeniz havzasında kıyısı olan ülkelerin bölgede hidrokarbon arama ve tarama çalışmaları başlamıştır. Yüksek miktarda enerji verimliliği olduğu düşünülen bölge ile ilgili hukuki, siyasi ve askeri adımlar atılmıştır. Kıyıdaş ülkelerin kendi aralarında yapmış olduğu deniz anlaşmaları doğrultusunda birçok sondaj gemisi ve askeri gemiler bu sulara indirilmiştir. Arama ve çıkarma faaliyetleri sonrası kıyıdaş ülkeler farklı gruplara bölünmüş ve kendi aralarında birbirleri ile zıt anlaşmalar yapmışlardır. Yapılan anlaşmalar diğer devletlerin menfaatleri ile çakışması sonucu bölge üzerinde hak iddiaları neticesinde gergin süreçler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır.

Hidrokarbon yönünden zengin olan bir bölge üzerinde hak sahibi olan hiçbir ülkenin hak iddiasından vazgeçmesi mümkün gözükmemektedir. Hidrokarbon yataklarının bir ülkenin ekonomik gelişmesini pozitif yönlü geliştireceği gerçeğine paralel olarak uluslararası arenada güçlü bir ülke konumuna getireceği de aşikârdır. Enerji piyasasına hâkim ve gelişmiş ülkelerin bölgede yaşanan sorunlara kayıtsız kalmaması ve bölge üzerinde politikalar üretmesi devletlerarası anlaşmazlıkların artmasına sebebiyet vermiştir.

Bu bağlamda, içinde bulunduğumuz coğrafyada birçok karışıklık ve iç savaş durumu mevcuttur. Komşu ülkelerin iç karışıklıklarının ekonomik ve sosyal yansımaları ülkemiz tarafından hissedilmektedir. Geçmiş yıllarda bölge üzerinde alınan kararlarda yaşanan sıkıntılar ve alınamayan kararlar siyasi ve ekonomik olarak dış siyasette dar alanda manevralar yapılmasına sebebiyet vermiştir. Bu bölgelerin genelinde ortaya çıkan sorunlar Doğu Akdeniz siyasetinde de etkisini göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik hakları doğrultusunda Kuzey Suriye topraklarında almış olduğu kararlar ülke menfaatleri bakımından son derece kritik durumdadır.

Bu tez çalışması enerji politikası kapsamında ekonomi-politik bakış açısı ile kaleme alınacaktır. Dünya genelinde en fazla tercih edilen fosil enerji kaynakları ve bu kaynakların alt başlığı olan petrol ve doğalgaz tezimizin enerji konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde enerji ekonomisinin genel teorik çerçevesi ele alınacaktır. Enerjinin ekonomi politiği ile ilgili genel bir tanım yapılarak enerji

kavramı ve iktisadi boyutu üzerinde durulacaktır. Enerji ticareti ve enerji piyasası hakkında bilgiler aktarılacak ve enerji maddelerinin ihracatına yönelik taşıma yöntemleri incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Doğu Akdeniz'in tarihi süreci ve jeopolitik önemi ile ilgili incelemeler yapılacaktır. Bölgede yürütülen enerji arama çalışmaları bu enerji rezervlerinin ekonomik boyutları hakkında bilgiler verilecek ve bölge devletleri ile küresel güçlerin bölge üzerindeki politikaları masaya yatırılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Türkiye'nin enerji görünümü, enerji ile ilgili ülke içerisinde yürütülen politikalar ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikası kapsamında yürütmüş olduğu politikalar incelenecektir. Askeri ve siyasi anlamda bölgede yürütülen etkin stratejiler değerlendirilecektir..

Doğu Akdeniz bölgesinde yüksek ölçekte bulunan rezervlerin çıkarılması ve sahiplenilmesi konusunda büyük bir yarış verilmektedir. Bu tezin amacı, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından başlatılan yapılanma ile Uluslararası Deniz Hukuku maddelerine dayanarak kıta sahanlığı haklarını neticesinde başlatılan faaliyetleri incelemek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bölge üzerinde izlediği politikadaki gecikme nedenlerini masaya yatırmaktır. Bu politikaların Türkiye için ne gibi kazanç ve kayıpların olduğunu ortaya çıkarabilmek de tezin temel amaçlarındandır.

Araştırmanın temel hipotezi olarak Doğu Akdeniz'de meydana gelen siyasi, politik ve askeri yapılanmaların bölge devletlerine ve Türkiye'ye muhtemel etkileri olarak belirlenmiştir. Bunun dışında öngörülen diğer hipotezler ise şu şekildedir:

- Bölgede çıkartılacak olan hidrokarbon kaynakları küresel anlamda bir kutuplaşmaya yol açmayacaktır.
- Türkiye'nin savunma sanayi ve teknoloji yatırımlarının bölgede yürütülen askeri yapılanmaya olumlu etkisi olacaktır.
- Petrol ve Doğal gaz taşımacılığının ülkemiz üzerinden gerçekleşmesi durumunda Türkiye enerji koridoru ülke durumuna gelecektir.
- Doğu Akdeniz bölgesinde yeni diplomatik yakınlaşmalar neticesinde ülkeler arası kutuplaşmalar daha belirgin olacaktır.

- ABD, AB ve Rusya'nın bölgede yürüttüğü politikalar sonucu bölge daha huzursuz bir ortama dönüşecektir.
- İsrail ve Mısır ile anlaşma yapacak olan devletin bölgede söz hakkı artacaktır.
- Türkiye Cumhuriyeti geçmiş yıllarda Kuzey Afrika üzerinde yürütmüş olduğu Hamas politikasını devam ettirecek ve antipatik duruş sergilemeye devam edecektir.

Doğu Akdeniz enerji keşifleri ve bölgede yaşanan hukuki hak iddiaları sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgeye olan ilgisi giderek artmıştır. Son zamanlarda yoğun bir gündem haline dönüşen Doğu Akdeniz enerji mücadelesi güvenlik uzmanları, emekli generaller, akademisyenler ve siyasetçiler tarafından farklı yorumlarla aktarılmaktadır. Milli duygu ve düşünceler ile yapılan bu yorumlar genel itibari ile gerçekliğini yitirmiş ve genel çerçevesinden uzaklaşmış durumdadır.

Bu tezin önemi, bölgedeki enerji rezervlerinin miktarı ile ilgili var olan çeşitli spekülasyonlara dayanılarak çıkartılacak olan doğalgaz ve petrolün Türkiye'nin dış siyasetine ve ekonomisine olası etkileri ve bu etkilerin sonuçları ülke olarak bizi en fazla ilgilendiren bölüm olarak görülmektedir. Bu bağlamda mavi vatan olarak adlandırılan alan içerisinde verilen siyasi ve askeri mücadelenin diplomatik yollar ile perçinlenmesi tezin önemini vurgulamaktadır. Türkiye'nin geçmiş yıllarda ülke sınırları dışında yapmış olduğu siyasi ve askeri adımların sonucunda diplomasi yoksunluğundan kaynaklı yaşamış olduğu sıkıntılar Doğu Akdeniz bölgesi nezdinde çalışmamızda bir yol haritası niteliği taşımaktadır.

Tez çalışması oluşturulurken uluslararası kurum ve kuruluşların resmi yayın organlarından yayınlanan raporlarından, enerji şirketlerinin bölge faaliyet raporlarından ve ülkelerin resmi sayfalarından yayınlanan raporlardan faydalanılacaktır. Ayrıca, bilimsel ve akademik alanlarda yazılmış olan çalışmalar ve gerçekliğini ortaya koymuş gündem konularından yola çıkarak yorumlayıcı yöntemler ile literatür çalışması yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Günümüzde enerji kaynakları siyasi, ekonomik ve askeri anlamda çok boyutlu analiz edilmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 1. Dünya savaşı sonrası ham madde konusunda politik yapılanmalar içerisinde bulunan devletlerin, enerji maddeleri üzerinde güç mücadeleleri ortaya çıkmıştır. Enerji güvenliği, enerji ticareti, enerji piyasası ülkelerin uluslararası ilişkilerde enerjinin iktisadi boyutunu ortaya çıkartan etmenlerdir. Enerji maddelerinin kısıtlı miktarda olması ve her geçen gün enerjiye duyulan ihtiyacın şiddetlenmesi ile enerji politikaları sert ve keskin görünüm kazanmıştır.

Enerji bakımından zenginlik gösteren coğrafyalar içerisinde yaşanan siyasi boşluk ve karmaşanın temel sebebi: enerjiye ihtiyaç duyan güçlü ülkelerin bu bölgelerde yürütmüş oldukları politikalarıdır. Enerjinin iktisadi olarak değerlendirilmesinin temel sebebi birey, şirket ve ülkeler arası enerji maddelerinin bir bedel karşılığında alınıp satılmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeptendir ki farklı dönemlerde enerji fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar, enerji maddelerinin arzında meydana gelen iniş çıkışlar sonucu enerji yönlü krizler ülke ekonomilerine negatif yönlü yansımalara sebebiyet vermiştir.

Enerji tabanlı yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin izlerinden yola çıkılacak olursa, 1973 yılında petrol ihraç eden ülkeler topluluğunun almış olduğu kararlar neticesinde petrol fiyatlarında aşırı bir yükselme meydana gelmiştir. Sanayisi gelişmiş ve üretim mekanizmasının aksamasını istemeyen petrol ithalatçısı konumunda bulunan ülkelerin bu durum karşısında ekonomileri sekteye uğramıştır. Enerji kullanımına bağlı birçok sektörde etkisini hissettiren bu kriz, enerji ithalatçısı ülkelerin farklı politikalar üretmelerine ve bu minvalde stratejiler geliştirmelerine sebebiyet vermiştir. Bu politikaların temel amacı ülke menfaatlerinin maksimum kılınmasına yönelik atılacak adımların planlanması ve enerji arz güvenliğini sürdürülebilir kılınması ile ilgilidir.

1.1. Enerjinin Tanımı

Tezimizin ana teması enerji keşifleri, enerji ekonomisi ve enerjide dışa bağımlılık üzerine olması nedeni ile bu bölümde enerji nedir ve hangi amaçlar doğrultusunda kullanılır sorularına yanıt aranacaktır. Enerji ülkelerin var oluşlarını verimli şekilde sürdürebilmeleri adına en temel etkenlerdendir. Bu sebeptir ki enerji politikası günümüz dünyasında ülkeler arası yakınlaşmaların ve kutuplaşmaların en önemli kriterlerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Dünya enerji piyasasının oluşmasının temel sebepleri, bu piyasayı etkileyen faktörler ve ülkelerin bu durumlar karşısında geliştirmiş olduğu stratejiler ile ilgili bilgiler verilecektir. En saf hali ile enerjinin tanımı ile ilgili çıkarımlar ve sonucunda çalışmamızın ana temasını oluşturan fosil yakıtlar hakkında bilgiler aktarılacaktır.

Enerji kavramı ile ilgili birçok tanım ve açıklama söz konusudur. Bütün tanım ve açıklamalarda ortak tema, enerji hareket kabiliyetinden durağanlığa kadar birçok kuvveti açıklamaya yardımcı olabilecek kavramdır. Enerji bir maddenin hareketsiz halden hareketli hale geçmesi sürecine yardımcı olan fiziki bir durumdur. İnsan bedeninin yaşamsal mücadelesindeki tüm evrelerin devam ettirebilmesi yine enerji sayesinde meydana gelmektedir. Termodinamiğin ilk kanununa göre enerji var iken yok edilemez, yok iken de var edilemez. Fakat enerji form değiştirdiği esnada varlığını sürdürmeye devam eder (KÜÇÜKKAYA, 2018). Örneğin; hareketsiz bir cismin kuvvet uygulanarak hareket haline bürünmesini, insanların gündelik hayatta yapmış oldukları aktiviteleri, evrende var olan tüm yaşamsal fonksiyonların oluşumunu enerjinin döngüsel kavramı ile açıklamak mümkündür.

Enerjinin hayatımızdaki yeri bu denli önemliyen gelişen teknoloji ve sanayi ile birlikte gündelik hayatta yeri giderek artmaktadır. Dünyamızda sanayi anlamında var olan gelişmeler neticesinde enerjinin hayatın her alanına girmesi ve vazgeçilmezliği giderek daha da belirginleşmektedir. Sürdürülebilir bir toplum olabilmek ve insancıl bir şekilde yirmi birinci yüzyıl dünyasında var olabilmek adına enerjinin gerekliliğini kavrayabilmiş bir toplum olmak zaruridir. Medeniyetlerin yükselmesi ve ilerlemesi, toplumların çağ atlaması, ülkelerin üstünlük çabaları enerjinin etkin kullanımı ile paralel şekilde ilerlemektedir.

Bireysel anlamda ihtiyaçların giderilmesi yönünde kullanılan enerji kaynaklarının aynı zamanda ülke faaliyetlerinin karşılanmasına yönelik kullanımı

söz konusudur. Üretimin, ulaşım, sağlık, eğitim, ekonomik, siyasi alanlarda kullanılmakta olan enerji kaynakları ülkeler arası kullanım alanları ve kullanılan enerji kaynakları bakımından farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en büyük ve temel sebepleri kaynağa duyulan ihtiyacın seviyesi ve kaynağa ulaşım kolaylığıdır.

1.2. Enerji Kaynaklarının Sınıflandırılması

İş yapabilme yetisine enerji denir. Bu yeti aynı zamanda en küçük yapı taşından maddenin tamamında değişikliği meydana getirmesidir. Maddeler enerji depolayabilirler fakat bu depolanan enerjinin türünde farklılık gösterebilirler. Örneğin: Dağın zirvesinde bulunan bir kaya potansiyel enerji içermektedir. Fakat kayanın bir sebepten ötürü dağın zirvesinden aşağıya doğru yaptığı hareket sonucunda potansiyel enerjisini kinetik enerjiye dönüştürmektedir. Bu durumda enerjiler durumlarına ve reaksiyonlarına göre farklı gruplara ayrılmaktadırlar. Enerji kaynakları makro anlamda en uygun sınıflandırılma şekli yenilenebilir ve yenilenemez (fossil) enerji kaynakları olarak sınıflandırılmış şeklindedir. Yenilenemez enerji kaynaklarına aynı zamanda birçok akademik çalışmada konvansiyonel enerji ve geleneksel enerji kaynakları da denmektedir. Yenilenemez enerji kaynakları petrol, doğal gaz, kömür, gibi tükenen enerji kaynaklarıdır. Yenilenemez enerji kaynaklarının tükenme tehlikesi, fiyat değişikliği, ekolojik sisteme verdiği zararlar sebebi ile alternatif enerji kaynaklarına yönelim artmıştır. Yenilenebilir enerji kaynakları ise güneş, rüzgâr, su, jeotermal, biyokütle, biyogaz gibi kaynaklardır. Tükenme risklerinin olmamaları, ekolojik sisteme daha az zarar vermeleri, ve tedarik imkanının daha basit olması sebebi ile tercih sebebi olmaktadır (ERDOĞAN, 2016).

Yenilenemez enerji kaynaklarının piyasa içerisinde daha fazla tercih edilmesi geçmişten gelen alışkanlıkların yanı sıra aynı zamanda üretim mekanizmasının bu enerji türüne daha fazla entegre olmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin petrol ve doğal gaz ihtiyaçları gün geçtikçe artmakta ve dışa bağımlı bir sistemin içerisine sürüklenmektedirler. Tüm bu koşullar altında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması adına ülkeler planlamalar yapmaktadır. Bu planlamaların tam anlamıyla işler hale geleceği sürece kadar hidrokarbon enerji kaynakları kullanımı açısından en yaygın enerji kaynağı olmaya devam edecektir.

Yenilenemez enerji kaynaklarının sınırlı miktarda olması ve günün birinde tükeneceği ile ilgili çalışmalar yapılmakta ve bu duruma önlemler almak adına adımlar atılmaktadır. Aynı zamanda bu enerji kaynaklarının çevreye vermiş olduğu tahribata bakıldığında ülke ekonomilerinin faydasından çok bireysel anlamda gelecek nesillere zarar verdiği kanıtlanmış bir gerçektir. Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre, dünya genelinde toplam 4.84 Trilyon Euro devlet teşviki fosil yakıtlara ayrılmaktadır. Bu rakam tüm dünya ülkelerinin sağlık yatırımlarına harcamış olduğu rakamdan daha fazladır. Bu fosil yakıtlara olan yatırımlar çevreye kalıcı hasarlar vermektedir. Bu hasarlar insan sağlığını ve geleceğini tehlikeye atmaktadır (HEAL, 2016).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının ekolojik sistemle olan barışıklığı ve sürdürülebilirliği incelendiği zaman ülkeler ve gelecek nesiller açısından daha sağlıklı ve ekonomik bir yatırım olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Fakat kurulu sistemin değiştirme maliyeti, alışla gelmişliği terk etme korkusu ve yeni yatırımların finanse edilmesi gibi etkenler göz önüne alındığında yatırımların büyük bir bölümü fosil enerji kaynakları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Güneş, rüzgâr, akarsu vb. kaynaklar ile tükenmeyen enerji sistemi yaratmanın mümkün olduğu bir çağda, sağlıklı bir toplum inşa etmek adına tercih edilmesi gereken enerji türü yenilenebilir enerji kaynakları olması gerekmektedir.

1.3. Enerji Ekonomisi

Enerji çeşitliliğinin hızla artması sonucu endüstrinin gelişmesinde ve kişisel enerji tüketiminde bir yükselme söz konusudur. Çeşitliliğin artması ve kullanımında yükselmesi ile enerji ekonomik bir faaliyet durumuna gelmiş iktisadi olarak bir kavram olmuştur. 1973 Petrol Krizi sonrası enerji ekonomisi dünya siyasetinde önemli bir argüman olmuştur. Enerji ekonomisi, enerji kaynaklarının maksimum verimlilik temeline dayanılarak en ideal şekilde kullanılması, enerji talebi doğrultusunda üretime veya ithalata dayalı bir sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Enerji ekonomisi sadece enerjinin ihracatı ve ithalatı ile ilgisinin yanı sıra, enerji üretim maliyetleri, enerjinin işlenmesi, enerji taşımacılığı ve enerjinin depolanması gibi birçok kalemlerle bağ kurmaktadır. Enerjiye duyulan ihtiyaç ve gereksinim devam ettiği sürece, bireysel ve ulusal anlamda enerji yatırımları ve harcamaları sürdürülebilir boyutlarda devamlılık gösterdiği sürece enerji ekonomisi konusu da önemini yitirmeyecektir. Sınırsız enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik

olarak sınırlı miktarda bulunan enerji kaynaklarının maksimum verimliliğini düzenleyen bir alt bilim dalıdır.

Enerji ekonomisi cevap aradığı problemler ve uygulamış olduğu yöntemlerin çeşitliliği sebebi ile bir bilim dalı olmaktan çok uygulamalı bir disiplindir. Enerji ekonomisi, mikro iktisat, makro iktisat, finans, çevre ekonomisi, ekonometri, sanayi ekonomisi vb. alanlar ile ilişkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda mühendislik, sosyal ve beşeri bilimlerin ışığında ilerlemektedir (KAZANCI, 2015). Enerjinin üretim ve tüketim aşamasında ülkeler ve bireyler baz alındığında kar ve zarar ilişkisi doğmaktadır. Bu durum karşısında ekonomik faaliyetlerin sonucu olarak enerji iktisadi bir konu olmaktadır. Aynı zamanda sınırsız insan ihtiyaçlarını sınırlı kaynaklarla sağlama ilkesi enerji konusunu da içerisine aldığı için enerji ekonominin bir alt dalı olmaktadır (ADAÇAY, 2014).

Enerji ekonomisi mikro anlamda düşünüldüğünde hane halkı ile gıda sektörü gibi düşünülebilir. Mal miktarındaki artık hane halkının talep miktarında değişimlere sebebiyet vermemektedir. Petrol ve doğal gaz özelinde bu konuya bakılacak olursa ülkeler arası karşılıklı bağımlılığa sebebiyet vermektedir. Enerji ihracatçısı konumunda bulunan bir ülkenin Pazar kaybetmesi ekonomik anlamda büyük dalgalanmaların yaşanacağını göstergesi niteliğindedir. Ayrıca enerji ekonomisi teknoloji ve lojistik ile de yakından ilişkisi bulunmaktadır. Makineleşme ve yüksek teknolojik gelişmeler enerji rezervlerinin maksimum verimlilik ile çalıştırılmasına ve daha karlı sonuçların çıkmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca teknoloji ve lojistik kavramlarının ortaklaşa hareket etmesi sonucu kıtalar arası enerji transferlerinin aktarımı daha pratik ve ekonomik bir hal almıştır.

1.4. Enerji Politikası

Enerji politikası genel manada teknoloji, enerji ve ekonomik kararların sonuca bağlandığı kurumsal bir yapıdan oluşmaktadır. Kısa dönemde arz talep modeli, uzun dönemde ise planlama faaliyetlerini kapsamaktadır. Uzun dönem içerisinde devam eden planlama süreçleri, enerjinin tedariki, arz güvenliği, fiyat yükümlüğü üzerinden ziyade, çevresel faktörlere olan etkisi, kaynakların azalması, gelecek nesillere bırakılacak ekolojik miras üzerinden uluslararası projeler üretilerek gerçekleştirilmektedir. Politikanın kısa dönemde oluşturulmasında arz ve talep yönlü ilişkinin faktörleri bulunmaktadır. Talep yönlü faktörlere bakacak olursak, ekonomik

büyüme, teknolojik gelişme, sanayileşme, insanların alışkanlıkları ve refah seviyesi gibi örneklendirmelerde bulunulabilir. Arz yönlü faktörler ise, rezerv miktarı üretim ve yatırım maliyetleri, ülkeler arası siyasi ve ekonomik ilişkiler, teknolojik gelişmeler ve lojistik verilebilecek örnekler arasındadır (BAYRAÇ, 2009).

1973 yılında yaşanan petrol şoku sonrası sanayi yoğun ülkelerde yaşanan enerji krizi ile birlikte uluslararası anlamda yeni enerji politikaları ortaya çıkmıştır. Enerji arz güvenliği kavramı bu sürecin ana temasını ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir, güvenli ve uygun fiyatlı enerji tedarik ağının oluşması yönünde siyasi ve askeri oluşumlar ülkelerin enerji politikalarını meydana getirmiştir. Ayrıca temiz toplum adına yapılan uluslararası sözleşmeler ile netleştirilmeye çalışılan fosil enerji kaynaklarına olan ilginin azaltılması yönünde politikalar geliştirilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının teşviki ve özendirilmesi adına birçok proje ve yatırım bulunmaktadır. Fakat içinde bulunduğumuz üretim imkanları doğrultusunda fosil enerji kaynaklarına entegre bir ortam bulunmaktadır. Bu durum fosil enerji kaynaklarına yönelik ülkelerin geliştirdiği politikaların karşılıklı anlaşmazlıklara yol açtığını göstermektedir.

Ülkeler siyasi ve ticari ilişkilerinde kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar. Genel manada ülkelerin birçok alanda farklı politika icra edici organları bulunmaktadır. Enerji konusunda ülkeler uygun fiyatlarla, güvenli ve sürdürülebilir bir politika izlemektedirler. (İKTİSADİ KALKINMA VAKFI, 2012). Enerji kaynaklarının üretim ve tüketim aşamasında meydana gelen çevre kirliliği bu politikaların başlıklarından bir tanesidir. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanım miktarının azaltılması ileriye dönük projelerin hayata geçirilmesi ile yenilenebilir enerji kaynakları kullanım sistemine entegre olma çabaları da ülkelerin temel enerji politikaları arasındadır.

Enerji politikası konusunda örnek verecek olursak Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu çalışmalar sonucunda enerji politikaları verimlilik ve sürdürülebilirliğin dışında emisyon dayalı bir politika izlemektedir. Hava kirliliğinin yüksek seviyelere ulaşmasındaki en büyük neden partikül, nitrojen dioksit ve ozon tabakasındaki aşınma olarak gösterilmektedir. Bu maddelerin ve gazların yoğun şekilde çevre üzerinde etkisinin oluşmasının en büyük sebebi fosil yakıtların kullanım oranıdır. Bu noktada AB ülkeleri emisyon miktarında değişikliğe gidilmesi koşulu ile ülkelere çeşitli

oranlarda teşvikler vermeyi garantilemişlerdir. Bu teşvikteki amaç yaşanabilir bir hava sahası yaratma politikasıdır (EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY, 2019).

Ülkelerin salt enerji politikaları olduğu gibi, uluslararası kuruluşlarında çeşitli alanlarda enerji politikaları bulunmaktadır. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra petrol krizi ve Arap ülkelerinde meydana gelen karışıklıklar sonrası birçok ülkenin birleşmesi ile kendi çıkarları doğrultusunda enerji politikaları oluşturmuşlardır. Dünya petrol rezervinin yarısından fazlasını elinde bulunduran Arap ülkeleri Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütünü (OAPEC) kurmuştur. Enerji üretimi tüketiminden az olan ülkelerin politikalarında enerji arz güvenliği meselesi ana etken durumunda ve en önemli maddelerden biri durumunda iken enerji üretim kapasitesi tüketim miktarından fazla olan ülkelerde ise durum enerji talep güvenliği yönünde kayma göstermektedir. Malın satışı ve alışı ile ilgili politika geliştirici kurum ve kuruluşlar ülkeler arası meselelerde gerekli düzenlemeleri icra etmektedir.

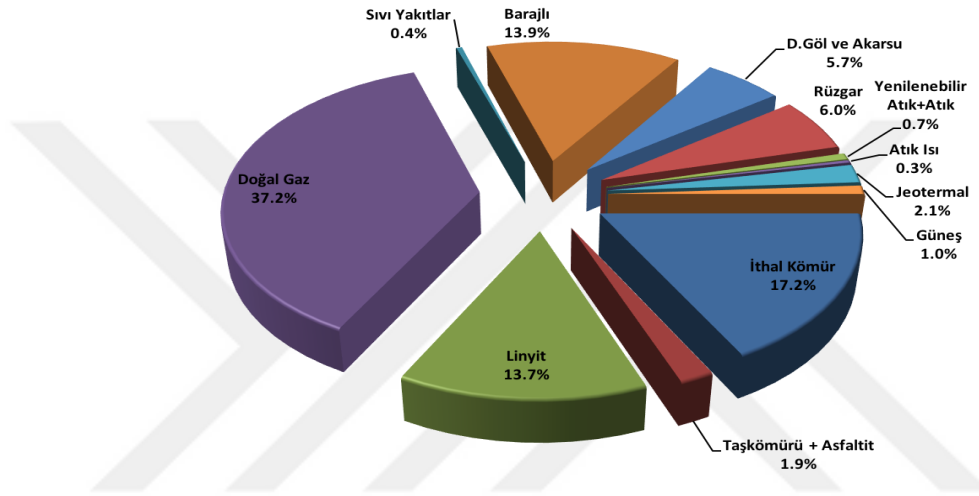
Ayrıca enerji üreticisi konumunda bulunan ülkelerin kendi iç dengeleri üzerinde yine bir takım enerji politikaları bulunmaktadır. Teknolojik ve ekonomik gelişimini henüz tamamlayamamış, nihai mal konusunda dışa bağımlı olarak varlığını devam ettiren ülkelerin petrol ve doğalgaz rezervlerinin çıkartılması ve işlenmesi ile ilgili teknik alt yapısı bulunmamaktadır. Uluslararası enerji şirketleri ile yapılan anlaşmalar neticesinde teknoloji ve bilgi aktarımı ile enerji üretimini gerçekleştirecek konuma erişmişlerdir. Uluslararası enerji politikalarının varlığı aynı zamanda ülkelerin kendi içerisinde de enerji politikalarının varlığı ile paralel ilerlemektedir.

1.5. Enerji Ticareti

Enerji kaynakları kıt miktarda insan nüfusu ise gün geçtikçe atmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler sanayi sektöründeki gelişim trendine ayak uydurabilmek adına yeni yatırımlar yapmaktadırlar. 20.yy ilk çeyreğinde enerji kullanım oranı Avrupa ve Amerika kıtasında daha fazla iken günümüzde enerji kullanım oranı Asya kıtasına kaymıştır. Asya kıtasının en kalabalık iki ülkesi Çin ve Hindistan'ın enerji talebi çok fazla artış göstermektedir. Rusya, Amerika ve Kanada gibi ülkelerin tekelinde bulunan enerji rezervleri Asya ve Afrika kıtalarına yayılmaktadır. Dünyada en büyük elektrik üreticisi durumundaki firmaların ilk 10 içerisinde 6 Çin firması bulunmaktadır (DÜNYA ENERJİ KONSEYİ, 2018).

Enerji satılan ve satın alınan bir maldır. Ülkeler ihtiyaçları doğrultusunda ihracatçı ülkelerden enerji talebinde bulunur ve satın alırlar. Birincil enerji kaynaklarının ithalatı sonrası ikincil enerji kaynaklarına dönüşen mal ülke içerisinde üretim ve tüketim alanlarında kullanılır. İkincil enerji kaynaklarının en bilineni elektrik'tir. Elektrik kullanım alanları gereği temel ihtiyaç statüsündedir. Elektriğin olmadığı toplumlarda ilkel bir yaşam standardı hâkimdir. Ekonomik, askeri ve sosyal anlamda elektrik vazgeçilmezdir.

Grafik 1: Türkiye'de 2016 Yılı Elektrik Üretim Kaynaklarına Göre Dağılımı.

Kaynak: TEİAŞ 2018

Grafikten de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin elektrik üretimi konusunda en fazla ihtiyaç duyduğu birincil enerji kaynağı yenilenemeyen enerji kaynaklarıdır. Gelişmekte olan ülke konumunda bulunun Türkiye elektrik ihtiyacının %70 dışa bağımlı şekilde üretmektedir. Bu tip elektrik üretimi anlayışı maliyeti yüksek olması sebebi ile sürdürülebilir değildir. Enerji üretiminin fosil yakıtlar üzerinden yapılması aynı zamanda çevre kirliliğine neden olmaktadır. Taş kömürü ile enerji üretiminin yapıldığı bölgelerde insan sağlığı tehditleri giderek artmaktadır. Elbistan bölgesinde bulunan kömüre dayalı termik santraller yakıtın yanması ile atmosfere kirli gaz emisyonu yaymaktadır. Afşin-Elbistan Havzasında çıkarılan kömür kalitesiz ve aşırı nemli olması sebebi ile zararlı gaz oranı yüksektir (KADIOĞLU & TELLİOĞLU, 1996).

1.5.1. Dünya Petrol Piyasası

Günümüz dünyasında, modern üretim imkânları ile birlikte en çok tercih edilen birincil enerji kaynağı petroldür. Kullanım alanı ve tedarik durumu bakımından tercih sebebi olarak görülmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı petrol fiyatları ülkeler için çok önemlidir. Petrol fiyatlarındaki küçük çaplı dalgalanmalar ülke ekonomileri açısından büyük etkiler yaratmaktadır. Petrol ithalatçısı konumundaki ülkelerin dış ticaret açıklarının büyük bir bölümünü enerji kalemi oluşturmaktadır (ERİK & KOŞAROĞLU, 2016).

Şekil 1: Kanıtlanmış Dünya Petrol Rezervleri

Kaynak: <http://www.tpao.gov.tr/>

Dünya petrol rezervleri 2017 yılı itibari ile 1.7 trilyon varil olarak belirtilmiştir. Dünya petrol rezervleri bakımından en zengin bölge % 47.6 ile Orta Doğu bölgesidir. Dünya petrol rezervlerinin %71.4'lük bölümünü OPEC ülkeleri oluşturmaktadır. 1973 sonrası petrol ve doğalgaz bazında dünya genelinde yaşanan sorunların ışığında enerji maddelerini politik bir silah olarak kullanmayı düşünmüşlerdir. Üye ülkeler kendi topraklarında çıkartılacak olan rezervlerin tüm aşamalarını kendilerinin üstlenmesi ve yatırımların kendilerince yapılması yönünde anlaşmalara varmışlardır.

Amerika kıtasında bulunan ülkelerin yüksek teknoloji imkânları ile düşük rezervleri maksimum verimlilik koşulları ile işlemesi sonucu yüksek miktarda kaynak elde etmektedir. Bu durum bölge devletlerinin üretimin tüketimi karşılama oranını arttırmaktadır. Sondaj çalışmalarının yapıldığı noktalarda derinlik hususu enerji

maddelerinin çıkartılması bakımından önemli bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek teknolojinin ve sanayileşmenin etkileri fosil yakıtların keşfini de beraberinde getirmiştir.

Dünya petrol tarihini incelediğimizde, ilk petrol rezervi ABD'nin Pennsylvania eyaletinde 1859 yılında bulunmuştur. Aynı tarihler itibari ile Azerbaycan'da Bakü petrol kuyuları açılmış Sovyetler Birliği'nin petrol ihtiyacı buradan karşılanmıştır. Gelişmiş ülkeler konumunda olan ABD, Rusya ve Çin gibi ülkelerin sanayisi petrole dayalıdır. Petrol ticaretinin devamlılığı bu ekonomiler için vazgeçilmezdir (KAYA, 2016).

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte ülke ekonomilerini yakından ilgilendiren petrol şokları yaşanmış ve bu şoklara yönelik enerji politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. Bu şoklara bakacak olursak, OPEC tarafından 1973 yılında Yom Kippur savaşı ile ABD'ye uygulanan ambargonun etkisi ile petrolün varil fiyatı 17 dolar bandından 50 dolar bandına çıkmıştır. İran devrimi sonrası yaşanan bölgedeki istikrarsızlıklar ve İran – Irak savaşı neticesinde petrol fiyatları 100 dolar seviyelerine ulaşmıştır. Petrol ihracatçısı konumunda bulunan ülkelerde bütçe fazlalıkları sebebi ile yoğun bir büyüme yaşanmıştır. İthalatçı konumundaki ülkelerin petrol arama faaliyetleri sonrası petrolün varil fiyatı tekrar gerilemiştir (YANAR, 2014).

Kuveyt'in işgali ve Asya krizi sonrası petrol fiyatlarında dalgalanmalar meydana gelmiştir. Avrupa ve Asya ülkelerinin sanayi alanındaki gelişmeleri neticesinde petrol arzında meydana gelen artış petrol fiyatlarının yükselişine neden olmuştur. 2008 yılında ABD'de meydana gelen ve tüm dünyayı etkisi altına alan Mortgage Krizi ile küresel bir durgunluk yaşanmıştır. Durgunluğun etkisi ile günümüze kadar olan süreçte petrol fiyatlarında düşüş halen devam etmektedir.

1986 yılında petrol piyasalarının düzenlenmesi ile birlikte OPEC tekelinde olan piyasa üzerinde spekülasyonun etkisi arttırılmıştır. Rekabete dayalı bir piyasa oluşturmaya yönelik bu adım verimli sonuçlar yaratmamakla birlikte, uluslararası yatırım fonları, petrol firmaları ve OPEC petrol fiyatlarının değişimine müdahalede bulunmuşlardır (KAZANCI, 2015). 1980 sonrası yaşanan bu sistematik gelişmeler sonucu piyasa mekanizması OPEC'in elinde bulunan gücü piyasaya entegre etmiş ve daha önceki yıllarda yaşanan petrol krizlerine yenisi eklenmemesi adına planlamalar yapılmıştır.

Petrol piyasasının işleyişi konusunda oluşturulan mekanizma, petrol şirketleri üretecekleri petrol miktarına istinaden Londra, New York, Singapur gibi piyasalarda vadeli işlem hacmi yaratmaktadır. Üretim, tüketim ve dağıtımın haricinde bu piyasalar sayesinde bir yatırım aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Petrol üretim hacminde herhangi bir değişim söz konusu değilken piyasa işlemlerindeki spekülasyonlar dalgalanmalardan kaynaklı fiyatlarda değişimler meydana gelebilmektedir. Bu durum petrol fiyatlarının üretim ve dağıtımından bağımsız bir şekilde spekülasyonlara dayalı fiyat mekanizması oluştuğunun göstergesidir (YETKİNER & BERK, 2008).

1.5.2. Dünya Doğal gaz piyasası

Doğal gaz, diğer mal piyasalarındaki gibi arz ve talep fonksiyonlarına dayalı bir piyasadır. Talepte meydana gelen bir artış fiyatlardaki artışa sebebiyet verecek ve üretim miktarı da buna paralellik gösterecektir. Fakat doğal gaz üretim ve araştırma maliyetlerinin yüksek olması üretim kapasitesinin yükseltilmesini zorlaştırmaktadır. Üretim arzında meydana gelen artış fiyatlar genel seviyesinde farklılık yaratmayacak olması piyasanın elastik olmamasıyla ilgilidir.

Doğal gaz ticari amaçla ilk defa William Hart tarafından New York eyaletinde kullanılmıştır. Doğal gaz ilk defa 1890 yılında 750 km uzunluğunda bir boru hattı ile New York'tan Pittsburgh'a getirilmiştir. 2. Dünya savaşıdan sonra sanayinin gelişmesi ile birlikte boru hatları ile gazın ihracatı kolaylaşmıştır. İhtiyaç fazlası gazın Kanada'dan ABD'ye taşınması, SSCB'nin boru hatları ile Avrupa ve Asya ülkelerine ihracatı bu dönemlerde başlamıştır (MAZAK, 2015).

Birincil enerji kaynağı olarak en çok tüketilen kaynaklar arasında olan doğal gaz diğer enerji kaynakları ile rekabet etmek zorundadır. Piyasa içerisinde bulunan tüketici ve üreticilerin baskın tavırları neticesinde doğal gaz fiyatlandırılması bölgeler açısından farklılık göstermektedir. Doğal gaz fiyatlandırma mekanizması petrole indeksli işlemektedir. Petrol fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar neticesinde doğal gaz fiyatları da değişim göstermektedir. Başka bir fiyat mekanizması ise, ihracatçı ülke ile ithalatçı ülke arasında yapılan pazarlıklar sonucu ortaya çıkan fiyattır (AYDIN, 2014).

Doğal gaz üretimini gerçekleştiren ülkeler ile tüketici konumunda bulunan ülkelerin arasındaki mesafeler sebebi ile doğal gaz pazarı bu durumdan

etkilenmektedir. Teknolojik gelişmeler neticesinde Liquefied Natural Gas (LNG) taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı geliştirilmiştir. LNG, gazın sıvılaştırılarak tankerler ile taşınması yoluna denilmektedir. İhracatçı ülke ile ithalatçı ülke arasında yapılan ticaretin bir diğer birleşeni ise doğal gaz boru hatlarının kendi ülke topraklarından geçişini sağlayan ülkelerdir. Enerji arz güvenliğinin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Üretim ve tedarik zincirinin bir halkası konumunda olan bu ülkelerin uluslararası piyasalarda söz hakları bulunmaktadır.

Doğal gazın sevkiyatı esnasında aktarma merkezleri önemli noktalardır. 1990 sonrası dünya üzerinde iki önemli aktarma merkezi dikkat çekmektedir. Kuzey Amerika’da Henry Hub, İngiltere’de ise Ulusal Dengeleme Noktası (NBP) Avrupa Kıtası’nın aktarma merkezi olarak bilinmektedir. Farklı aktarma merkezleri çeşitli bölgelerde bulunmalarına rağmen en önemli piyasa bu merkezlerin tekelindedir (AYDIN, 2014).

Tablo 1: Dünya LNG Piyasası Satış Rakamları (2000- 2014 Yılları Arası).

Yıllar	LNG Japon Cif Gaz Fiyatı (\$ Milyon Btu)	Ortalama Alman Gaz Fiyatı (\$ Milyon Btu)	NBP İndeksi Gaz Fiyatı (\$ Milyon Btu)	Henry Hub Gaz Fiyatı (\$ Milyon Btu)
2000	4,72	2,89	2,71	4,23
2001	4,64	3,66	3,17	4,07
2002	4,27	3,23	2,37	3,33
2003	4,77	4,06	3,33	5,63
2004	5,18	4,32	4,46	5,85
2005	6,05	5,88	7,38	8,79
2006	7,14	7,85	7,87	6,76
2007	7,73	8,03	6,01	6,95
2008	12,55	11,56	10,79	8,85
2009	9,06	8,52	4,85	3,89
2010	10,91	8,01	6,56	4,39
2011	14,73	10,49	9,04	4,01
2012	16,75	10,93	9,46	2,76
2013	16,17	10,73	10,63	3,71
2014	16,33	9,11	8,22	4,35

Kaynak: BP, 2015

BP 2015 verileri ışığında en fazla LNG ithalatının gerçekleştiği ülke Japonya’dır. 2000 yılında 4.72 milyar m³ ithalat gerçekleştirirken 2014 yılına

geldiğimizde 16.33 milyar m³ ithalat gerçekleşmiştir. Boru hattı taşımacılığı ile gaz ithal eden Almanya ise yine 86 milyar m³ gaz satın almıştır. Bu tabloda en dikkat çeken durum ise en ucuz gaz ithalatını ABD gerçekleştirmektedir.

1.6. Enerji Kaynaklarının Transferi ve Taşıma Yöntemleri

Tarihi süreç olarak incelendiğinde taşıma ve ulaştırma, insanların üretim çağına geçerek üretilen mallarının pazara sevkini sağlamak amacı ile ortaya çıkmıştır. Ulaştırma kelimesi aslında kişilere ve metalara zaman ve yer yararı sağlamak olarak adlandırılır. Ulaştırma konusu bakımından coğrafi alanları birbiri ile ticari ilişkiler kurmasına yardımcı olan somut bir güzergâhtır. Bu güzergâhın maksimum verim ile kullanılmasını sağlamak ise ticari ilişkide konu olan tarafların sorumluluğu altındadır. Ulaşımın evrilmesi teknolojik imkânların gelişmesi ile paralel bir şekilde aşama kaydetmiştir. Tarımsal malların serüveni ile başlayan ulaştırma daha sonraları sanayi ile birlikte ham madde ve maddelerin taşınması, insanların taşınması, değerli madenlerin taşınması gibi birçok alanda kullanılmıştır.

Doğal ticari yolların haricinde yeni yolların inşası ulusal ve uluslararası anlamda sanayi ve endüstri kollarına büyük fayda sağlamıştır. Tarihe konu olan birçok savaş bu değerli yolların kontrolünü elinde bulundurmak ve ekonomik anlamda bölgeden çıkar sağlamak amacı ile yapılmıştır. Doğu pazarından çıkan ürünlerin ipek ve baharat yolları ile batıya taşınması güçlü birçok devletin bölge üzerinde egemenlik kurma isteğini uyandırmıştır. 2. Dünya Savaşı ile birlikte taşımacılık ve lojistik ülkeler açısından daha büyük önem taşımıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte makineleşme sonrası petrol ve doğal gaza duyulan ihtiyacın artması bu kaynakların transferini de önemli hale getirmiştir.

Endüstriyel kalkınma ve bireysel enerji ihtiyacı doğrultusunda ülkelerin enerji arz güvenliği ve esnekliği artmış durumdadır. 19.yüzyıldan itibaren enerjiye duyulan ihtiyaçların karşılanmasına yönelik enerji taşımacılığı konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Deniz, kara ve demir yolu ile ülkeler arası ticarete konu olan enerji taşımacılığı evrimleşerek boru hatları ile taşıma yoluna gidilmiştir. İlk olarak kısa mesafelerde yapılan boru hattı güvenli ve ekonomik taşıma şekli olmuştur. Gelişen teknoloji ile daha uzun ve geniş boru hatları sayesinde enerji ihracatındaki rolü daha önemli hale gelmiştir. Boru hatlarına olan yatırımın boyutunun yüksek olması kısa

dönemde caydırıcı bir unsur olarak görülse de uzun dönemde kendini amorti eden bir yatırım türüdür.

Boru hattı taşımacılığının en büyük unsuru, malı ihraç eden ülke ile ithal eden ülkenin projenin maliyetini ortaklaşa üstlenmesi ile gerçekleşmektedir. Bu sebeptendir ki malın satış rakamları ve maliyet rakamları netleşmediği için mal fiyatı netlik kazanmamaktadır. Maliyet konusunun içerisine boru hattının döşenme ve mal maliyeti, çevre tahribat maliyeti, devletleştirme maliyeti, işçi ve sigorta giderleri eklendiğinde transfer edilen enerji maddesinin satın alma bedelini hesaplamak güçleşmektedir (BAYRAÇ, 2009).

Enerji üretim imkânlarını elinde bulunduran ülkelerin direkt pazara mallarını ulaştırabilmeleri için enerji arz güvenliği ile ilgili birçok proje ve yatırımlar mevcuttur. Bu projelerin amacı pazar sayısını genişletmektir. Dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin çoğunluğunu elinde bulunduran Orta Asya, Kafkasya, Orta Doğu ülkelerinin enerji taşımacılığı ile ilgili birçok boru hattı projeleri bulunmaktadır. Amaç; Uzak Doğu ve Avrupa pazarına malın ucuz ve güvenli bir şekilde ulaşımını sağlamaktır.

1.6.1. LNG (Liquefied Natural Gas) Yöntemi ve Taşımacılığı

21. Yüzyıl doğrultusunda gelişen endüstri ve sanayi ile birlikte doğal gazın kullanım alanlarında genişleme görülmektedir. Yine teknolojik gelişmeler sayesinde üretim imkânlarının gelişmesine bağlı olarak doğal gaz ihracatçısı ülkelerin doğal gaz çıkarma kapasitelerinde artış görülmektedir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak çıkarılan doğal gazın ihracatının gerçekleşmesi adına malın taşınma yöntemi ile ilgili değişik seçenekler bulunmaktadır.

Şekil 2: LNG Taşımacılığında Kullanılan Özel Tanker Gemiler.

Kaynak: <https://www.enerjigunlugu.net/yunanistanin-botasi-depadan-lng-atagi-2664h.htm>

Deniz aşırı doğal gaz taşıma yöntemlerinde boru hattı projelerinin yatırım maliyetlerinin yüksek olması sonucu doğal gazın sıvılaştırılması ile özel tanker gemiler vasıtası ile deniz aşırı taşınması yöntemi eski fakat bir o kadar maliyet konusunda kar sağlamaktadır. Günümüz siyasi konjonktürüne bakıldığında doğal gaz bakımından zengin olan ülke coğrafyalarında karmaşa, savaş ve istikrarsızlık söz konusudur. Böyle bir süreç içerisinde arz güvenliğinin tehlikeye girmesi kaygısı sonucu ülkeler boru hattı taşımacılığı yerine gemi ile sıvılaştırılmış gaz taşıma yöntemini tercih etmektedirler.

Ticari bir mal statüsü oluşmasındaki sürece bakıldığında LNG doğal gazın sıvılaştırılabilmesinin imkânı oluşturulduğunda ülkeler açısından önemli bir mal olmuştur. Doğal gazın sıvılaştırma işlemi ilk olarak İngiliz kimyager Michael Faraday tarafından yapılmıştır. 1873 yılında ise Alman mühendis Karl Von Linde tarafından ilk soğutma kompresörü icat edilmiştir. İlk LGN sıvılaştırma terminali Doğu Virginia'da 1917 yılında inşa edilmiş 1941 yılında ilk kullanımı Ohio'da olmuştur (KARAGÖLİ & KAYA, 2016).

1973 yılında yaşanan petrol krizi sonrasında ticari, endüstriyel, ulaşım, konut ihtiyaçları gibi alanlarda petrol yoksunluğu çekmiştir. Bu yoksunluğun sonucu olarak farklı enerji türüne ihtiyaç duymuş ve doğal gazın bu alanlarda kullanımı için çalışmalar başlatılmıştır. 1959 yılında ilk sıvılaştırılmış doğal gazı deniz aşırı ulaşımı ABD ile İngiltere arasında yapılan anlaşma sonucu gerçekleşmiştir. Fakat ilk ticari olarak yapılan LNG taşımacılığı Cezayir ve İngiltere arasında olmuştur. Bu süreç sonrası Cezayir dünyanın en büyük LNG ihracatçısı ülkelerden biri konumuna gelmiştir. İngiltere'nin uyguladığı bu ticari LNG taşımacılığı sonrası ABD

Atlantik ve Pasifik'te LNG terminalleri inşa etti. 1969 yılına gelindiğinde ABD ile Japonya arasında Uzak Doğu'ya ilk LNG ihracatı gerçekleştirildi (FOSS, 2012).

LNG ihracatçısı ülkeler doğal gazın sıvılaştırılarak gemi yolu taşımacılığı ile deniz aşırı ulaşımı ile yükümlü olurken, ithalatçı konumunda bulunan ülkeler ise teslim aldıkları sıvılaştırılmış gazın tekrar tüketim aşamasına geçirebilmek ve gaz haline getirilmesini adına işleme tabii tutmak amacı ile tesisler kurmuşlardır. LNG kullanımının en yüksek olduğu ülkeler incelendiğinde Avrupa ve Uzak Doğu ülkeleri olduğu görülmektedir. Avrupa Rusya ile olan enerji ilişkilerini azaltarak bağımlılık oranını kısma politikasından kaynaklı Cezayir ve Katar ile LNG ticareti ilişkisi kurmaktadır. Japonya, Çin, Hindistan, Kore gibi ülkeler ise coğrafi konumları gereği boru hattı projelerinin elverişsiz ve maliyetleri dolayısı ile LNG ticaretine önem vermektedir (KARAGÖLİ & KAYA, 2016).

Dünya genelinde bakıldığında LNG ithalat ve ihracat rakamları arz ve talep yönlü değişimler göstermektedir son yıllarda enerji arzında artış sonrası doğal gaz ve petrol fiyatlarındaki ivmenin aşağı seyretmesi sonrası spot piyasalardaki durgunluk ile birlikte LNG piyasaları da bu durumdan etkilenmiştir. LNG ihraç eden ülkelerin sayısındaki artış ve yeni üretici aktörlerin devreye girmesi sonucu piyasada fiyat mekanizması tekelleşmekten çıkmıştır. LNG ithalatında en fazla Asya ülkeleri bulunurken, ihraç eden ülkeler sıralamasında Katar, Avustralya ve Malezya bulunmaktadır.

1.6.2. Boru Hattı Taşımacılığı

Enerji kaynaklarının keşifleri ve kullanım alanlarının genişlemesi sonrası bu kaynakların ihracatı konusunda teknolojinin de yardımı ile gelişmeler yaşanmıştır. Demir yolu, kara yolu ve deniz yolu taşımacılığı ile birlikte ülkeler arası ticaret gerçekleşmiştir. Petrol ve doğal gazın taşınma yöntemlerinin miktar ve maliyet olarak tatmin edici sonuçlara ulaşmaması nedeni ile alternatif taşıma yöntemleri bulunma ihtiyacı oluşmuştur. Dünyanın birçok bölgesinde yüksek rezerv miktarlarının keşifleri sonucu bu enerji kaynaklarının depolama ve saklama sorunları da meydana gelmiştir. Taşınmasının yanı sıra depolama ve saklama alanlarının da oluşturulmasına olanak sağlaması amacı ile boru hatlarının son noktasında aynı zamanda petrol rafinerileri inşa edilerek pazara ulaşımı, petrolün işlenmesi gibi alternatif fırsatlar yaratmıştır.

Boru hattı taşımacılığının tarihi serüvenine bakıldığında 19.yy'ın sonlarına gelindiğinde Vladimir Shukhov ve Branobel öncülüğünde ilk boru hattı projesi faaliyete geçirilmiştir. Avrupa'da ilk boru hattı Fransa toprakları içerisinde faaliyete geçirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin egemen olduğu coğrafya içerisinde üretimin aksamaması ve sanayinin ilerlemesi adına boru hattı yatırımları hız kazanmıştır. Sovyetler 'in yıkılması ile birlikte yatırımların aksamaması sonrası Rusya Federasyonu'nun elindeki en güçlü mali kaynağın enerji ihracatı olduğu kanaati ağır basınca en kolay ve güvenilir ihracat yöntemlerine yatırım arttırılmıştır. Pazar ölçeğini arttırma ve ihracat seviyesini yükseltmek için Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerine petrol ve doğal gazın sevkiyatı için yeni boru hattı güzergâhları inşası kararları alınmıştır (AVCI, 1985).

Boru hattı projeleri yatırım maliyetinin yüksek ve zahmetli olması yönü ile caydırıcı bir taşıma yöntemi olsa da uzun dönemde kar oranı olarak yüksek getirisi bulunmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ile deniz aşırı boru hatlarının su altından geçirilmesi ile ticaret daha da kolay hale gelmiştir. Ayrıca robot teknolojisi ile birlikte yer altında bulunan boru hatlarının bakım ve onarım, temizlik gibi ihtiyaçları da günümüzde kolaylıkla icra edilmektedir. Boru hatlarından maddenin gönderilmesi için yüksek basınç gerekli olduğundan dolayı aynı zamanda pompa istasyonları da boru hattı projelerinin bir parçası niteliğindedir.

Dünya enerji transferinde boru hattı projeleri birçok ticari ilişkiye konu olmaktadır. Bu boru hattı projelerine örnek verecek olursak Megal Boru Hattı; Fransa, Almanya ve Çek Cumhuriyeti arasında doğal gaz taşıyan boru hattıdır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı; Azerbaycan doğal gazını Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Akdeniz kıyılarına taşıyan boru hattı projesidir. Nort Stream Boru Hattı; Rus doğal gazını Avrupa'ya taşıyan boru hattıdır. Kerkük- Yumurtalık Boru Hattı; Irak petrolünü Adana'ya ulaştırılmasını sağlayan boru hattıdır. Odessa-Brody Boru Hattı; Azerbaycan petrolünü Avrupa pazarına ulaştırmak için proje halinde olan boru hattıdır (Yılmaz, 2005).

Boru hatları ile LNG taşıma yöntemi arasında kurulum maliyeti, taşıma kapasitesi ve ulaşım ağının büyüklüğü bakımından farklılıklar oluşmaktadır. Örneğin, enerji yoğun bölgeler ile Uzak Doğu devletleri arasında boru hattı projesi oluşturmak hem teknik hem ekonomik açıdan çok zorlayıcı durumdadır. Fakat LNG ile açık

denizlerden enerji taşımacılığı daha ekonomik ve elverişlilik sağlamaktadır. Bu durum göz önüne alındığında Taşımacılık yöntemlerinin coğrafi etkiler ışığında gelişim gösterdiği kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası enerji ticaretinin en önemli etmenlerinden olan enerji maddelerinin taşınması birçok stratejik etkiye göre şekillenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KEŞİFLERİ VE DENİZ YETKİ ALANLARI

Akdeniz Havzası birçok kara parçasını birbirinden ayıran bir su kütlesi olarak değil, aksine karaları birbirine bağlayan bir yol olarak görülmüştür. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapan bu bölge Ege, Adriyatik, Tiren hatta Karadeniz’i içerisine alan büyük bir alan olarak görülmektedir. Akdeniz sularının ulaşım, ticari ve askeri alanlarda kullanılması ilk olarak Mısırlı denizcilerin Beyrut limanı üzerinden yapmış oldukları deniz hareketliliği ile başlamıştır. Gelişen bu deniz hareketliliği 16. Yüzyıl ile birlikte daha da gelişerek günler süren yolculuklara dönüşmüş ve uzun mesafeler kat edilmiştir (BRAUDEL, 2015).

Akdeniz medeniyetinin en önemli ve en eski medeniyeti konumunda olan Mısır döneminde ticaret için denizcilik gelişmiş ve Mısır medeniyetinin yayılcı politikaları ile diğer bölge devletleri de bu durumdan etkilenmişlerdir. Venedik ve Cenevizlilerin denizcilik alanındaki ilerlemeleri Mısır medeniyetinin mirası olarak görülebilir. Roma’nın Akdeniz üzerinde kurmuş olduğu hâkimiyet denizlere olan hâkimiyeti ile sağlanmıştır. Ekonomik, ticari, askeri ve siyasi alanlarda tüm Akdeniz havzasını etkisi altına alan bu güç zayıfladıktan sonra birçok devletin kurulması ile ülkeler arası etkileşim ve kültürler arası geçiş yine bu havza ile sağlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin denizlerde hâkimiyet kurma düşüncesi ile başlayan denizcilik hareketi sonrası Akdeniz Türk gölü haline gelmiştir. 1. Ve 2. Dünya Savaşlarında devletlerin Akdeniz üzerinde üstünlük kurma çabaları ve bunun için yapmış olduğu politikalar havzanın ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Akdeniz’in Türkiye Cumhuriyeti açısından önemi tarihinden aldığı miras olarak görülmektedir. Atatürk’ün “Ordular il hedefiniz Akdeniz’dir” sözü ülkemizin bölge özelinde siyasi temasını oluşturmaktadır. Bu minvalde Akdeniz için yapılan girişimler hukuki temeller üzerine kurulmuş olan Doğu Akdeniz havzası ile sınırlıdır. Bölgede hem Türkiye’nin kara sınırı hem de yurttaşlarımızın barındığı, garantörlüğünü üstlendiğimiz, stratejik önemi bir hayli yüksek olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) kara sınırları bulunmaktadır. Bölgede doğacak olan her türlü kazanımlar Türkiye Cumhuriyeti’nin yasal ve hukuki hakkı olarak görülmektedir.

Doğu Akdeniz ülkelerinin yakın zamanda yapmış olduğu araştırmalar neticesinde çok sayıda hidrokarbon rezervleri keşfedilmiştir. Bu yapılan keşifler sonucunda bölge ülkelerinin ekonomik çıkarları doğrultusunda büyük bir rekabet süreci başlamıştır. Uluslararası anlamda büyük anlaşmalara ve kaoslara neden olan bu rekabet durumu bölge dışı faktörlerinde denklemin içerisine katılmasına sebebiyet vermiştir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya vb. birçok devletin gövde gösterisi yaptığı ve taraf olduğu bir soğuk savaş arenasına haline gelmiştir.

Hidrokarbon rezervlerinin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz bölgesi yakın zamanda uluslararası enerji sektörünün odak noktası durumuna gelmenin dışında enerji transfer ağı haline gelecektir. Bölge devletlerinin stratejik ve ekonomik çıkar çatışmalarının dışında bölgenin tarihi dokusu itibari ile devletlerarası ikili anlaşmazlıklar mevcuttur. Türkiye – Yunanistan, GKRY- KKTC, İsrail – Mısır, İsrail – Filistin vb. anlaşmazlıkların ışığında ortak bir paydada buluşulma yargısı çok da gerçekçi olmayan bir argümandır.

Mevcut koşullar doğrultusunda en net çözüm, Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden doğan hakların liyakat çerçevesinde ülkelere uygulatılması ile elde edilecektir. Hukuki bir çerçevede anlaşılması üzerinden yapılan çağrılar neticesiz kalması ve devletlerin kendi çıkarlarını gözetererek attıkları adımlar neticesinde bölgede belirsizlik hâkimiyetini sürdürmektedir.

2.1. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Konumu

Doğu Akdeniz bölgesi dünya tarihi boyunca önemli gelişmelerin odak noktası olmuştur. Kadim medeniyetlerin tarih sayfasında boy gösterdiği bu coğrafya farklı açılardan birçok değer bulundurmaktadır. Ticaret yollarını içerisinde barındıran bölge aynı zamanda dini merkezleri ya bünyesinde barındırmakta veya ulaşımı için önemli bir güzergah noktası olmaktadır. Dünya üzerinde yüzlerce yıl hüküm sürmüş medeniyetlerin en önemli cazibe merkezi haline gelmiş altın bir gerdan konumundadır.

Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi döneminin en güçlü devletlerinin himayesi altına almak istediği bir coğrafya olan Doğu Akdeniz, doğu ve batının bir sentezi olan kültürel ve sosyal açıdan zengin, tarihi derinlikleri sayısız kaynaklarla dolu eşsiz bir yaşam merkezidir. Tarımsal ekonominin etkin olduğu yüzyıllarda verimli toprakların bölgede zenginliği sonucu ekonomik

anlamda devletlerin odak noktası olmuştur. Askeri amaçlar doğrultusunda jeopolitik konumu dolayısı ile yine yayılcı devletler açısından kara ve deniz kuvvetleri merkezi haline getirilmiştir. Sanayi devrimi ve 2. Dünya Savaşı sonrası bölgenin dünya üzerinde etkisi küresel anlamda hissedilmiştir. Bölgenin coğrafi ve siyasi önemi doğrultusunda jeopolitik konumu gelişmiş ülkelerin iştahını kabartacak niteliktedir.

Doğu Akdeniz Tunus- Sicilya hattının doğu kısmı olarak adlandırılır. Dünya tarihinin ticari, ekonomik ve askeri anlamda vazgeçilmezleri arasındadır. 1538 yılında Preveze Deniz Savaşı ile Akdeniz Türk Gölü haline gelmiştir. Bu coğrafyada 19.yüz yıla kadar Osmanlı İmparatorluğu tek başına egemen olmuştur. Anadolu topraklarının medeniyetler yuvası olarak gösterilmesinin başlıca sebeplerinden biri de Akdeniz'e kıyısı olmasının etkisi vardır. Tarihte Akdeniz'e kıyısı olan medeniyetlere bakalım olursak, Asur, Hitit, Mısır, Lidya, Roma, Venedik, Ceneviz, Selçuklu, Osmanlı vb. birçok medeniyet bulunmaktadır. Medeniyetlerin bu denli fazla olması inanç çeşitliliğinde bu bölgede geliştirdiğinin bir kanıtıdır. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi dinlerinin dini başkentlerinden birisi olarak görülen Kudüs yine bu bölge içerisindedir. Deniz ticaretinin bel kemiği olarak bilinen bölge, doğu ve batı devletlerinin çıkar çatışmalarının merkezini oluşturmuştur. Uzakdoğu'dan batı ülkelerine yapılan ticaretin en önemli ayaklarından birisi olan Baharat Yolu Akdeniz'den geçmektedir.

Şekil 3: Doğu Akdeniz Coğrafyası

Kaynak: <https://tr.depositphotos.com/>

Doğu Akdeniz coğrafi konumu gereği Kızıldeniz ve Basra Körfezinin kapısı niteliğindedir. Dünya petrol rezervlerinin büyük bölümünü elinde bulunduran Orta Doğu coğrafyası üzerinde de kontrol noktası konumundadır. Doğu Akdeniz ticari ve ulaşım yönünden Asya – Avrupa – Afrika kıtaları arasında köprü görevi görmektedir.

Stratejik konumu doğrultusunda 3 önemli boğaza sahiptir bunlar; Çanakkale, Cebelitarık ve Süveyş boğazlarıdır. Doğu Akdeniz sularının etkin kontrolünü sağlamak amacıyla tarih boyunca Kıbrıs Adası çok önemli bir toprak parçası görevi görmektedir.

Coğrafi keşifler sonucunda Ümit Burnu'nun bulunması ile Doğu Akdeniz ticari yönden önemini yitirmiştir. 19. yüzyılda iki kıtayı ayırması yönünden çok önemli olan ilk yapay kanal olarktan tarihe geçen Süveyş kanalının yapılması ile tekrar ticaretin geçiş noktası olmuştur. 20. yüzyılın sonları 21. yüzyılın başlarında keşfedilen hidrokarbon rezervleri ve bu rezervlerin batıya aktarılması nedeniyle Doğu Akdeniz önemini arttırmıştır (ÇELİK, 2016).

Doğal gaz ve petrol bakımından en verimli coğrafi bölge Orta Doğu olarak belirtilmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin sadece Akdeniz bölgesinin stratejik dengelerin ötesinde Orta Doğu coğrafyasındaki dinamikleri etkileyecek büyüklüktedir. 1986 yılında Kudüs'te Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü tarafından düzenlenen İsrail – Amerikan diyalogunu geliştirmeye dayalı bir konferans neticesinde Doğu Akdeniz için uygulanacak stratejilerin Orta Doğu perspektifinde düşünülmesi gerektiği, iki bölge adına alınacak kararların birbiriyle paralel olarak çözüme kavuşturulması gerektiği yönünde incelemelerde bulunulmuştur (SANDIKLI & BUDAK, 2013).

2.2. Doğu Akdeniz'deki Enerji Keşifleri

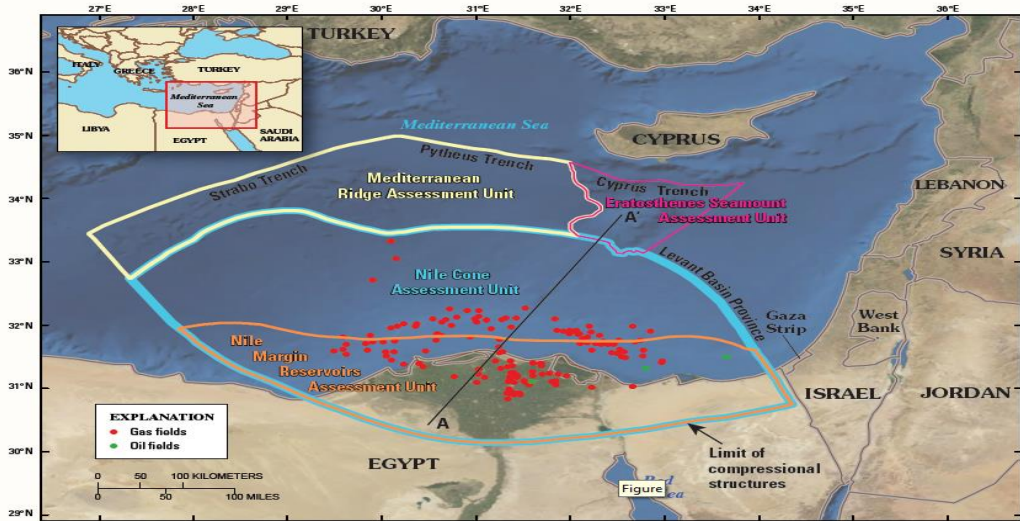
Son yıllarda keşfedilen enerji rezervleri Doğu Akdeniz'i ticari, askeri ve siyasi öneminden daha fazlası olduğunu göstermiştir. Enerji arama ve çıkarma faaliyetleri gösteren ülkeler ve şirketlerin açıklamış olduğu bilgiler ışığında Doğu Akdeniz Havzası yakın zamanda enerji merkezi konumuna dönüşecektir. Toplam mali değer olarak kesin ve net bir hesaplama yapılamamakla birlikte rezerv karşılığı trilyon dolar olarak açıklanmaktadır.

Enerji rezervlerinin ekonomik karşılığı olarak güvenilecek kaynaklardan birisi olan Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmalar Merkezi raporu doğrultusunda Levant Havzası bölgesinde Jeoloji temelli bir araştırma metoduna dayanılarak 1.7 milyar varil petrol ve 122 trilyon m³ gaz tespit edilmiştir (USGS, 2010). Doğu Akdeniz bölgesinde hala sondaj çalışmaları devam etmektedir. Rezervlerin rakamsal değerlerindeki oluşacak değişiklikler muhtemel bir senaryodur.

Bu bağlamda Doğu Akdeniz coğrafyası üzerinde 1960 yılından bu yana İsrail petrol ve doğal gaz arama çalışmaları yürütmektedir (GÜREL, MÜLLER, & TZİMİTRAS, 2013). İtalyan petrol şirketi ENI 1961 yılında Belayim sahasında petrol rezervi bulunduğunu açıklamıştır. Aynı petrol şirketi yine Mısır açıklarında doğal gaz rezervlerinin varlığından söz etmiştir (SÜNNETÇİOĞLU, 2011). Mısır ve İsrail devletleri 1960'lı yıllardan beri bölgede petrol ve doğal gaz arama çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu Arama çalışmaları neticesinde kendi enerji gereksinimlerini Doğu Akdeniz enerji rezervlerinden karşılamaktadırlar.

Hidrokarbon rezerv miktarının çok olması büyük ölçekli petrol şirketlerinin bölgede arama faaliyetleri için ruhsatlanma yarışına sebebiyet vermiştir. Devletlerin izinleri doğrultusunda özel ruhsatlandırma ile ruhsat hamili devlet nezdinde büyük ölçekte teknolojik yatırımlar yine bu şirketler ile yapılmaktadır. Petrol şirketlerinin bölge üzerinde yapmış olduğu arama çalışmaları genellikle derin sularda yapılmaktadır. 1970 yılından 2009 yılına kadar olan süreçte İsrail devleti büyük çapta hidrokarbon rezervine rastlamamıştır. 2009 yılında Amerikan Noble Enerji ve İsrail'in Anver, Isramco, Delek ve Dor şirketleri Tamar-1 olarak adlandırılan petrol ve doğal gaz arama sahasında önemli miktarda rezerv bulduklarını açıklamışlardır. Yine aynı zamanlarda İsrail şirketleri Dalit-1 sahasında rezerv bulduklarını belirtmişlerdir. Bulunan rezerv miktarı ile ilgili yapılan açıklamaya göre 255 milyar m³ olarak bildirilmiştir. İsrail'in 20 yıllık doğal gaz ihtiyacını kapsayacak büyüklükte bir enerji keşfi söz konusudur (GÜREL, MÜLLER, & TZİMİTRAS, 2013).

Şekil 4: Nil Delta'sı Doğal Gaz Sondaj Kuyuları

Kaynak: USGS, Nile Delta Basin Province

Doğu Akdeniz üzerinde yapılan bu keşiflerden sonra bölge üzerinde arama faaliyetleri giderek artmıştır. Bölgenin enerji rezerv rakamlarının kesinleştirilmesi ile ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Bu bağlamda 2010 yılı itibari ile ABD Jeoloji Araştırmalar Merkezi, enerji kaynağının en yoğun olduğu bölgeleri belirlemiştir. Bu bölgelerin Leviathan Havzası ve Nil Deltası olduğunu açıklayan raporlar yayınlamışlardır. Nil Deltası'nda 1.763 milyar varil petrol, 64 trilyon m³ doğal gaz ve 5.974 milyar varil sıvı gaz olduğu ifade edilmiştir (USGS, 2010).

Doğu Akdeniz bölgesi siyasi hikâyesini oluştururken Orta Doğu da süregelen siyasi karmaşadan ayrı tutmak olayları objektifliğinden uzaklaştırmaktır. Buna istinaden Bölge devletlerinden Suriye'nin Hidrokarbon arama faaliyetleri 2007 yılında başlamış fakat topraklarında yaşanan iç karışıklıktan kaynaklı olarak sonuç vermemiştir. Yine bir Doğu Akdeniz ülkesi olan Lübnan, iç savaşın neden olduğu siyasi boşluklar neticesinde enerji arama faaliyetlerini sonuçlandıramamıştır. İlerleyen yıllarda komşu ülkelerin başarılı girişimleri ile hidrokarbon rezervleri elde etmesi Lübnan'ı teşvik etmiştir. Lübnan Münhasır Ekonomik Bölgesi üzerinde yaptığı enerji arama ve çıkarma faaliyetleri sonucunda 700 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunduğu belirtilmiştir (GÜREL, MÜLLER, & TZİMİTRAS, 2013).

Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 2004 yılında tek taraflı MEB ilanı sonrası 2007 yılında 13 parselde hidrokarbon arama ve çıkarma faaliyetleri başlamıştır. Bu parsellerde yapılar arama faaliyetlerini ihaleye çıkartmış ve uluslararası petrol şirketlerine ruhsat vererek yürütmüştür. 12. parsel üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde 200 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunduğu açıklanmıştır. GKRY ve Türkiye Cumhuriyeti arasında bölge üzerinde siyasi ve hukuki problemler yaşanmış ve Deniz Hukuku Sözleşmesine dayalı çözüm yolları aranmaya çalışılmıştır. MEB alanlarının çakışması ile ilgili Doğu Akdeniz sularında askeri ve diplomasi anlamında sorunlar gerçekleşmiştir.

Doğu Akdeniz bölgesinde yapılan hidrokarbon araştırmaları neticesinde rezervlerin net rakamsal değerleri hala kesinlik kazanamamıştır. Tüm bu sayısal veriler ışığında yüksek miktarda hidrokarbon rezervi beklenmemektedir. Fakat enerji kaynaklarının büyüklüğü göz ardı edilerek ülkeler arası büyük problemler şiddetlenmiştir. Bu problemlere bağlı olarak sorunların asıl çözüm noktası Birleşmiş

Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine dayanılarak çözülmesi beklenmektedir (SANDIKLI & BUDAK, 2013).

2.3. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Anlaşmaları

Doğu Akdeniz bölgesinde en önemli konulardan bir tanesi de deniz yetki alanları ile ilgilidir. Dar ve kısıtlı bir alan içerisinde bulunan bu bölgenin üzerinde bölge devletleri çeşitli sebeplerden kaynaklı hak iddialarında bulunmaktadır. İnsanlığın gelişim süreci incelendiğinde denizlerden birçok farklı şekilde fayda sağlanmıştır. Ulaşım, hayvancılık, iletişim, ticaret bu sağlanan faydalardan birkaç tanesidir. Dünyanın önemli bir bölümünün sularla kaplı olması göz önüne alındığında yasal bir düzenleme ile ülkeler arası olası problemlerinde önünün kapatılması ile ilgili girişimler bulunmaktadır. Günümüzde bu sorunlar Doğu Akdeniz bölgesinde enerji kaynaklarını arama ve çıkarma konularında tekrar ön plana çıkmıştır.

Sanayi Devrimi sonrası gelişen teknolojik imkânlar sayesinde derin sularda enerji arama çalışmaları hız kazanmıştır. Açık denizlerde yapılan bu çalışmalar neticesinde ülkeler arası diplomasi ve siyasi sorunların önüne geçmek adına sınırlandırmalar getirilmiştir. 1958 yılında ilk olarak Cenevre de toplanan konferans deniz yetki alanları ile ilgili kararlardan ziyade deniz hukukunun gelişim sürecine etki edecek düzenlemeler getirilmiştir. Takiben yapılan konferanslarda devletler, deniz hukukunun çerçevesi ve içeriği ile ilgili düzenlemeler yapmışlardır (GÜNEŞ, 2007).

Cenevre Konferansın da imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile devletlere kendi sınırları içerisinde kalan alanlarda yetkiler verilmiştir. Son konferans ile kıta sahanlığı ile verilen haklar geliştirilerek Münhasır Ekonomik Bölge kavramı oluşturulmuştur. Bu sözleşme gereği ülkeler kendi yetki alanlarında enerji arama çalışmaları yapabilmeleri için hukuki bir dayanakları olmuştur. Ülkeler arası oluşabilecek çıkar çatışmalarının önüne geçebilmek adına atılmış bir adımdır.

Deniz hukuku, gemilerin deniz üzerinde seyrüseferini düzenleyen ve yaptırımı bulunan bir hukuk dalıdır (TURDEF, 2019). Hukuki olarak deniz yetki alanları belirleme usulü sahildar devletin kara parçası üzerinden sınırlandırılmaktadır. Bu alanlar, iç sular, bitişik bölge, karasuları, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı ve açık denizler olarak belirtilmektedir (KAYA İ. S., 2015). Münhasır ekonomik bölge kavramı hakkında akılda kalması gerekli en önemli konu bölgenin üzerinde bulunan

hakların devletlere ait olması durumudur. MEB alanı bir devletin sınırlarına dâhil edilemez.

Tablo 2: Kıta Sahaneliği ve MEB'in Farkları

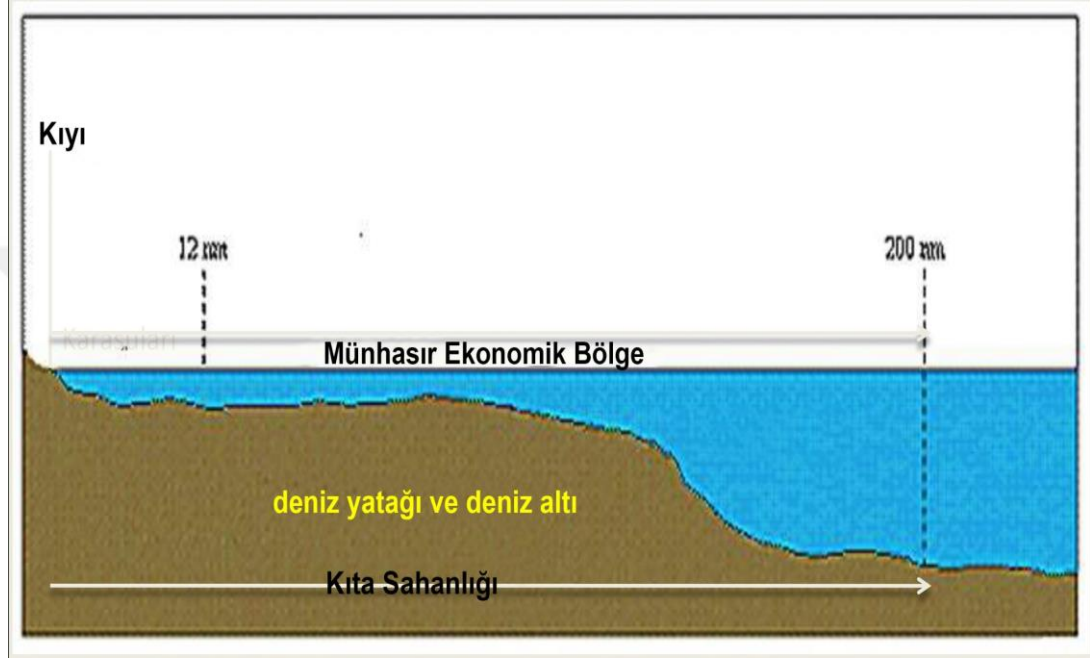
MUKAYESE	KİTA SAHANLIĞI	MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE
LİMİT	200 Deniz Mili (350 dm)	200 Deniz Mili
EGEMEN HAKLAR	Deniz tabanı altındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine yönelik haklar.	Deniz tabanı altındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine yönelik haklar. + Su kütlesindeki doğal kaynakların korunması ve işletilmesi + Enerji üretimi
İLAN İHTİYACI	YOK	VAR
SUNİ YAPILAR	VAR	VAR
SEYRUSEFER VE UÇUŞ SERBESTLİĞİ	VAR (Araştırma ve sondaj gemileri hariç)	VAR (Araştırma ve sondaj gemileri, Balıkçı tekneleri hariç)
SAHİLİ BULUNMAYAN DEVLET HAKLARI	YOK	VAR

Kaynak: Çağatay Erciyes

Cenevre Konferanslarında alınan kararlar neticesinde kıta sahanlığı ve MEB kavramları Deniz Hukuku literatürüne kazandırılmıştır. Kıta sahanlığı devletlerin denizlerdeki doğal alanları olarak nitelendirilmektedir. Genel manada derinlik hususuna dayalı bir kural niteliği taşımaktadır. Ayrıca kıyı şeridi itibari ile 200 mil uzaklığa kadar deniz altı ve üstü tüm olanaklardan faydalanma imkânı sunan hukuki bir yetki alanıdır. MEB ise, kıta sahanlığının yetersiz kalması sonucu yeni bir kavram

olarak ortaya çıkmıştır. MEB genel manada yer altı ve yer üstü kaynaklarının kullanılmasının yanı sıra doğal enerji kaynaklarının işletilmesi, kullanılması ve bu alanlarda ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi anlamına gelmektedir. MEB konusunda en önemli hususlardan bir tanesi ise BM Deniz Hukuku Sözleşmesi hükmünce ilan edilmesi gerekliliği söz konusudur.

Şekil 5: Deniz Yetki Alanı

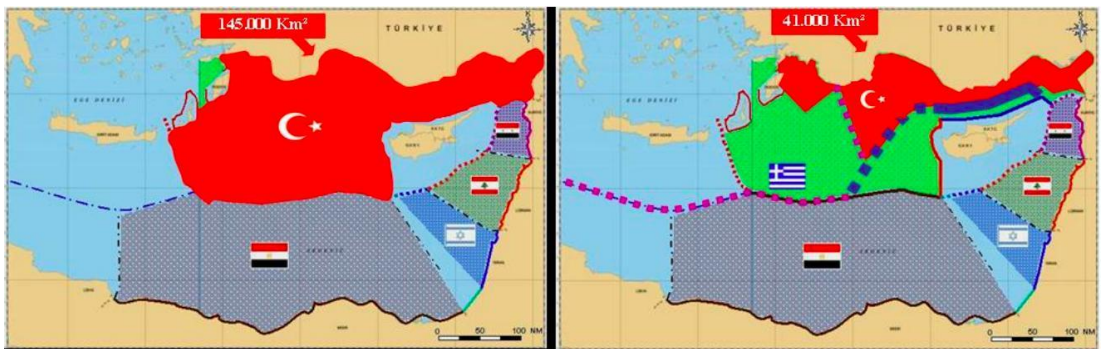
1958 Cenevre sözleşmesi 6. madde ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 73 ve 74. maddeleri deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgilidir. Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletlerin aralarında MEB prensiplerine bağlı olarak yapacakları anlaşma gereği uygulanabilecektir (BİLGESAM, 2013). Tüm bu sözleşmeler ve raporlar dâhilinde MEB'in tek taraflı bir şekilde ilanı ile ilgili herhangi bir madde ve hüküm bulunmamaktadır (YAYCI, 2019).

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin MEB ilanları sonrası kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalar söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin deniz yetki alanlarını sınırlayıcı ve pasif bırakıcı nitelik taşıyan bu anlaşmalar neticesinde bölge üzerinde çeşitli anlaşmazlıklara dayalı diplomatik sorunlar ortaya çıkmıştır. Yunanistan, Mısır, GKRY arasında imzalanan anlaşma ile Türkiye'nin deniz yetki alanları sınırlandırılmış ve küçük bir alana hapsedilmek istenmiştir. GKRY ile İsrail arasında yapılan MEB sınırlaması anlaşması neticesinde bölgede çıkartılacak olan hidrokarbon rezervlerinin taşınması yine Türkiye'nin MEB alanını ihlal edecektir.

İsrail'in tek taraflı MEB ilanı neticesinde bölgede hidrokarbon çıkarma faaliyetleri başlamış ve ekonomik kazanımlar elde etmiştir. Kıyı ülke statüsünde olan Lübnan ise 2010 yılında girişimlere başlamıştır. Lübnan'ın MEB sınırları ile İsrail'in MEB sınırları çakışmaktadır. İsrail'in Lübnan ile olan sınır anlaşmazlığının dışında tüm dünya ülkelerinin sessiz kalmayı sürdürdüğü Filistin işgalinin ekonomik boyutlarını yansıttığı Gazze kıyı şeridinin üzerinde İsrail'in yine tek taraflı izinsiz hidrokarbon arama faaliyetleri bulunmaktadır. Bu anlaşmazlıkların dünya siyasetinde neden bu kadar önemli olduğunu açıklayabilmek adına İsrail'in derin sularda bulmuş olduğu rezerv miktarı Azerbaycan'ın kanıtlanmış rezerv miktarından fazla olduğunu söylemek yeterli olacaktır (DEDE, 2012).

Bu minvalde İsrail'in yürütmüş olduğu stratejiler doğrultusunda Yunanistan'da uluslararası alanlarda Girit, Kerpe, Rodos, Kaşot, ve Meis hattı doğrultusunda deniz yetki alanı kurma girişiminde bulunmuştur. Libya, Mısır ve İsrail ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu deniz yetki alanı nezdinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz üzerinde 40.000 km²'lik bir alana hapsetme düşüncesi bulunmaktadır. Enerji arz güvenliği sahaları üzerinde hukuki ve yasal üstünlük sağlanıp Avrupa'ya ulaşması planlanan hidrokarbon kaynaklarının GKRY üzerinden Yunanistan'a aktarılması planlanmıştır. Türkiye'nin Libya ve Mısır ile yürütmüş olduğu siyasi ilişkiler neticesinde iki ülkede Yunanistan ile yapılan anlaşmaları resmileştirememişlerdir.

Şekil 6: Yunanistan Nezdinde Türkiye'nin MEB Alanındaki Değişim

Kaynak: Yaycı Cihat, *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi*, 2012

Yunanistan ve GKRY'nin uluslararası topluma Doğu Akdeniz üzerinde Türkiye'nin haklarını ve yetkilerini sınırlayıcı politika izlemesi ve Türkiye'nin Antalya Havzası ile yetinmesi gerekliliği ile son bulacak politikaları Türkiye Cumhuriyetinin kabul edemeyeceğini ve bu bölge üzerinde tüm haklarının saklı kalacağını belirtmiştir. Bölge üzerinde güvenliğini tehdit edecek unsurlara ise gerekli

cevabın verileceği bildirilmiştir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından emsal teşkil edecek birçok anlaşmalar mevcuttur. UAD'ın emsal davalarında vermiş olduğu kararlara ithafen coğrafi üstünlükler teorisi bağlamında karar alınması gerekliliği söz konusudur (BİLGESAM, 2013). Doğu Akdeniz bölgesi üzerinde MEB anlaşmazlıklarının giderilmesi için bir başka çözüm konusu ise kıyı şeridinin uzunluğudur. Her iki durumda da Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan ve GKRY'nin planlamış oldukları MEB alanlarına uyma yükümlülüğü bulunmamaktadır.

2.4. Doğu Akdeniz'de Bölge Devletlerinin Enerji Politikaları

Devletlerin sürdürülebilir bir ekonomik sistemin içerisinde var olabilmelerinin en önemli hususlarından bir tanesi hiç kuşku yok ki enerjidir. Büyük imparatorlukların ortadan kaldırılarak yeni küçük devletlerin kurulması, çok uluslu şirketlerin devletlere yön vermesi, kredi kuruluşlarının dünya siyasetini elinde bulundurması gibi sebeplerden dolayı enerji rezervlerinin dağılımı ve bu dağılım üzerinde söz sahibi olmak adına devletlerin politik mücadeleleri ve stratejileri oluşmuştur.

Doğu Akdeniz nezdinde enerji politikalarının ülkeler doğrultusunda farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar ülkelerin menfaatleri ve çıkarları konusunda çatışmalar göstermektedir. Çatışmalar sonucunda ise bölge üzerinde farklı politikalar uygulanmakta ve kutuplar oluşmaktadır. Örneğin Türkiye ve Yunanistan ilan ettikleri MEB sonucunda petrol ve doğal gaz rezervlerinin kendi sınırlarından Avrupa'ya taşınması yönünde stratejik çalışmalar yapmaktadır.

Bu minvalde bölge ülkelerin Doğu Akdeniz enerji politikalarını daha minimize edilerek incelemek en doğru teşhis olacaktır. Türkiye, İsrail, Mısır, Lübnan, GKRY, Yunanistan, Suriye, Libya ve KKTC devletlerinin bölge enerji politikaları ve stratejileri doğrultusunda incelemeler yapılacaktır.

2.4.1. İsrail

1948 yılında Filistin topraklarında bağımsız bir devlet olarak kurulan İsrail, Doğu Akdeniz kıyılarında en uzun süredir enerji arama faaliyetleri sürdüren devlet konumundadır. İsrail'in devlet statüsü elde etmeden önce Orta Doğu ve Arap petrollerini Hayfa limanına getirip buradan uluslararası piyasaya arzını gerçekleştirmiştir. Daha sonraki yıllarda gelişen savaş ve krizlerden dolayı Hayfa Limanı kullanım dışı kalmıştır (BAHGAT, 2005).

İsrail devleti kuruluşundan itibaren bölgede ekonomik, siyasi ve askeri anlamda büyük gelişimler göstermiştir. Ağır sanayi anlamında atılımlar gerçekleştirirken enerji ihtiyacı giderek artmıştır. Orta doğu ülkelerinden enerji ihtiyacını karşılayan İsrail devleti daha sonraki zamanlarda Sovyetler Birliğinden petrol ihracatı gerçekleştirmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası İran ile ticari ilişkiler kurulmuş ve petrol ihtiyacını gidermiştir. İran'da yaşanan karışıklık sonrası 1980 sonrası dönemde Mısır ile ilişkiler kurulmuş ve artan petrol ihtiyacı karşılanmıştır. Tüm bu ülkelerden başka Norveç ve Meksika gibi petrol ihracatçısı ülkelerde İsrail'in petrol ihtiyacını karşılamışlardır (BAHGAT, 2005).

Şekil 7: İsrail Hidrokarbon Sahaları

Kaynak: (BİLGESAM, Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, 2013)

Sürdürülebilir bir enerji politikasına geçiş sürecinde İsrail, Doğu Akdeniz kıyılarında hidrokarbon arama çalışmaları başlatmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde 2010 yılında Leviathan ve Tamar sahalarında doğal gaz rezervleri tespit etmişlerdir. Bu keşifler neticesinde İsrail enerji politikası şekillenmeye başlamıştır. Filistin meselesinin çözüme ulaşmaması, Orta Doğu coğrafyasındaki siyasi karmaşa ve Suriye sorunlarından mütevellit GKRY ile tek taraflı MEB ilanı yapılmıştır. Bu MEB anlaşması İsrail'in derin sularda Hidrokarbon arama faaliyetlerini genişletmesi anlamına gelmektedir.

Kısa zaman önce enerji ithalatçısı ülke konumundan sıyrılıp enerji ihraç eden ülke konumuna gelmek için politikalar yürütmekte olan İsrail, Avrupa ülkelerine Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin taşınabilmesi adına çalışmalar ve projeler geliştirmektedir. Bu minvalde Rum Yönetimi ile yapmış olduğu MEB anlaşmasını

genişleterek Yunanistan ile Atina'da bir araya gelerek Doğu Akdeniz Boru Hattı (EastMed) anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre Doğu Akdeniz'de çıkartılan hidrokarbon rezervlerinin boru hatları ile Yunanistan'a ulaştırmak sonrasında ise Avrupa'ya dağıtma planı mevcuttur.

British Petrol'ün 2015 raporu doğrultusunda, İsrail'in birincil enerji tüketimi incelendiğinde petrol ve diğer sıvı enerji kaynakları %43, doğal gaz %30 ve kömür %26'lık bir tüketim hacmine ulaşmıştır. 2005 yılından 2015 yılına kadar olan 10 yıllık süreçte kömürün kullanım oranı %15 azalmış doğal gaz kullanım oranı ise 4 kat artış göstermiştir. İsrail'in kişi başı enerji rakamlarına bakıldığında dünya sıralamasında 41. durumdadır. Rakamsal olarak ise 12 milyon Btu olarak açıklanmıştır. Miktar ve sıralama göz önüne alındığında üretimin şu anki seviyelerinde dahi doğal gaz ihracatçısı bir ülke konumuna gelmesi kaçınılmazdır. Nitekim üretimin %40'lık bölümü ihraç edilmesi ile ilgili anlaşma İsrail meclisi tarafından onaylanmıştır (U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, 2016) .

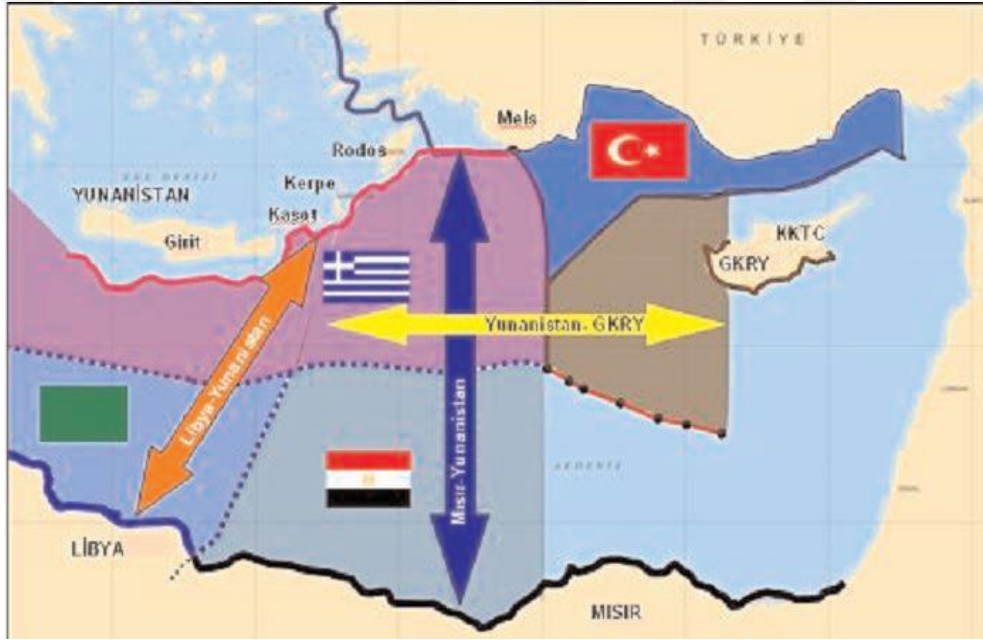
2.4.2. Yunanistan

Son yıllarda ekonomik krizin etkisinde olan Yunanistan, dar boğazdan kurtulmak amacıyla yeni enerji politikası üretme ve aktif hamleler yapmaya yönelik adımları olmuştur. Avrupa Birliği ülkesi olan Yunanistan'ın coğrafi konumundan dolayı enerji üretim ve aktarımı ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Rum siyasi ve akademisyenlerin enerji taşımacılığı yönünden Yunanistan'ın çok önemli köprü ülke görevi göreceği yönünde söylemler ve çalışmalar bulunmaktadır (KIRLIDÖKME, 2014).

Doğal gaz ve petrol ithalatı hayli yüksek olan, enerji konusunda dışa bağımlılığı giderek artan bir Avrupa ülkesi konumundadır. Doğal gaz ithalatını Rusya'dan, petrol ithalatını ise Arap ülkelerinden gerçekleştirmektedir. Bağımlılığı doğrultusunda Arap ülkeleri ile ilişkileri kuvvetlidir. Uluslararası platformlarda genellikle Arap ülkeleri ile iş birliği güdülen politikalar izlenmiştir. Filistin ile olan ilişkileri neticesinde İsrail'in hukuki düzeyde tanınması 1990'lı yıllara kadar gerçekleşmemiştir. Türkiye ile İsrail'in siyasi, askeri ve ekonomik olarak yapmış olduğu iş birliği Yunanistan'ı kaygılandırmış, Ege'de güçlü bir Türkiye görme endişesi taşımıştır. Türkiye – İsrail gerilimi sonrası iki ülke arasında sorunlar teşkil etmiştir. İsrail ve Yunanistan yakınlaşması bu süreçten sonra hız kazanmıştır.

İsrail ile ikili ilişkilerin ilerleme kaydetmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi ise GKRY'nin İsrail ile iyi ilişkiler içerisinde bulunması ve enerji anlaşmaları yapmış olmasıdır. Yunanistan, İsrail ile GKRY'nin Doğu Akdeniz enerji politikaları ekseninde beraber hareket etmek amacı ile masaya oturmuş ve bölge üzerinde köprü ülke olma hayaline bir adım daha atmıştır. Hidrokarbon yönünden dışa bağımlı olan Avrupa ekonomisine enerji üretim ve aktarım yoluyla özgürlüğünü getirecek ülke olma hayali artmıştır. Yunanistan, İsrail ve GKRY'nin ilan ettiği MEB sınırları sonucunda Megali İdea politikasını gerçekleştirmek adına atılmış büyük bir adım olarak görmektedir. Doğu Akdeniz ve Ege Adaları kapsamında Türkiye'yi sınırlayıcı bir MEB anlaşması neticesinde ekonomik ve siyasi üstünlük elde edilecektir.

Şekil 8: Yunanistan'ın Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları ve Türkiye'nin Kıta Sahaneliği

Kaynak: (YAYCI, 2011)

Doğu Akdeniz Boru Hattı ile ekonomik dönüşüm yaşamayı planlayan Yunanistan Devleti bu projenin gerçekleşmesi için diplomatik varyasyonların tamamını denemektedir. Çok uluslu şirketlerin yatırım yapması adına çalışmalar sürdürülmektedir. Fakat maliyeti açısından son koz olarak görülen boru hattı projesi ekonomik karlılık açısından gerçekleşmeyecek bir yatırım durumundadır.

2.4.3. Mısır

Mısır, Afrika Kıtasında bulunan Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan bir Arap ülkesidir. Arap Yarım Adasında meydana gelen siyasi karmaşadan etkilenmişlerdir.

Halkın siyasi otoriteye karşı gelmesi sonucunda yönetim değişmiş ve daha Şeffaf ve daha demokrat bir yönetim vaat eden ilk seçimle yönetime gelen Cumhurbaşkanı Mursi olmuştur. Yönetim anlayışının değişmesindeki en büyük sebep ekonomik istikrarsızlık ve refah düzeyindeki kopmalar olarak gösterilmektedir.

Enerji politikası ekseninde yeni yatırımlar yapılması ön görülse de, Mursi hükümeti de bu konuda ilerleme gösterememiştir. Artan enerji ihtiyacının karşılanamaması ile ekonomik sorunlar tırmanmıştır. Mısır Devleti enerji konusunda devlet tekelinde olan bir devlet görünümünde değildir. Kaynak Milliyetçili bakımından Liberal bir görüntü izlemektedir. Ülke petrol üretiminin %20 si devlet tarafından %80'i ise özel teşebbüsler tarafından gerçekleştirilmektedir (YESEVİ, 2013).

Mısır'ın yapmış olduğu enerji anlaşmaları neticesinde ihracatı gerçekleştirilecek olan enerji Arap Gaz Boru Hattı Projesi ile Suriye üzerinden Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya gönderilecektir. Fakat 2012 yılında boru hattına yapılan saldırılar sonucunda enerji arzı konusunda tehlikeler yaşanmış, İsrail ile anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Mısır ve İsrail arasında 2005 yılında yapılan enerji ticareti anlaşmasına İsrail'in uymadığını gerekçe gösteren Mısır Hükümeti doğal gaz ihracını tek taraflı almış olduğu karar ile durdurmuştur (YESEVİ, 2013).

2014 darbesi sonrası Mursi'nin devrilmesi ile yönetim şekli değişmiş ve Mısır Devleti'nin dış politikasında kaymalar meydana gelmiştir. Doğu Akdeniz politikası hususunda yeni adımlar atılmıştır. İsrail ve Rum yönetiminin yapmış olduğu MEB anlaşmasına bağlı olarak Mursi döneminde imzalanan fakat Türkiye'nin baskıları ile geçerli olmayan anlaşma Sisi yönetimi ile tekrar gündeme getirilmiştir. Bölgede etkin siyasi adımlar atarak enerji rezervleri ile ekonomik çıkar elde etme düşüncesi ile Mısır hükümeti farklı politikalar gerçekleştirmektedir. 29 Ekim 2014 tarihinde GKRY'de yapılan görüşmeler sonrası Yunanistan, Mısır ve GKRY arasında ekonomik, askeri ve siyasi birliktelik mesajları verilmiştir. GKRY'nin arama çalışmalarını engelleyen Türkiye ile ilgili olarak bu tutumundan vazgeçmesi yönünde açıklamalarda bulunulmuştur (TAMÇELİK & Kurt, 2015).

Doğu Akdeniz üzerinde çıkartılan enerji rezervlerinin Kahire'de toplanarak Avrupa ve Uzak Doğuya aktarılması konusunda çalışmalar sürdüren Mısır'ın ekonomik olarak büyük bir kazanç sağlaması beklenmektedir. İsrail – GKRY -

Yunanistan anlaşmasının etkisi ile dengeleri değiştirmesi adına Mısır'ın denkleme dâhil olması Türkiye açısından etkileri şekillenmektedir. Enerji arz güvenliği bağlamında sürecin bir parçası olmak istemesi Mısır'ın çıkarlarını koruması ile örtüşmektedir.

2.4.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olan Kıbrıs, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü görevi görmektedir. Asya sınırları içerisinde bulunan Kıbrıs Adası, bilimsel olarak Anadolu'nun bir parçası olarak görülmektedir. Jeolojik zamanda oluşan yer şekillerinin etkisi sonucu Anadolu'dan ayrılarak ada olmuştur. Bölgesel anlamda Orta Doğu, Anadolu ve Kuzey Afrika topraklarına stratejik etkisinden dolayı önemli bir ada konumundadır.

Tarihi dokusu bakımından birçok krallığın motiflerini taşıyan ada, Mısır, Hititler, Finikeliler, Asurlular, Persler ve İskender tarafından Milattan Önceki yüzyıl içerisinde yönetilmiştir. Milattan Sonra Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde olan Kıbrıs 12.yy'a kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun himayesinde kalmıştır. Kutsal toprakların fethi için birleşen Avrupa ülkeleri tekrar Kudüs'ü almak adına doğuya ilerlediler. Kudüs Seferi'nin stratejik noktalarından bir tanesi ise Kıbrıs Adasıdır. Kudüs'ten ayrılmak zorunda kalan Fransız, Venedikli ve Cenevizli tüccarların himayesi altında ada ticari ve kültürel anlamda gelişimler gösterdi (BAŞLAMIŞLI & ÇALIŞKAN, 2017).

Ticari ve kültürel gelişimlerin pozitif ilerlemişinin yanı sıra bölge halkları Rum ve Latinlerden oluşmaktaydı. Dini açıdan Rumlar kilisenin baskısı ile baskıcı bir yaşam sürmekteydi. İstanbul'un Osmanlı tarafından fethi sonrası Ortodoks Kilisesine verilen ayrıcalıklar Kıbrıs Rumları içinde olumlu etki yaratmıştır. 1578 yılında Osmanlı egemenliğine geçen ada üç asır Türk himayesinde kalmıştır. İngilizler ile yapılan anlaşma ile ada İngilizlere bırakılmıştır (TORUN, 1956). Ada nüfusunu oluşturan Rum ve Türklere karşı yapılan özgürlüğü kısıtlayıcı tutumlardan dolayı ayaklanma çıkmış ve Rumlar Yunanistan'ın egemenliği altına girmek adına referandum yapmışlardır. Bu süreç sonrasında adadaki Türk halkı Türkiye'ye çağrıda bulunmuş ve yardım istemişlerdir.

Yaşanan tüm bu siyasi, askeri ve diplomatik olayların ışığında 1974 yılında Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetleri çıkartma yaparak adanın kuzey kesimine egemen

olmuş ve bölgede Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adında devlet kurmuştur. 2004 yılında Kıbrıs adasının birliği için tek bir ülke olma yolunda Birleşmiş Milletler tarafından referandum süreci başlatılmıştır. Yapılan referandum neticesinde sonuç alınamamasına rağmen Avrupa Birliği, Rum yönetimini adanın tek bir gücü olarak görüp birliğe üye olarak almıştır.

Rum yönetiminin AB'ne üyelik sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin de üyelik süreci devam ettiği için bu duruma sessiz kalarak üyelik sürecini sekteye uğratmak istememiştir. Birleşmiş Milletler, Kıbrıs sorunu ile ilgili çözüm arayışlarını sürdürürken BM Genel Sekreteri Kofi Annan referandum sürecini başlatmıştır. Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş bu sürece karşı olmasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin AB ile yürüttüğü ortak planlamalar dâhilinde referanduma gidilmiştir. Amaç, Türkiye'nin üyelik sürecini göz önünde bulundurarak Kıbrıs meselesinin AB çıkarları doğrultusunda sonuçlanmasına imkân sağlamaktır (CANKARA, 2016).

AB üyeliği gerçekleşmiş ve siyasi anlamda elinde koz bulduran GKRY'nin Doğu Akdeniz havzası üzerinde Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen enerji arama faaliyetleri başlatılmıştır. Tek taraflı yürütülen MEB ilanları sonrası bölge ülkeleri ile karşılıklı anlaşmalar yapılmış ve KKTC'nin MEB sınırları içerisinde bulunan alanlarda uluslararası şirketlere vermiş olduğu yetkilendirme belgesi ile arama faaliyetlerini sürdürmüştür. KKTC'nin tanınırlığının olmaması ve siyasi hükmünün bulunmaması sebebiyle Türkiye ile MEB anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma doğrultusunda ilan edilen MEB alanlarında KKTC adına bölgede arama faaliyetlerini TPAO şirketi yürütmektedir. AB üyelik müzakereleri sürecinde gelişmeleri spesifik olarak algılamada yaşanan güçlükler ve eksiklikler dolayısı ile Doğu Akdeniz havzasında enerji arama faaliyetlerinde geç kalınmış bir durum bulunmaktadır.

2.4.5. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

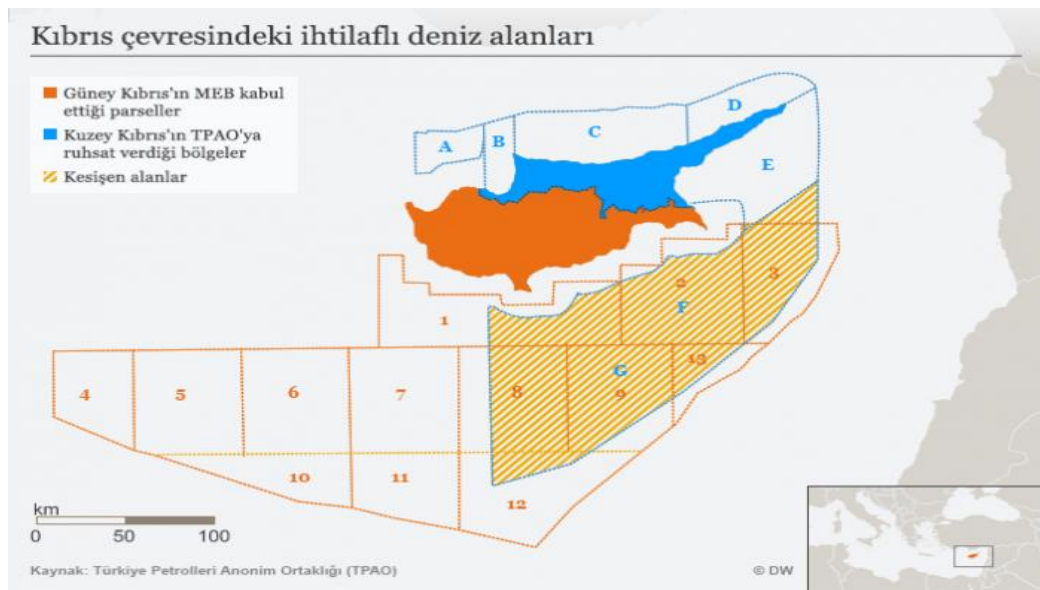
İngiltere'nin kontrolü altında bulunan adanın üzerinde yaşayan halkın ulusal kimliğine bakıldığında Rumlar, Türkler ve Latin kökenli Avrupa halkı bulunmaktadır. İngilizlerin baskı ve dayatmaları sonucunda bölge halkı isyan etmiş ve bu isyan sonucunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda Rumların Enosis ideaları sonucu Yunan cuntası gerçekleşmiş ve bu siyasi karmaşa üzerine Türkiye Cumhuriyeti bölgeye askeri

müdahalede bulunmuştur. Kuzey ve güney olarak ayrılan ada 2 farklı devlet tarafından yönetilmektedir. Rumların Avrupa ile olan yakın ilişkilerinden kaynaklı bölgesel anlamda siyasi, ekonomik anlamda ittifakları daha kuvvetli durumdadır.

Tarihi süreci ve ittifaklar yönünden daha zengin konumunda bulunan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından yararlanmak için aktif bir politika izlemektedir. İlk enerji arama çalışmalarını 1979 yılında başlatmış fakat Türkiye'nin göstermiş olduğu tepki üzerine askıya almıştır (YILDIZ & YAŞAR, 2012). 2000'li yıllar ile birlikte Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz ile ilgili çalışmaları artmıştır. Kıbrıs Adası'nın tek varisi gibi MEB ilanı sonrası İsrail, Mısır ve Yunanistan ile MEB sınırlama ilanları yaparak hidrokarbon arama çalışmaları gerçekleştirmek üzere uluslararası şirketlere enerji arama ruhsatı vermiştir (TAMÇELİK & KURT, 2015).

Amerikan NOBLE Enerji şirketinin 12. Parsel üzerinde yapmış olduğu arama çalışmaları neticesinde, bölgede ciddi miktarda doğal gaz rezervinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu keşif ile birlikte GKRY enerji ihracı yapabilecek konuma gelmiştir. Arama çalışmalarının yapıldığı alanlara bakıldığında 6, 8, 9, 2, 3 ve 13. parsellerde KKTC'nin hakları ihlal edilmektedir. Bu parsellerde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı şirketinin arama ruhsatının bulunmasının haricinde aynı zamanda İngiliz, Fransız, Rus, İsrail, İtalyan ve Amerikan şirketlerinde arama ruhsatları bulunmaktadır.

Şekil 9: GKRY'nin İlan Ettiği MEB Sınırlarının KKTC'nin MEB Sınırları İle Çakıştığı Bölgeler.

Kaynak: <http://enerjienstitusu.de/>

GKRY 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katılmıştır. Avrupa ülkelerinin dışa bağımlı enerji politikalarından sıyrılmasının önünü açacak ülke konumunda olan GKRY İsrail ile yapmış oldukları sınıvlaştırılmış gaz terminali ile Avrupa'ya enerji akışının sağlanması amaçlanmaktadır. Üretimde yüksek mali koşullar ve taşıma giderlerinin aşırı olmasından kaynaklı olanaksız gözükse de bu anlaşma yine de alternatif bir güzergâh durumundadır.

2.4.6. Lübnan

Doğu Akdeniz enerji denkleminde bulunan bir diğer devlet Lübnan'dır. Doğu Akdeniz'de egemen ve denklemin bir parçası olma gayretiyle 2007 yılında GKRY ile MEB sınıvlandırma anlaşması imzalamışlardır (TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 2007). Bölgenin bir diğer etkin gücü olan Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan açıklama ile Lübnan Meclisi söz konusu anlaşmayı onaylayamamıştır. Enerji arama çalışmalarına başlamak için 2010 yılında denizlerde petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerini düzenleyen bir kanunu kabul etmiştir (YAYCI, 2019).

Ayrıca 2010 yılında Lübnan deniz yetki alanlarını belirleyen bir haritayı BM'e iletmiştir. Haritaya göre GKRY ile yapmış olduğu sınıvlandırma anlaşmalarının doğrultusunda hareket edilmiştir. Aynı haritaya göre İsrail ile MEB sınıvlarının çakışması durumu da mevcuttur. Bu durum iki ülke arasında yetki sınıvlandırması yönünden sorunlar teşkil etmektedir (BİLGESAM, 2013).

Şekil 10: Lübnan ve İsrail'in Münhasır Ekonomik Bölgesi

Kaynak: <http://www.bilgesam.org>

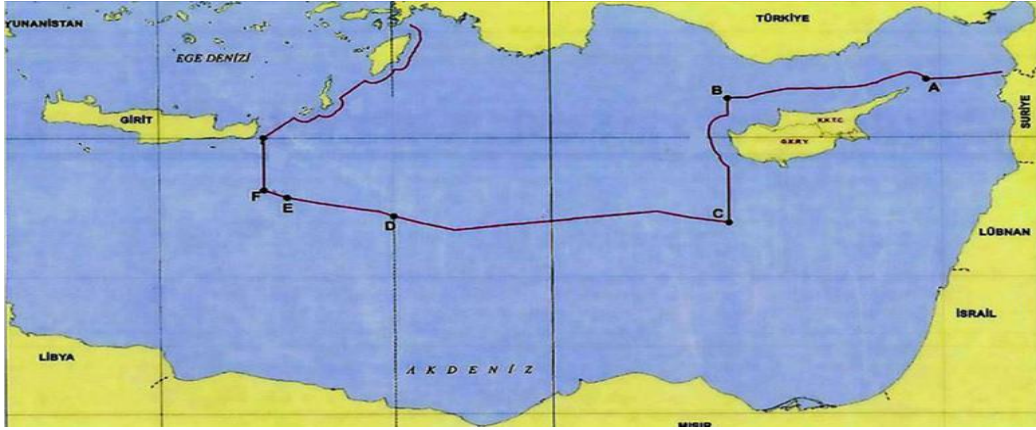
2017 yılında MEB sınırları içerisinde doğal gaz ve petrol arama faaliyetleri çerçevesinde 4 ve 9. Parsellerde ruhsatlandırma çalışmaları başlatılmıştır. Fransız, İtalyan ve Rus firmalarının oluşturduğu Konsorsiyuma ruhsat verilmiştir. 27 Şubat 2020 tarihli basın açıklamasına göre Lübnan hükümeti hidrokarbon arama faaliyetlerini resmi olarak başlatmış sonuçları ise 2020 Mayıs ayında paylaşacağını bildirmiştir (GELDİ, 2020).

2.4.7. Libya

Libya, 1951 yılında Birleşmiş Milletler Konseyi tarafından bağımsızlığını ilan etmiştir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Libya bir Arap devletidir. Bağımsızlık sonrası krallık olarak yönetilen Libya, Kaddafi'nin askeri darbesi sonrası yönetim şekli olarak değişikliğe uğramıştır. 27 Mayıs 2009 tarihinde Libya Hükümeti uluslararası sözleşmelere uygun olarak MEB ilan etmiştir. Libya MEB ilanı esnasında karşılıklı kıyısı olan devletler ile sınırlayıcı anlaşmalara açık olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz hegemonya planlarını gerçekleştirmesi adına kıyısı olan ülkeler ile MEB anlaşmaları yapması bölgede siyasi çatışmaları arttırdığını Yunanistan başlığı altında belirttik. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikası kapsamında Meis Adasına dayanarak oluşturduğu MEB sınırlayıcı anlaşmaları yaparak Doğu Akdeniz'in batıya açılan kapısı veya köprü ülke olma projesini hayata sokma düşüncesi mevcuttur. Libya ile kıyıdaş ülke sınırlandırması yapma girişimlerinde bulunulmuştur (YAYCI, 2011).

2019 yılında Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan MEB anlaşması ile iki ülke arasında siyasi, askeri ve ekonomik yakınlaşmalar meydana gelmiştir. Bu anlaşma nezdinde Libya'da sürmekte olan iç karışıklığı bastırmak ve askeri darbeyi engellemek adına Türkiye Libya'ya askeri ve ekonomik destekte bulunmaktadır. Bu anlaşma sonucunda Yunanistan'ın bölge üzerindeki planları sekteye uğramıştır.

Şekil 11: Libya ve Türkiye'nin Karşılıklı Münhasır Ekonomik Bölgeleri

Kaynak: [https://m.borsagundem.com/haber/iste-tpaonun-dogu-akdenizde-petrol-aradigi-
yerler/1495444](https://m.borsagundem.com/haber/iste-tpaonun-dogu-akdenizde-petrol-aradigi-yerler/1495444)

2.4.8. Suriye

Suriye devleti 2003 yılında başlatmış olduğu Doğu Akdeniz çalışmalarına ilk olarak “Suriye Karasularında Ulusal Egemenliğin Belirlenmesi” yasasıyla şekil vermiştir. Düzenlenen yasanın arkasından karasularının belirlenmesi adına BM ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sismik çalışmaların yapılması adına adımlar atılmış daha sonraki zamanlarda arama çalışmaları yapabilmek adına ihale süreci başlatılması kararı alınmıştır (BİLGESAM, 2013).

Orta Doğu coğrafyasında ve Arap ülkelerinde meydana gelen karışıklık ve iktidar sorunlarının Suriye topraklarında da baş göstermesi sonucunda Doğu Akdeniz politikası askıya alınmak zorunda kalmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinin enerji taşımacılığı konusunda kuzey – güney güzergâhı olarak kilit nokta durumundadır. Lazkiye Limanı bölge açısından kavşak nokta olarak stratejik bir öneme sahiptir. Suriye toprak bütünlüğünü korumak parolası ile bölgede bulunan Rusya'nın Doğu Akdeniz üzerinde etkin siyaset yapabilmesi adına Lazkiye üssü hayati bir önem arz etmektedir.

2.5. Küresel Ülkelerin Enerji Görünümü ve Doğu Akdeniz Politikaları

Dünya siyaseti 2. Dünya Savaşı sonrası farklı bir görünüm izlemiş ve iki kutuplu güç dengesi siyasetine dönüşmüştür. Dünya üzerinde stratejik noktaların bölüşülmesine dayanan bu siyaset Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile ABD'nin tekeline bırakılmıştır. 21. yüzyılın siyasi perspektifinden bakıldığında farklı ittifakların çıkar çatışmaları doğrultusunda örtüşen birlikteliklerin denge siyaseti görülmektedir.

Yenidünya düzeni ile birlikte küresel güç olarak ifade edilen devletlerin ekonomik ve siyasi anlamda kazanımlarını maksimum ve sürdürülebilir kılımları adına etkin politik adımları Doğu Akdeniz coğrafyasına da yansımaktadır.

Gelişmiş devletlerin sanayi ve endüstriyel kalkınmalarının ve gelişmelerinin devam ettirilebilmesi adına güvenilir enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Fosil enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın yüksek olması ve bu kaynakların ise az bulunur olması sonucu ülkeler arası çatışma alanları doğurmaktadır. Bu çatışma alanlarından ve en önemlilerinden bir tanesi ise Doğu Akdeniz'dir. Bu amaçla bölgesel yönde ele alınan meselenin komşu olmayan fakat bölge siyasetinden etkilenecek devletler yönüyle de incelenmesi gerekmektedir.

2.5.1. Avrupa Birliği

Dünya genelinde enerji tüketiminin nedenlerine bakıldığında yoğun nüfus artışına paralel bir kullanım görülmektedir. Bu durum Avrupa Birliği için söz konusu değildir. Avrupa ülkelerinde enerji kullanımının artış göstermesinin en büyük sebebi refah seviyesinde meydana gelen artışlar olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, 27 üye devletin oluşturduğu 500 milyondan fazla nüfusu ile ulus üstü bir yapıdır. Gelişmiş sanayi ve endüstriyel hareketlilik, şehirleşme ve gelişmişlik sonucu dünya enerji tüketiminin % 15'i oranında bir paya sahiptir. Petrol ve doğal gaz rezervi bakımından oldukça kıt kaynaklara sahip olan bu yapı enerji bağımlısı konumundadır. Fosil enerji yakıtları noktasında toplam enerji kaynak kullanımının %60'ını oluşturmaktadır.

1951 Paris Anlaşması ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu anlaşma ile birlikte Avrupa Birliği oluşmaya başlamıştır. Paris Anlaşması neticesinde Avrupa'nın enerji rotası oluşturulmuştur. Avrupa Birliği'nin enerji politikalarının temelinde bireycilik bulunmaktadır. Avrupa Birliği vatandaşlarının en ucuz enerji kullanımı sağlamak amacıyla politikalarını oluşturmaktadır. Bu temel politikanın etrafında şekillenen stratejik çalışmalar ile Avrupa birliği enerji yönlü adımlarını atmaktadır. Enerji arz güvenliği, enerjinin sürekliliği, ithalata dayalı enerji talebinin azaltılması ve iç piyasada ikame yoluyla enerji politikaları şekillenmektedir (CANDAN, 2003).

AB'nin enerji görünümü ve geliştirdiği politikaların yansımada dışa bağımlı ve yoğun ithalata dayalı enerji tüketimi yüksek ülke konumundadır. Bu sebeplerdir ki 1973 petrol krizinden hemen sonra Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

ve 1974 yılında Uluslararası Enerji Ajansı (EIA) kurulmuştur. 1974 yılında meydana gelen yeni petrol krizi ile birlikte enerji arz güvenliği tehlikeye girmiş ve yeni önlemlerin alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır (EGE & ÖZ, 2004). 2004 yılında Ukrayna – Rusya krizi ile başlayan süreç enerji arz güvenliğini tehlikeye atmış ve yeni enerji tedarik ağı bulma gereksinimi doğurmuştur. Alternatif enerji kaynaklarına yönelim AB'nin zaruri durumdan çıkarmış olduğu bir harita olsa da sonuç itibari ile uzun dönemde atılması gereken bir adım olarak nitelendirilmektedir.

AB'nin uzun dönemde etkin bir enerji ticareti yapabileceği ülkeler arasında ilk başta partner olarak gördüğü ülke Rusya Federasyonudur. Bu durumu siyasi bir koz olarak gören Rusya, enerji kartını AB üzerinde siyasi ve diplomatik ilişkilerde kullanmaktan geri durmamaktadır. Rusya ile olan sancılı enerji ticaretinin sıkıntılarını minimize edebilmek adına üye ülkelerin, üye olmayan ülkeler ile yapmış olduğu ticari faaliyetlerine kota getirmektedir (BAYRAÇ, 2009). Genişleyici bir politika içerisinde bulunan AB'nin yeni katılan ülkelerin enerji üretim kapasitelerini arttırarak kopuk ve küçük olan enerji piyasalarının birleşmesi ile çözüm yolları aramaktadır.

Eurostat verileri ışığında Avrupa Birliği; Rusya, OPEC ve Norveç'e enerji konusunda bağımlı durumdadır. Doğal gazda dışa bağımlılık oranı %60 iken, petrol kaleminde bu oran %80'dir. Enerji tedarikçi ülkelerin bulunduğu coğrafyalarda meydana gelen siyasi karmaşa, Rusya'nın enerji kaynaklarını siyasi ve ekonomik bir enstrüman olarak görerek yaptırım yolu ile Avrupa'ya sorunlar oluşturması ve gelişen dünya sisteminde rekabetin artması ile enerji arz güvenliği kritik boyutlara ulaşmıştır (KAZANCI, 2015).

AB üye ülkeleri dünya enerji piyasasındaki dalgalanmaların ekonomik tahribi, Rusya'nın tutumu ve enerji arz güvenliği kapsamında çeşitli politikalar üretmektedir. Amaç güvenli tedarik imkânı yaratmaktır. Çoklu boru hattı projeleri üreterek Avrasya tedarik zinciri amaçlanmaktadır. Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasını sağlamak amacı ile bölgedeki ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etme politikası mevcuttur. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'nden kopan Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi devletlere eğitim, sağlık, ulaşım, teknolojik ve sanayi alanında gelişimi teşvik etmek amacı ile hibeler verilerek bölge devletleri üzerinde ekonomik ve siyasi kontrol mekanizması oluşturulmuştur. Bölge üzerinde

meydana gelen siyasi ve askeri çatışmalarda ara buluculuk görevi üslenerek hami rolü üstlenilmiştir.

Enerji arz güvenliği ile ilgili yeni çözüm yolları arayan Avrupa Birliği 2004 yılında GKRY'nin birliğe katılması ile bu konuda alternatif çözüm arayışlarının içerisine bir yenisini daha eklemiştir. Farklı tedarik kanalları konusunda arayış içerisinde olan birliğin Doğu Akdeniz sularında bulunan yüksek hidrokarbon rezervleri bölge üzerinde etkin politika izlemesine neden olmuştur. Uluslararası ölçekteki petrol şirketlerini bünyesinde bulunduran Avrupa Birliği bölgedeki sondaj çalışmalarının yürütülmesinde önemli paya sahiptir. Bölgesel anlamda ekonomik ve teknolojik olarak geri kalmış ülkeleri barındıran Doğu Akdeniz böylesi bir güce ihtiyaç duymaktadır. GKRY'nin, Mısır ve İsrail'in etkin politikası sonucunda siyasi ve ekonomik anlamda bölgesel anlamda kendisine seçimlerini kolaylaştıracak, adımlarını daha realist atacak alanlar oluşturmaktadır.

Yüksek oranda enerji gereksiniminden kaynaklı büyük bir ithalat hacmine sahip olan Avrupa Birliği aynı zamanda Doğu Akdeniz için büyük bir pazar konumundadır. Bu sebeptir ki GKRY – Türkiye, Yunanistan – Türkiye problemlerinde taraf olmaktadır. Ayrıca Kıbrıs sorunu, Libya iç savaşı, Mısır askeri darbesinde yine kriz çözüm merkezi olma görevi üslenmiştir. Enerji arz güvenliği konusunda AB üye ülkesi olan Yunanistan ile Avrupa'ya boru hattı ile enerjinin taşınabilmesi planlanmaktadır. Bu minvalde enerji arz güvenliği adı altında Türkiye ve KKTC'nin uluslararası deniz hukuku sözleşmesinden doğan hakları görmezden gelinmektedir.

Şekil 12: Avrupa'ya Götürülmesi Planlanan Hidrokarbon Rezervlerinin Güzergâhı.

Kaynak: (www.enerjigunlugu.net, 2019)

2.5.2. Rusya Federasyonu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1991 yılında kurulan Rusya Federasyonu'nun dış ticaret kalemlerinden en önemlisi enerji ihracatıdır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde GSMH'nin erimesi ile enflasyon meydana gelmiştir. Böylesi bir ekonomik durumdan kurtulan Rusya'nın en büyük silahı hidrokarbon rezervleri olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde petrol talebinde meydana gelen artış Rus ekonomisine olumlu yansımış ve dünya siyasetinde süper güç olma hayalleri yeşermiştir.

Rus ekonomisinin bel kemiğini oluşturan hidrokarbon ihracatı olması sebebi ile petrol ve doğal gaz fiyatlarında meydana gelecek düşüşler Rus ekonomisini derinden etkileyecektir. Bu sebeptir ki ihracata konu olan ülkeler ile yapılacak anlaşmalar uzun vadeli tercih edilmektedir. Teknoloji ve sanayi anlamında gelişen ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçlarında meydana gelen artışlar Rusya için yeni pazarlar oluşturmaktadır. Bu noktada Rusya, pazarlara ulaşabilmek adına enerji tedarik noktaları ve boru hatları ile ihracatını kuvvetlendirme çabası içerisinde. Rusya menşeli Gazprom şirketi devletçi bir politika sonucu SSCB'den ayrılmış olan Doğu Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacının %35'lik bölümünü elinde bulundurmaktadır (BİLGİN, 2005).

Şekil 13: Rusya Federasyonu'nun Avrupa İle Enerji Ticaretine Konu Olan Boru Hatları.

Kaynak:(www.enerjigunlugu.net, 2019) (DONAT)

ABD Enerji Enformasyon Birimi (EAI) rakamlarına göre, 2014 yılı dünya genelinde 697 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Bu rezervlerin 168

trilyon m³'ü Rusya'dadır. Bir başka ifadeyle dünya doğal gaz rezervi bakımından ¼ oranında bir kaynak bulunmaktadır. Bu ölçekte var olan rezerv miktarı siyasi, ekonomik ve politik anlamda Rusya'ya büyük bir kazanım getirmektedir. Dünya petrol ticaretlerinde meydana gelecek artış veya azalışlar Rusya'nın ekonomik göstergelerinde büyük kazanç veya kayıplara neden olacaktır.

Petrol ve doğal gaz kaynaklarının bu denli spekülasyonlara açık bir piyasa haline gelmesi ile birlikte Rusya Federasyonu hidrokarbon rezervi bulunan ülkeler ile yakın ilişkiler geliştirmek ve bu coğrafyalar üzerinde askeri ve siyasi varlığını göstermek adına politikalar gerçekleştirmektedir. ABD'nin Basra Körfezi ve Orta Doğu üzerinde kurduğu siyasi baskıya herhangi bir etkin karşılık veremeyen Rusya, Suriye ve Doğu Akdeniz politikasını daha kalıcı stratejiler üzerine inşa etme çabası içerisinde. Bu minvalde Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik Kremlin'in geliştirdiği politika ile Rusya askeri anlamda Suriye topraklarında bulunmaktadır. Güney Suriye üzerinde askeri üsler bulunduran Rusya, Suriye'nin Lazkiye Limanı üzerinden sıcak denizlere inme politikasını fiili olarak gerçekleştirmiş durumundadır.

Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu ve Doğu Akdeniz üzerindeki politikası petrol ve doğal gaz pazarını kaybetmemek için önlemler alacağı bir alan olarak görmektedir. AB ve Uzak Doğu coğrafyasına ihraç ettiği rezervlerinin kesintiye uğramaması için kendi menfaatlerine uygun zemin hazırlama içerisinde.

2.5.3. Amerika Birleşik Devletleri

Dünya üzerinde sürdürülen enerji mücadelesinin en büyük faktörü Amerika Birleşik Devletleridir. Alışlagelmiş standart insan hayatları, gelişen endüstri ve sanayileşme ile doğrusal bir tüketim söz konusudur. Dünyada üretilen petrol miktarının 1/5'i ABD tarafından tüketilmektedir (ÜŞÜMEZSOY, 2006). Amerika Birleşik Devletleri, genel manada petrol ithalatçısı ülke konumunda gibi görünmektedir fakat üretiminin tüketimini karşılama oranı % 60 civarındadır. Bu durumu açıklamak gerekirse, yoğun teknolojik imkânlarının kullanımı ile düşük rezerv oranına karşın yüksek enerji üretimi sağlanması gibi yorumlanabilir (YILMAZ H. İ., 2016).

Büyük bir enerji tüketim potansiyeli olan ABD'de, dünya petrol fiyatlarında meydana gelecek 1 dolarlık yükselme sonucunda ithalat rakamlarında büyük

değişiklikler yaşanacaktır. Böylesi bir ekonomik senaryonun ışığında dünya enerji piyasasının kontrol mekanizmasını elinde bulundurmak adına ABD çeşitli politikalar geliştirmektedir. Hidrokarbon rezervlerinin kaynağı durumunda olan bölgelerde ikinci dünya savaşına kadar olan yıllarda İngiltere Birleşik Krallığı hüküm sürmüştür. 2. Dünya savaşı sonrası dünya süper gücü olarak tanımlanan ABD bölgesel anlamda Orta Doğu ve Kafkasya'da stratejik planlar ve ekonomik adımlar geliştirmiştir. Amaç ülkesine petrol ve doğal gaz girdisini arttırmaktan ziyade petrol ve doğal gaz zengini devletlerin enerji politikalarına yön vererek elinde bulundurduğu gücü kaybetmek istememesidir.

2000'li yıllarda körfez ülkeleri ile kurulun siyasi ilişkiler ile bölge üzerinde askeri, siyasi ve ekonomik baskı mekanizması oluşturmuştur. Kullandığı siyasi ve politik argümanlar terörle mücadele, demokrasi ve refah düzeyini artırma gibi söylemler olsa da asıl amaç dünya enerji ticaretinin sürdürülebilirliğini güvence altına alarak petrol fiyatlarının dalgalanmasını engellemektir. Ayrıca, Rusya ve OPEC ülkelerinin petrol ve doğal gaz maddelerinin uluslararası arenada siyasi bir silah olarak kullanmalarını engelleme isteğinden bu politikalar gerçekleşmektedir. Kafkasya ve Basra Körfezinde oluşturulmaya çalışılan ABD hegemonyasının temel sebebi Rusya ve İran'ın bölgesel gücü elde etmesini engelleyerek AB'ne ve Uzak Doğu ülkelerine enerji akışının devamlılığını sağlamaktır.

Kafkasya'nın Sovyetler Birliğinden ayrılması ile siyasi bir boşluk içine düşen Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri'nin siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlerini Rusya'ya karşı değil Avrupa'ya dönmelerini sağlamak amacı ile bölgede serbestleşme ve liberalleşme politikaları uygulanmaktadır. Bölge devletlerine güvenli pazar yaratmak ve enerji transit geçişlerinin NATO ülkesi konumunda olan Türkiye üzerinde yapılmasını sağlamak adına boru hattı çalışmaları bulunmaktadır. Irak ve Suriye ile ilgili konularda Rusya ve İran'ın bölgesel anlamda etkin rol oynaması ve bölgedeki enerji rezervlerini kontrol altına almasına yönelik politik çalışmaları bulunmaktadır. Arap Ülkeleri'nin geçmişte uygulamış olduğu petrol ambargolarının dünya ekonomisine etkileri sonrası bu şokları engellemek adına atılmış adım olarak göstermektedirler.

İki kutuplu dünya sistemi olarak nitelendirilen günümüz siyasetinde Rusya ve ABD'nin güç savaşları neticesinde Orta Doğu ve Kafkaslarda meydana gelen otorite

boşluları sonrası Doğu Akdeniz sularında keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması ve taşınması ile ilgili stratejik çatışmalar yaşanmaktadır. ABD menşeli çok uluslu şirketlerin bölgedeki enerji arama faaliyetleri, Rusya'ya bağımlı bir AB'nin etkisiz ortak olması, İsrail'in uyguladığı etkin politikalar sonucu ABD bölgede önemli bir güç konumunda olmasına sebebiyet vermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Matthew Palmer; Akdeniz'de 6. Filosunu barındıran ABD, 9 uçak gemisi 130 savaş uçağı ve 9 bin askeri ile bölge üzerinde etkin bir güç konumundadır. Doğu Akdeniz üzerinde GKRY, İsrail ve Yunanistan'ın izlemiş olduğu politikaları desteklemektedir. Bölgede yaşanan olayları Amerika'nın ulusal güvenliğini tehdit edici olaylar olarak nitelendirmektedir (ULUCAK, 2019).

2.5.4. Çin Halk Cumhuriyeti

İpek ve baharat yollarının varlığı, büyük ülkelerin bu yolları ele geçirme mücadelesi ve bu yolların ekonomik yansımalar çağlar boyunca güç dengelerinin değişmesine vesile olmuştur. Dünya ticaretin en önemli ayağını oluşturan ipek ve baharat yolları güzergâhında bulunan ülkelere siyasi ve ekonomik açıdan büyük kazanımlar sağlamış durumdadır. Çin'in her daim batı ile ticari ilişkilerini yürütmüş olduğu bu yol tarih boyunca önemini korumuştur. Günümüzde Çin endüstrisinin Batı ile kontağını oluşturan yine bu yollar olmuştur. Ucuz iş gücü ve ucuz ham madde ile barı pazarını elinde bulunduran Çin Halk Cumhuriyeti ticari anlamda bu yolların elinde bulunması için politikalar yürütmektedir.

Çin'den başlayıp Süveyş Kanalı'nı geçerek Akdeniz sularından İtalya'ya ulaşan günümüz "Modern İpek Deniz Yolu" projesi ile yeni ticari rota oluşumu izlenmektedir. Siyasi ve askeri argümanlardan uzak tamamıyla ticari politika izlenerek bir kazanç elde etme isteğı bulunmaktadır. 2013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) projesini dünyaya tanıtan Çin, farklı güzergâhlar ile batıya daha kolay ve hızlı ticari ilişkiler gerçekleştirilmenin peşindedir. Son 40 yıllık süreçte dünyada en fazla dış ticaret yapan ülke konumunda bulunan Çin, 2035 yılında 15 trilyon dolarlık dış ticaret hedefleri olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda ticaret ağlarını geliştirme ve genişletme adına önlemler ve projeler yapılmaktadır (İSTİKBAL, 2019).

2.6. Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Taşıma Yöntemleri

Bu minvalde enerji kaynaklarının ülkeler arası taşınması yöntemlerinden biri olan boru hattı ile taşımacılığın gelişim süreci daha önceki başlıklarda incelenmiş ve taşıma yöntemleri ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca, Doğu Akdeniz enerji politikası kapsamında çıkarılan kaynakların ihracat yöntemlerine ilişkin çözümler yapılmalıdır. Bölge üzerinde oluşturulan ülkeler arası anlaşmalar ve ittifaklar sonucu meydana gelen ticari ve siyasi iş birlikleri bölgede alternatif enerji taşıma yöntemlerini de beraberinde getirmiştir.

Avrupa devletlerinin enerji bakımından dış siyasette kısıtlı yaklaşımlarına sebebiyet veren Rusya ile daha az bağımlılık ortamı oluşturabilmelerinin en önemli ayağı Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri olarak görülmektedir. Bu bölgeden çıkarılacak kaynakların en verimli şekilde Avrupa'ya aktarılması ile ilgili birçok proje ve yatırım teşvikleri bulunmaktadır. GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail'in ortaklaşa yürütmüş olduğu LNG taşımacılığı ve yine GKRY üzerinden EastMed boru hattı projesi ile Petrol ve doğal gazın Avrupa'ya aktarılması yönünde çalışmalar hala yürütülmektedir.

Tarihi ve siyasi anlaşmazlıkların çözümü sonrası olası Türkiye koridorunun devreye sokulması durumunda ülkelerin elde edebilecekleri verimliliğin ne boyutlara ulaşacağı saptanması gereken bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceyhan Limanı ve KKTC üzerinden Türkiye'ye bağlanması muhtemel bir boru hattı projesinin enerji arz güvenliği bağlamında Avrupa ülkeleri tarafından daha olumlu karşılanacağı ekonomi-politik olarak bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.6.1. LNG (Liquefied Natural Gas) Yöntemi ve Taşımacılığı

Doğu Akdeniz tekelinde LNG ticareti ele alınacak olursa, İsrail, GKRY ve Mısır arasında yapılması olası görünen anlaşma ile İsrail ve GKRY sahalarından çıkarılacak gazın Boru hattı ile Mısır'a taşınıp buradan İdku ve Damietta LNG tesislerinde sıvılaştırılarak Avrupa piyasasına ihracatı gerçekleştirme gayesi bulunmaktadır. Adı geçen bu tesisler günümüz şartlarında atıl durumdadır. Yıllık 7.2 milyar ton LNG üretme kapasitesi bulunan İdku terminali ve 7.5 milyar ton LNG üretme kapasitesi bulunan Damietta tesisleri Avrupa şirketlerinin ortaklıkları ve teknoloji destekleri sonucu aktif LNG terminali durumuna getirilme projeleri bulunmaktadır (NS ENERGY, 2020).

Zohr ve Nooros sahalarında yüksek miktarda doğal gaz rezerv keşfi ile İtalyan şirketi Eni, Mısır üzerinde siyasi ve ekonomik gücü nedeni ile bölge enerji rezervleri üzerinde söz sahibi olmuştur. Çıkarılan doğal gazın Avrupa'ya ulaştırılması buradan İspanya üzerinden satışının gerçekleştirilmesi ile ilgili anlaşmalar ve yatırımlar yapılmıştır (NS ENERGY, 2020). Yine GKRY'nin 12. Parsel olarak belirlediği alanda yapmış olduğu çalışmalar sonucunda Afrodit sahasında keşfetmiş olduğu doğal gazın Mısır üzerinden Avrupa pazarına ihracatını gerçekleştirmek adına girişimlerde bulunulmuştur.

Enerji arz ve talep güvenliği doğrultusunda yaşanan kaygı ve endişelerin olması, ulaşım maliyetlerinin yüksek olması ve politik etkenlerden kaynaklı bölgeden çıkarılacak olan doğal gazın sevkiyat ve ulaşımı ile ilgili netleşmemiş birçok projeler bulunmaktadır. Hayata geçirilmesi planlanan bu projeler, bölgede bulunan ülkeleri etkilemesi söz konusu iken bölge devletlerinin görüşlerine başvurulmamıştır. Gazın çıkarma maliyetleri ve ulaştırma maliyetleri göz önüne alındığında bölge ülkelerinin ortak bir paydada bulunmadığı her proje asgari kar veya kazar ile sonuçlanacaktır.

2.6.2. Boru Hattı Taşımacılığı

Bölgesel anlamda bakıldığında Doğu Akdeniz özelinde keşfedilen enerji kaynaklarının pazara ulaşması adına çeşitli ittifaklar ve siyasi, ticari ilişkiler gerçekleştirilmektedir. İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında yapılan anlaşma doğrultusunda bölgede çıkarılacak olan hidrokarbon rezervlerinin GKRY üzerinden boru hattı projesi ile Yunanistan'a ulaştırılması hedeflenmektedir. 900 km uzunluğunda olan bu boru hattının maliyeti konusunda ise soru işaretleri bulunmaktadır (PAPADİMİTRİOU, 2020). AB'nin fosil yakıtların kullanılmaması yönündeki teşvikleri doğrultusunda böylesi maliyetli bir yatırıma AB kuruluşları tarafından mali bir desteğin oluşmayacağı belirtilmektedir. Yatırımın özel teşebbüsler aracılığı ile finanse edilmesi ise düşük bir ihtimal olarak gözükmektedir.

Aynı bölge üzerinde farklı bir boru hattı projesi ise henüz net bir proje olmamış olsa da KKTC ile Türkiye arasında yapılması muhtemel olan boru hattı projesidir. Ceyhan'ın enerji yükleme merkezi olması yönünde yapılan çalışmalar ile birlikte Avrupa'ya enerji ihracatı yönünden önemli bir enerji ticareti noktası konumundadır. 80 km uzunluğunda yapılacak olan bir boru hattı projesi ile az maliyet ile yüksek verimlilik hedeflenmektedir. Bu noktada Doğu Akdeniz'den çıkartılan hidrokarbon

rezervlerini Türkiye üzerinden pazara ulařtırma dűřüncesine sıcak bakan bölge devleti bulunmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ENERJİ STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti nüfusu ve içinde bulunduğu coğrafi koşullar bakımından enerji kaynaklarına yüksek oranda ihtiyaç duymaktadır. 1980 sonrası sanayi ve endüstriyel gelişmeler ve günlük kişisel enerji tüketimine bağlı olarak birincil enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve büyüme hedeflerini gerçekleştirmek ve yeni üretim kolları inşa etmek adına enerji arzları artış eğilimi göstermektedir. Ülkemizde elektrik üretimi konusunda kaynak dağılımı yapıldığında fosil yakıtların payı daha yüksektir. Termik santraller ülkemizde hidroelektrik santralleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarına oranla kullanım oranı daha fazladır.

Enerji üretiminin büyük bir bölümünü termik santrallerden karşılanmasının en temel nedeni diğer enerji üretim imkânlarına olan yatırımların sınırlı olmasıdır. Termik santrallerin enerji üretimindeki kaynak dağılımına bakıldığında kömür ve LNG kullanımı orantısal olarak dağıldığı görülmektedir (ENERJİ ve TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, 2017). Bu minvalde enerji üretimi konusunda fosil yakıtlara duyulan ihtiyaç önümüzdeki yıllarda da aynı düzlemde devam edeceği gözlenmektedir.

Fosil yakıtların ülke enerji seyri bakımından bu kadar önemli olmasına rağmen ithalata dayalı bir enerji politikası sergilenmektedir. Doğal gaz, petrol ve ithal kömür bakımından dışa bağımlılık her geçen gün artmaktadır. Yapılan yatırımlar ve uluslararası destekler ile birlikte ülkemizde yenilenebilir enerji ve nükleer enerji çalışmaları oluşmuştur. Rüzgâr, güneş ve su kaynaklarından faydalanarak geliştirilen enerji üretim alanları inşa edilmiş ve devlet güvencesi ile yapımı özendirilmiştir. Ayrıca 3 adet nükleer enerji santrali için projeler hazırlanmış yapım aşamasına gelinmiştir.

3.1. Türkiye’nin Enerji Görünümü

Bir ülkenin, bölgenin enerji haritasını, enerji görünümünü analiz etmek aynı zamanda o ülkenin coğrafi konumu gereği ekonomik, siyasi ve kültürel etkinliğini de iyi analiz etmek anlamına gelmektedir. Türkiye bu bakımdan ele alındığında yer altı kaynakları bakımından fosil yakıt çeşitliliği bakımından komşu ülkelere kıyasla fakir

durumdadır. Fakat yenedünya anlayışı ve temiz çevre ideolojisi ile örtüşen yenilenebilir enerji kaynaklarının oluşabilmesi adına Anadolu coğrafyası bulunmaz bir kara parçasıdır.

Bu kıyaslama ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin enerji görünümünü ele alırken fosil yakıtlar ve yenilenebilir enerji kaynakları olarak incelenecektir. Fosil yakıtlara duyulan ihtiyacın şiddeti, karşılama bilirliliği, fayda ve zarar döngüsü, ticaret rakamları birinci başlığımızın verileri olurken yenilenebilir enerji kaynağının gelecek nesillere olan etkisi, alt yapısının uygunluğu, ekonomik faydası ve çevreye olan etkisi bize yol gösterecektir.

3.1.1. Fosil Yakıtlar

Yapılan araştırmalar ve incelemeler doğrultusunda enerji kullanım yoğunluğu sıralaması bakımından ABD ve Avrupa ülkeleri sıralamanın en tepesinde bulunmaktadır. Fakat dünya siyaset ve ticaret olarak gelişmekte olan ülkelerin ve özellikle kalkınma çabası ile sanayi yatırımları yapan ülkelerin yörüngesine geçmektedir. Bu durum beraberinde enerji tüketim miktarının bu coğrafyaya kaymasını tetiklemektedir. 2020 yıllarında batı eksenli fosil yakıt tüketimi miktarı fazla iken 2030 ve sonrası için doğu eksenli bir tüketim söz konusu olacaktır.

Türkiye gelişmekte olan ve sanayi alanlarında atılımlar gösteren bir ülke konumundadır. Aynı zamanda nüfus ve hayat standartlarındaki artış enerjiye olan talebi arttırmaktadır. Enerji ithalatı artmakta ve dış ticaret dengesi değişim göstermektedir. Bu durumu açıklamak gerekirse, ülke içinde fosil yakıtlara duyulan ihtiyaç artar ise yüklenici firmaların bu ürünlere olan talebi artacaktır. Malın ithalat miktarındaki artış dış ticaret rakamlarına etki edeceğinden negatif yönlü bir artış söz konusu olacaktır. Buna sebeptir ki Türkiye'nin fosil yakıtlar konusunda ithalattan başka çözüm yolu bulunmamaktadır. Linyit kömürü bakımından kendine yeter bir durum söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti mevcut ekonomik ve nüfus bakımından birçok Avrupa ülkesinden daha fazla enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. 1990 yılından beri yıllık enerji talep artışı 4.6 iken Avrupa Birliği'nin enerji talep artış ortalaması 1.6'dır. Ekonomik büyüme döneminde Türkiye'nin enerji talep oranı artışı yüksekken kriz ve durgunluk dönemlerinde üretim miktarındaki azalma ve piyasada meydana gelen daralmalar sonucu enerji talep oranı artışı azalış eğilimi göstermektedir.

3.1.1.1. Kömür

Kömür enerjije dönüşmesi bakımından 1970'ten günümüze kadar olan süreçte %30'luk pay ile en fazla kullanılan fosil kaynak olmuştur. 2000'li yılların başlarında ülke ekonomisinin işleyişinde, hane halklarının ihtiyaçlarında ve sanayinin devamlılığı konusunda çok önemli bir enerji kaynağı olarak nitelendirilen kömür, günümüzde kullanım alanları giderek azalmaktadır. Meskenlerin ısıtılması konusunda kullanım alanı olarak büyük bir paya sahipken birçok şehir ve kasabada doğal gaz ile ısınma sistemine geçilmiş bu durum ise kömürün kullanım alanlarını ve miktarını azaltmıştır.

Fakat termik santrallerin ülke çapında büyük önem taşıması ve elektrik üretimi konusunda termik santrallere dayalı kömür kullanımını da önemli kılmaktadır. 2015 yılı itibari ile Türkiye'nin 14 milyon ton kömür rezervi bulunmaktadır. Bu kömür rezervleri düşük kalite linyit kömürleridir. Kömür ilk olarak 1829 yılında Ereğli'de bulunmuş. İlk üretim ise 1848 yılında gerçekleşmiştir. 1864 yılında maden nazırlığı kurulmuş ve bölgede büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi fabrikalar inşa edilmiş ve demir yolları kurulmuştur. Bu gelişmeler ile kömür üretim seviye arttırılmıştır. 1. Dünya savaşı sonrası üretimde azalmalar meydana gelmiş Fransızların işgali sonrası kömür madenleri yüksek üretim seviyesine ulaşmışlardır. Isıl işlem hacmi düşük olmasından kaynaklı tercih edilmese de elektrik üretimi konusunda Türkiye'de en fazla tercih edilen fosil kaynak türüdür (ÜLKEKUL & CAN, 2010).

Türkiye'nin en büyük linyit kömür rezervi 4.8 milyar ton ile Afşin-Elbistan'da bulunur. Aynı zamanda bölge en büyük termik santrale sahiptir. Bunun yanında Konya-Karapınar (1,8 milyar ton), Afyon-Dinar (941 milyon ton), Eskişehir-Alpu (902 milyon ton), Manisa-Soma (720 milyon ton), Ankara-Çayırhan (366 milyon ton) önemli linyit rezervlerine sahip bölgelerdir. Linyit üretimi genellikle devlet teşekkülleri tarafından yapılmaktadır (YILMAZ M. , 2012).

3.1.1.2. Petrol

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin doğu bölgelerinde petrol arama çalışmaları sonuç vermiş ve 1940 yılında Raman 1 kuyusunda petrol bulunmuştur. Türkiye'de petrol üretimine 1946 yılında 544 ton ile başlanmış 1999 yılında bu rakam 4.4 milyon ton seviyelerine kadar ulaşmıştır. Günümüzde çıkartılan petrol miktarı giderek azalmaktadır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) petrol üretiminin

büyük bölümünü Güneydoğu bölgesinden karşılamaktadır. 1954 yılında çıkartılan Petrol Yasası sonrası Türkiye’de petrol arama imkânı yabancı şirketlere de tanınmış oldu (T.C. PETROL İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1995).

Petrol dünya genelinde en fazla tüketilen fosil enerji kaynağıdır. Türkiye’de 2017 rakamları doğrultusunda günlük petrol üretim kapasitesi 2.5 milyon ton, üretimin tüketimi karşılama oranı ise % 7 seviyesindedir. Geri kalan ihtiyaç kısmı ise ithalat yolu ile karşılanmaktadır. İran, Irak, Rusya, Sudi Arabistan, Kazakistan gibi ülkeler ile petrol ticareti yapılmaktadır. Rafinaj konusunda yatırımları bulunan Türkiye’nin Batman, Kırıkkale, İzmit ve İzmir’de petrol rafinerileri bulunmaktadır. Bu rafineriler TÜPRAŞ bünyesinde bulunmaktadır. Son yıllarda üretim artırma çalışmaları sayesinde petrol işleme oranı artırarak yüksek verimlilik elde edilmiştir. Ayrıca Azerbaycan’ın SOCAR firması İzmir’e Star rafinerisi adında yeni bir rafinaj sitesi inşa etmiştir (TÜRKİYE PETROLLERİ STRATEJİ GELİŞTİRME DAİRE BAŞKANLIĞI, 2017).

3.1.1.3. Doğal Gaz

Fosil kaynaklar sınıfında olan doğal gaz, diğer fosil kaynaklara göre daha çevreci bir yapıya sahiptir. Doğal gaz enerji kaynağı son yıllarda dünya genelinde önemli bir enerji kaynağı durumuna gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti enerji pazarı içerisinde doğal gazın önemi giderek artmaktadır. 1987 yılında Rusya ile yapılan ithalat anlaşması sonrası ülke genelinde doğal gaz kullanımı yaygınlaşmıştır. Doğal gaz elektrik üretimi, konutların ısıtılması ve sanayi sektörlerinde yoğun kullanımı ile dikkat çeken enerji kaynağı durumundadır.

2017 yılı verileri doğrultusunda üretimin tüketimi karşılama oranı % 0.6 seviyelerindedir. Dışa bağımlılık konusunda petrol ile eş değer bir durum söz konusudur. 2008 yılında 1 milyar m³ doğal gaz üretim hacminden 2017 yılında 354 m³ üretim hacmine gerilemiştir. Türkiye’de ortalama 55 milyar m³ doğal gaz tüketimi gerçekleşmektedir. %99.3 dışa bağımlılık söz konusudur. Doğal gaz ithalatının en fazla yapıldığı ülkeler Rusya, İran, Azerbaycan ve Cezayir olarak sıralanmaktadır (TÜRKİYE PETROLLERİ STRATEJİ GELİŞTİRME DAİRE BAŞKANLIĞI, 2017).

3.1.2. Yenilenebilir Kaynaklar

Kafkasya, Orta Doğu ve Karadeniz ile etrafı çevrelenmiş olan Türkiye'nin fosil kaynaklar bakımından komşuları kadar yeterli zenginlikte hidrokarbon rezervleri bulunmamaktadır. Bu durum ülkenin gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca ekonomik olarak dış ticaretine de zarar vermektedir. Fakat jeolojik durumu ve bulunduğu coğrafya gereğince yenilenebilir enerji kaynakları bakımından oldukça zengin bir görünüm içerisindedir.

Yenilenebilir enerji kullanım oranı birincil enerji kaynaklarının % 10'luk bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu dilimin içerisinde en büyük pay hidrolik ve biyokütle kaynaklarına aittir. Enerji kullanımı açısından henüz istenen seviyede olunmasa da yapılan çalışmalar ve geliştirilen projeler bağlamında yenilenebilir enerji kaynaklarının birincil enerji kaynaklarının içerisindeki payını arttırmak adına adımlar atılmaktadır.

3.1.2.1. Hidrolik Enerji

Türkiye'nin yenilenebilir enerji potansiyelinin en önemli unsuru hidrolik enerji kaynağıdır. Hidrolik enerji potansiyeli bakımından dünyanın %1'ini Avrupa'nın ise %16'sını eş değer bir kapasite bulunmaktadır. Avrupa'da Norveç'ten sonra en fazla hidrolik enerji kapasitesi olan ülke Türkiye'dir. Ülkemizde var olan kurulu hidrolik enerji tesisleri potansiyelin çok altındadır. Atıl kapasite ile çalışmakta olan bu sistem tam kapasite ile daha verimli ve karlı bir mekanizmaya dönüşebilecek durumdadır (DSİ, 2018).

Türkiye'de bulunan hidroelektrik santralleri 26 ana akarsu havzası etrafına toplanmış durumdadır. Fırat ve Dicle bu akarsuların en önemli ayağını oluşturmaktadır. Bu bölgede Güneydoğu Anadolu Projesi faaliyetleri çerçevesinde faaliyetler sürdürülmekte ve birçok yatırım yapılmaktadır. Bölge elektrik üretimi, sulama ve bölgesel kalkınma anlamında büyük öneme sahiptir. Atatürk, Keban ve Karakaya barajları ulusal anlamda en büyük enerji üretim olanağı sunan barajlardandır. Güneydoğu Anadolu Projesi ülke enerji üretimi ve tarım arazilerinin verimliliği açısından önemli bir mihenk taşıdır.

3.1.2.2. Rüzgâr Enerjisi

Ekolojik dengenin sağlanması ve gelecek kuşakların sürdürülebilir bir hayat yaşaması adına yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yatırımlar artmaktadır. Bu

minvalde doğanın biz insanlara sunduğu en büyük ve sürekliliği olan bir diğer enerji kaynağı ise rüzgârlardır. Artan enerji arz talebini karşılamak adına ülkemizde rüzgâr tribünlerine olan yatırım miktarları giderek hız kazanmıştır.

Türkiye'nin coğrafi konumu sebebi ile kıyı kesimler, dağlık araziler rüzgâr enerjisi üretmede en önemli konumlardır. Ülkemizde Ege ve Marmara bölgelerinde yapılan yatırımlar sayesinde rüzgâr tribünleri sayısı artmaktadır. Bölgesel anlamda %38 ile Ege ve %34 ile Marmara bölgesi en fazla rüzgâr enerjisi kurulu olan bölgelerimizdir. İzmir, Balıkesir, Hatay, Muğla Rüzgâr Enerji Santralleri (RES) yerleşkesi bakımından önde gelen şehirlerimizdir (TÜREB, 2020).

3.1.2.3. Jeotermal Enerjisi

Eski çağlardan beri insanların kullanımında olan jeotermal kaynakların son zamanlarda potansiyel enerji kaynağına dönüştürülmesi ile önemi giderek artmaktadır. Sıcak hava basıncının elektriğe dönüştürülmesi ile ekonomik başka bir boyutu daha ortaya çıkan bu kaynak, çevresel faktörleri olumlu etkilemesi ile tercih edilen bir enerji kaynağı olmuştur. Jeotermal enerji coğrafi konum ve jeolojik zamanla alakalı olan bir enerji türüdür. Aktif fay hatlarının bulunduğu ülkemizde, bu fay hatlarına dayalı sıcak su alanları oluşmakta ve bu su alanları sıcaklık seviyelerine bağlı olarak farklı amaçlar için kullanılmaktadır.

Jeotermal enerjiler %79 Batı Anadolu bölgesinde bulunmakla beraber, %9 İç Anadolu, %5'i Marmara bölgesinde bulunmaktadır. %90 düşük ve orta sıcaklık seviyesinde iken % 10'luk bölüm ise yüksek sıcaklık sergilemektedir. Düşük sıcaklık gösteren jeotermal kaynaklar sağlık, turizm, ısınma gibi alanlarda kullanılırken, yüksek sıcaklık gösteren kaynaklar ise elektrik üretimi için kullanılmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2020).

3.1.2.4. Güneş Enerjisi

Tabii kaynakların en başında Güneş gelmektedir. Herhangi bir etkileşimde bulunulmadan dahi güneş ısı ve ışık ile insanoğluna hizmet etmektedir. Ülkemizin matematik konumu gereği güneşin düşüş açısı sebebi ile bu enerji kaynağından yıl boyunca yararlanma oranı yüksektir. Fosil enerji kaynaklarına göre çevreci ve sürdürülebilir olması ayrıca bir avantaj durumdadır. Yaz aylarında güneş ışınlarından yararlanma oranı daha fazla iken kış aylarında bu oran azalma göstermektedir.

Güneş enerjisinde elektrik üretme konusunda birçok çalışma ve proje bulunmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ve kaynaktan alınan gücün depolanması ile elektrik üretimi yapmak olasıdır. Ticari anlamda ülkemizde bu projelerin hayata geçirilmesi altyapı yetersizliği, yüksek maliyet, bakım masraflarının yüksek olması gibi sebeplerden dolayı fazla tercih edilmemektedir. Güneşlenme süresi en yüksek olan Doğu Anadolu bölgesi iken en düşük Karadeniz bölgesidir.

3.1.2.4. Biyokütle Enerjisi

Bir türe veya çeşitli türlerden oluşan canlı topluluklarının yaşayan organizmalarının geniş açıklamasıdır. Organik bir oluşum olarak nitelendirilmektedir. Kabaca, bitkisel ve hayvansal atıkların, sanayi atıklarının, endüstriyel geri dönüşüm maddelerinin tamamı bu enerji grubunun içerisinde yer almaktadır. Bu atıklar belirli bir işleme tabii tutularak katı, sıvı ve gaz enerji kaynaklarına çevrilebilirler. Biyodizel, biyogaz bu alanda en fazla kullanılan yenilenebilir enerji kaynaklarının başında gelmektedir.

Biyokütle enerji kaynakları insanlık tarihinden beri kullanım sebebi ile çeşitli gelişimler göstermiş 21.yüzyıl sonrası modern bir hal almıştır. Odunun yakılarak ısınmak ve yemek pişirmek amacı ile kullanılması bir geleneksel biyokütle enerji kullanımınıdır. Fakat ısı ve değişim işlemi sonrası elektrik ve enerji üretilmesi işlemi modern bir biyokütle kullanım şekli olarak bilinmektedir.

Türkiye'nin biyokütle potansiyeli incelendiğinde 8.6 milyon ton eş değer petrol ve üretilebilecek biyogaz miktarının ise 2 milyon ton eş değer petrol olduğu ortaya çıkmıştır. Bu miktarın % 78'lik bölümü bitkisel atıklar oluşturmaktadır. Toplam 811 MW'lık kurulu güce sahip biyokütle enerji üretim santrallerinden 2018 yılı içerisinde 3.216 GWh elektrik üretimi gerçekleştirilmiştir (KÜÇÜKKAYA, 2017).

Emisyon ve çevre bakımından Avrupa ve Amerika'da teşviklerine en fazla önem verilen enerji kaynaklarından biri olan biyokütle devamlılığı olan ve öngörülebilir bir enerji kaynağı biçimidir. İnsan sağlığını ve yaşam koşullarını tehdit etmeyen ve aynı zamanda geri dönüşüm yolu ile üretime etkisi olan bu kaynak ekonomik ve yerli bir kaynak sınıfına girmektedir.

3.2. Tarihsel Perspektifte Türkiye'nin Enerji Politikası

Dünya tarihinin seyrini büyük ülkelerin vermiş olduğu kritik kararlar belirlemektedir. Büyük ve gelişmiş ülkeler çağı yakalamak ve asla geri kalmamak

adına kritik kararlar alırlar. Bu kararlar neticesinde uluslararası arenada söz sahibi olmaya devam etme mücadelesi vermektedirler. İlk devletleşme sürecinden günümüze kadar olan süreçte insanoğlu daima kendi yaşam standartlarını en verimli hale getirmek adına planlamalar gerçekleştirmiştir. Kişiler arası çıkart çatışmalarını ülkeler arası çıkar çatışmaları takip etmiş ve sonunda maksimum verim alabilmek adına sayısız savaşlar meydana gelmiştir.

Üzerinde bulunduğumuz coğrafya tarih boyunca birçok büyük medeniyete ev sahipliği yaptığı gibi birçok medeniyetinde tarih sayfasından silinmesine tanıklık etmiştir. Verimli topraklar, akarsular, hayvancılığa elverişli araziler, barınma ve korunmaya uygun yerleşim yerleri ile doğal bir yaşam alanı olarak belirlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu yıllarda bu topraklarda birçok yer altı kaynaklarının keşfi yapılmış ve üretimine başlanmıştır. Sanayi Devrimi sonrası ilerleyen teknolojilere ayak uydurmak adına gelişmiş ülkeler gerekli reform hareketlerine başlayarak çağın gerisinde kalmak istememişlerdir.

Oluşan bu yeni sistem ile ticaret, sanayi, hizmet ve birçok alanda devrimler yaşanmış bu duruma ayak uyduramayan imparatorluklar yıkılmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu bu gelişmelere vakıf olamamış ve toprakları parçalanmıştır. Yer altı kaynakları bakımından zengin olan toprakları genişlemeci politika izleyen, sanayisi gelişmiş olan ülkelerin sömürsü haline gelmiş ve savaşlar sonucu bu kaynaklarını kaybetmiştir. Osmanlı'nın yıkılması sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti Misak-ı Milli sınırları dâhilinde milli bir ekonomi sistemi kurmayı hedeflemiş ve ülke kaynaklarını yabancı sermayeden arındırarak kendi imkânları ile üretme yoluna gitmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti yer altı kaynaklarından ekonomik gelir elde etmek amacı ile 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) kurmuştur. 1945 yılında MTA'nın yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Raman'da ilk petrol bulunmuştur. 1950 sonrası siyasi tabanlı yatırım ve sanayide meydana gelen değişimler Türkiye'nin enerji politikasına da etki etmiştir. Demokrat Parti'nin özel yatırımlar ve yabancı sermayenin gerekliliği ile ilgili almış olduğu kararlar ile birlikte milli enerji politikası yabancı yatırımcılar ile desteklenme hedefine gidilmiştir. Devletçi politikadan uzaklaşarak liberal anlayış getirilmiştir. Teknolojik yatırımların artması ve bilgi paylaşımı ile birlikte üretim kapasitesi arttırmak hedeflenmiştir.

Bu ekseninde 1962 yılında alınan karar ile birlikte enerji politikaları paralelinde 1965 yılında Petrokimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü (PETKİM), 1966 yılında doğal gaz dağıtım işleri kapsamında İpragaz kurulmuştur. 1973 yılında milli şirketler ile petrol arama ve çıkarma işlemlerinin yetersiz kalması sebebi ile yabancı sermayenin arama ve çıkarma ruhsatlandırılması adına Petrol Reformu imzalanmıştır. Aynı dönem içerisinde Türkiye'nin jeopolitik özellikleri göz önünde bulundurularak enerji mallarının taşınması ile ilgili reformlar yapılmıştır. Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ) Denizlerde petrol taşımak için DİTAŞ ve Akaryakıt dağıtım işleri için ADAŞ kurulmuştur (DURMUŞOĞLU, 2015).

1980 sonrası dönemde Türkiye'nin özel sermaye, yabancı yatırımcı ve devlet eli ile olan yatırımların yerini devlet kuruluşlarının karlılığı artırmak ve işleyiş mekanizmasını daha verimli hale getirmek adına özelleştirmeler başlamıştır. Arama, çıkarma, üretim, ulaştırma, dağıtım pazarlama ve satış evrelerinde tamamen devlet elinden arındırılmış özel teşebbüslerin yatırımları ile aşama kaydedilmiştir. Dönemin konjonktürü dikkate alındığında enerji sektöründe meydana gelen daralma ve duraklamaları ortadan kaldırmak adına atılmış bir adım olarak görülmektedir. Ayrıca günümüz enerji piyasasının oluşması, içinde bulunduğumuz teknolojinin kazanımı bağlamında alınmış realist bir karar olarak bakılmaktadır.

Dünya hidrokarbon rezervi bakımından zengin olan ülkelere bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti jeopolitik konum olarak stratejik bir öneme sahiptir. Batı ile doğu arasında köprü görevi üstlenen Türkiye, enerji transferi konusunda önemli bir geçiş noktasıdır. Bu durum enerji politikasının temellerini oluşturmakta ve yatırım konusunda elini güçlendirmektedir. Orta Doğu, Rusya ve Kafkasya bölgelerinden çıkartılan petrol ve doğal gazın Avrupa'ya transferi konusunda kara, deniz ve boru hattı ile taşınması adına bir dizi projeler geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir.

Enerji rezervlerinin taşınması ekonomik bir gelir kaynağı oluştururken aynı zamanda istihdam ve teknolojik gelişmeyi de beraberinde getirmektedir. Uluslararası ticari ilişkinin de ötesinde olan bu durum ülkeler arası siyasi olaylarında temelini oluşturmaktadır. Gelişmiş olan ülkelerin refah düzeylerini korumaya yönelik en önemli politikaları enerji arz güvenliğidir. Sürdürülebilir bir enerji ticareti yapmak aynı zamanda enerjinin taşınması meselesini de gündeme getirmektedir. Bu süreçte

Türkiye'nin yapmış olduğu yatırımlar ve kurmuş olduğu politik iş birlikleri neticesinde enerji koridoru olma yolunda projeler oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği ile yürütülen ortak projeler dâhilinde güney gaz koridorunun hayata geçirilmesi, çevre kirliliğinin en aza indirilmesi, enerji arz güvenliği ve enerji çeşitliliğinin artırılması gibi başlıklar bulunmaktadır. AB enerji piyasası ile entegrasyon projelerinin içinde yer almak ekonomik olarak teşviklerin önünü açacağı gibi aynı zamanda ülke içerisinde kaynakların optimal düzeyde kullanımına da imkan sağlayacaktır. Bu bağlamda Türkiye – Yunanistan doğal gaz enterkoneksiyonu, Bakü – Tiflis – Ceyhan boru hattı, Kerkük – Yumurtalık petrol boru hattı gibi büyük projeler hayata geçirilmiştir. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP), Bakü – Tiflis – Erzurum doğal gaz boru hattı, Samsun – Ceyhan doğal gaz boru hattı gibi projeler ise yakın zamanda faaliyete geçirilmesi planlanmaktadır (AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI, 2020).

Türkiye'nin bir başka enerji politikası ülke içerisinde sonsuz kaynak olarak gösterilen yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkindir. 2005 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimine ilişkin kanun yürürlüğe girmiştir. Bu süreç sonrasında ülke içerisinde yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, kullanılması ile ilgili teşvikler ortaya konmuştur. Taban fiyat uygulaması, kurulum masraflarına hibe, kredi, veri muafiyeti vb. olarak yatırımcıları teşvik edici çalışmalar yapılmıştır (AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI, 2020).

Enerjinin etkin kullanımı konusunda Avrupa Birliği ile koordineli olarak çalışmalar yapılarak oluşturulan plan ve programlar dâhilinde yine enerjinin israf boyutunda kullanılmasını önleyici tedbirler alınmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda evlerde tüketilen enerjinin toplam enerjiye oranı %40 olduğu saptanmıştır. Isıtma, aydınlatma, soğutma, havalandırma vb. şekilde kullanımlara önlem paketleri devreye sokulması hedeflenmektedir. Binaların fazla enerji kullanmasını önlemek ve enerji tasarrufunu artırmak amacı ile dış yalıtım, maksimum güneş enerjisinden faydalanma, havalandırma sistemlerinin rutin kontrolü, kazan sisteminin bakım ve onarımı gibi konularda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu çalışmalar bulunmaktadır (AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI, 2020).

Bir diğer enerji kolu olarak görülen nükleer enerji ülkemiz açısından yakın zamanda gündeme gelmiş ve bununla ilgili çalışmalar sıcaklığını korumaktadır. Rusya

Federasyonu ile yürütülen ilişkiler ile Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projesi başlatılmıştır. Bu santrale elektrik üretme lisansı sağlanmış ve bölge araştırılması tamamlanarak projeye başlanmıştır. 2018 yılında güvenlik raporları tamamlanarak onay verilmiştir. 2023 yılında bitirilmesi hedeflenen santral Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nükleer enerji santrali olması planlanmaktadır. Ayrıca Sinop'ta da Japonya ile ortak kurulması planlanan bir diğer santral projesi mevcuttur.

Nükleer enerji santralleri elektrik üretmenin haricinde teknoloji ve sanayi anlamında ülke dinamiklerini harekete geçirecek bir unsur olarak görülmektedir. Gelişmekte olan bir ülke için nükleer güç birçok sanayi alanında devrim niteliği taşımaktadır. Fakat dünyanın en önemli teknolojik ilerlemesini kat etmiş olan Japonya'da 2011 tarihinde yaşanmış olan Fukuşima trajedisi akıllara soru işareti getirmektedir. Donanım, tecrübe ve altyapısal sorunların olduğu bir ortamda ekonomik kar elde etmek için atılan adımlar felaketlerle sonuçlanma riski taşımaktadır.

3.3. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası

Akdeniz ticari, siyasi ve askeri anlamda bulunması zor ve elde edilmesi güç bir havzadır. Bölgenin stratejik ve tarihi bir önemi mevcuttur. Bu sular mevcut potansiyeli ve kıyısı olan ülkeler temel alındığında doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Akdeniz batının doğu ile köprü görevini üstlenmesine yardımcı olan kapıdır. Bölgede etnik, dini, siyasi, kültürel ve tarihi birçok dostluk ve düşmanlık barınmaktadır. Orta Doğu coğrafyasının anahtarı, ticaretin zinciri, kutsal toprakların derin suları olarak bilinen bu bölge son dönemlerde hidrokarbon beşiği olarak anılmaya başlamıştır.

1538 yılında Osmanlı Akdeniz sularının tek hâkimi olduğundan bu güne kadar olan süreçte Türkler bölge üzerinde daima söz sahibi olmaya devam etmişlerdir. Tarihi yakın bir pencereden incelediğimizde Kıbrıs Barış Harekâtı bu sürecin son halkalarından bir tanesini oluşturmaktadır. Geline süreç bölgesel devletler, uluslararası örgütler ve kuruluşlar, büyük devletler ve küresel enerji şirketlerinin oluşturduğu enerji politikaları Doğu Akdeniz'in siyasi yapısının şekillenmesine neden olmaktadır. Bölge devletlerin ve küresel güçlerin bölge üzerindeki politikaları ne kadar önemli bir unursa aynı önemde olan başka bir unsur Türkiye Cumhuriyeti'nin bölge politikasıdır.

Türkiye 2019 yılına kadar olan süreçte KKTC ile 2011 yılında imzalamış olduğu kıta sahanlığı anlaşması haricinde hiçbir ülke ile anlaşma imzalamamıştır.

Bölgede şeffaf, hukuka uygun ve siyasi ahlak çerçevesinde bir politika izlenmesi gerektiğini savunmuş ve bu minvalde hareket etmiştir. Aynı süreç içerisinde KKTC'nin haklarının da elinden alınmaması orada yaşayan insanların bölge üzerinden elde edilecek ekonomik çıkarların korunmasının kendisi olduğunu belirtmiştir. Öyle ki bölge devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu sınırlandırma anlaşmalarının hükümsüz olduğunu ancak ve ancak tüm bölge devletlerinin bir araya gelerek uzlaşma yolu ile çözüm bulunması gerektiğini belirtmiştir.

2004 yılında GKRY ve Mısır arasında imzalanan sınırlandırma anlaşmasına yönelik olarak, anlaşmayı tanımadığını, deniz yetki alanlarının ihlalinin sonucu olacağını ve tüm haklarının saklı tutulduğunu Birleşmiş Milletlere nota vererek belirtmiştir. Genel bir çözüm arayışının var olması gerekliliğini belirterek, Kıbrıs sorununun çözümü için çalışmaların başlatılması ve bölge üzerinde hukuki haklardan doğan sınırlandırma anlaşmalarının oluşmasını öngörmektedir. Yaşanan bu süreç sonrası Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen GKRY bölgede araştırmalar yapmaya başlamıştır.

2007 yılında GKRY adanın güney kesiminde kalan bölgeyi 13 parçaya ayırmış ve bölgeyi uluslararası enerji şirketlerine bölgede araştırma ve çıkarma işlemleri yapmaları için ruhsat vermiştir. 13 parçaya ayrılan bu bölge için tek taraflı ve hukuki olmadığını birçok alanda dile getiren Türkiye Cumhuriyeti 1, 4, 5, 6 numaralı parsellerde kendi MEB sınırları ile çakıştığını ayrıca 2, 3, 8, 9, 12, 13, numaralı parsellerin ise KKTC kara suları ile çakıştığını beyan etmiştir. Türkiye ile çakışan bölgelerde herhangi bir şirket arama ve çıkarma işlemi için ruhsat alamamıştır fakat KKTC ile çakışan bölgelerde ABD, İtalya, Fransa gibi ülkelerin şirketleri teklif vermiş ve ruhsatlarını almışlardır.

Bürokratik ve siyasi yollardan çözüm arayışları içerisinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti aynı zamanda caydırıcı bir unsur olarak gördüğü askeri gücünü de Doğu Akdeniz üzerinde hissettirmeye çalışmaktadır. Bölgede arama işlemleri yürüten Türk gemilerinin eşliğinde hak iddia ettiği sularda deniz ve hava kuvvetleri ile rutin güvenlik devriyeleri atılmaktadır. 2109 yılında Doğu Akdeniz Tatbikatı olarak adlandırılan büyük ölçekli askeri tatbikat gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat NATO ve dost ülkeler arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmek olarak bakılsa da Doğu Akdeniz'de güç gösterisi olarak nitelendirilmektedir (Jurnal.İst, 2019).

Bölge devletlerinin aralarında yapmış oldukları anlaşmalarda bölgenin genel politikası açısından önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku kararınca hem tek taraflı MEB ilan edilme hem de kıyısı paralel olan başka bir devlet ile karşılıklı MEB anlaşması ilan etme durumu söz konusudur. Bu bilgi gereğince Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Meşru Hükümeti arasında imzalanan MEB anlaşması sonucu Türkiye aleyhine olan süreç bir anlamda tersine dönmüştür. Bu anlaşma sonrası hukuki anlamda sınır bölgesinde iki ülkenin izni olmadan arama, çıkarma ve taşıma işlemi gerçekleştirilemez.

Şekil 15: Türkiye – Libya Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları

Kaynak: <https://www.enerjiunlugu.net/turkiye-libya-meb-muhtirasi-yururluk-tarihi-08-aralik-35249h.htm>

Libya ile yapılan bu anlaşma daha önceki yıllarda başka ülkeler arasında yapılan anlaşmalara emsal gösterilmiş ve Birleşmiş Milletler hukukuna dayanılarak yapılmıştır. Fakat Libya'da devam eden iç savaş ve siyasi boşluktan kaynaklı ülkelerin çıkarları doğrultusunda anlaşmanın görmezden gelinmesi devam etmektedir. Bu bağlamda Libya meşru hükümetinin yanında olduğunu bildiren Türkiye Cumhuriyeti bölgeye askeri ve insani yardımda bulunmaktadır. Bölge ile ilgili olarak KKTC içerisinde İnsansız Hava Araçlarının (İHA) ve Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) kullanımına ilişkin üst kurulmuş ve Doğu Akdeniz güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Doğu Akdeniz her ne kadar hidrokarbon konusunda son dönemlerde çok konuşulan bir uluslararası mesele olsa da bölgenin en önemli olayların bir diğeri ise enerji arz güvenliğinin merkezi haline geliyor olmasıdır. İran, Irak, Rusya, Azerbaycan ile yapılan anlaşmalar neticesinde bu ülkelerin hidrokarbon rezervleri boru hatları ile ülkemize aktarılacaktır. Boru hattı projelerinin en önemli ayağını Ceyhan

oluşturmaktadır. Önemli bir liman ve ulaşım ağına sahip olan Ceyhan'ı uluslararası anlamda enerji merkezi haline getirme projesi bulunmaktadır.

3.3.1. Kıbrıs Sorunu ve KKTC'nin Stratejik Önemi

Kıbrıs bölgesel anlamda askeri ve siyasi olarak önemli bir ada durumundadır. Şu an ki ada üzerinde toplumsal, siyasi ve askeri anlamda güç dengelerini elinde barındıran devletler bulunmaktadır. Osmanlı'nın son zamanlarında adanın hâkimiyetini ele geçiren Birleşik Krallık her ne kadar adadan çıkmış olsa bile hala ada üzerinde önemli askeri üsler bulundurmaktadır. Ayrıca adanın garantör güçlerinden bir tanesi konumundadır. Kıbrıslı Türklerin azınlık olduğu adada Türkiye Cumhuriyeti garantör ülkeler arasındadır. Nüfusun büyük bölümünü oluşturan Rumların garantörlüğünü ise Yunanistan yürütmektedir.

İngiltere'nin himayesi altında yaşayan ada halkı %30 Türk %70 Rum olarak dönem itibari ile sorunsuz yaşamaktaydılar. Rumların, Yunanistan'a bağlanma düşüncesi ile başlayan süreç EOKA adında gizli bir Rum Örgütünün kurulması ile silahlı faaliyetlere dönüşmüştür. Adanın kaotik yapısı gereği İngiliz askerleri ve Rum halkı arasında yaşanan silahlı çatışmalar ile sınırlıydı. Türklerin azınlık olması ve geçimlerini çiftçilik ve hayvancılık ile kazanmaları onları bir tehdit olarak göstermiyordu. İngilizlerin adada düzen sağlamak amacı ile kurmuş olduğu polis teşkilatına Türklerin katılması ile Türk – Rum sorunu ateşlenmeye başlamıştır.

Enosis düşüncesinin gerçeğe dönüşme ihtimalinin artması ve Yunanistan'ın ada üzerinde hak ideaları sonrası Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türklerin demokratik ve insani haklarının koruyucusu olduğunu, yaşananların kabul edilemez olduğunu uluslararası kamuoyuna deklare etmiştir. EOKA örgütü mensuplarının Türk köylerini basmaları ve kanlı eylemler gerçekleştirmeleri sonucu Türkiye Cumhuriyeti bölgeye silah ve mühimmat yardımıyla bulunarak Kıbrıslı Türklerin kendilerini korumaları için girişimlerde bulunmuştur. Bu gelişmeler adada yaşanırken Yunanistan BM'ye self determinasyon talebinde bulunarak adanın hâkimiyetinin tamamen kendilerine bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Amaç İngiltere ve Türkiye problemlerinden aynı anda kurtulmak isteğidir. Türkiye ise adanın ayrı ayrı yönetilmesi gerekliliğini savunarak Taksim teklifinde bulunmuştur.

Birleşmiş Milletler toplantısı birçok anlaşmazlık ve zıt görüşlerin gölgesinde başlamış sonunda nihai çözüm ortaya çıkmıştır. Adanın Taksim edilmesi ve her iki

ülkenin de adada belli miktarda asker bulundurması ve asker sayılarının nüfusa orantılı olması gerektiği kararı açıklanmıştır. Lozan'da Kıbrıs sorunun çözümü için bir araya gelindi ve bağımsız bir devlet kurulması konusunda taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda yetkileri sınırlandırılmış bağımsız bir devlet kurulmuştur. Askeri ve siyasi konularda azınlık durumunda olan Kıbrıslı Türklerin hakları nüfusa paralel olarak %30 ile sınırlandırılacak fakat kendi iç işlerinde özerk olarak hareket edeceklerdir (ÖZERSOY, 2009).

Lozan Anlaşması ile ilgili taraflar arasında anlaşmazlıklar devam etmekte ve uluslararası platformlarda Rum tarafının şikâyetleri ve anayasanın uygulanamayacağı yönündeki çağrılarını bulunmaktaydı. 21 Aralık 1963 yılında EOKA terör örgütünün yürütmüş olduğu faaliyetler sonucu kanlı eylemler artmış ve “Kanlı Noel” olarak adlandırılan tüm dünyada yankı uyandıran terör hareketleri başlamıştır. Bu eylemlerin sonucunda Türk uçakları ada üzerinde dolaşarak kesin uyarı verildi. Garantör devletlerin araya girmesi ile ateşkes sağlanarak ada tam anlamıyla ikiye bölündü. Ateşkes şartlarını yerine getirilmemesi ile birlikte Türk mahallelerine baskınlar düzenlendi ve Yunanistan adaya binlerce asker çıkardı.

Yaşanan bu hadiseler neticesinde İsmet İnönü Türk donanmasını adaya göndermek üzere olduklarını Amerika'ya ilettiler. Meşhur “Johnson Mektubu” olarak bilinen bir cevap ile Amerika Türkiye'ye ultimatoma vererek karardan dönmesi istendi. Türkiye ile ABD ilk defa karşı karşıya gelmişler, Türkiye'deki ABD karşıtlığı ilk defa başlamıştır. 1967 yılında Yunanistan'da meydana gelen darbe neticesinde aşırı milliyetçi albay takımı Enosis düşüncesini hayata geçirmek adına yeni eylemler başlatmıştır. Helen uygarlığının inşasını tüm Yunan halkına aşılacak ve bu hedef doğrultusunda yeni atılımlar gerçekleştirmek hedefinde olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır.

Adaya daha fazla asker çıkartılarak Türk köyleri yakıldı, Kıbrıslı Türkler öldürüldü. Türkiye'nin adaya asker çıkartması dönemin şartları gereğince mümkün görünmüyordu. Ordu her ne kadar hazırlık içerisinde olsa bile yeterli donanma ve askeri malzeme bulunmamaktaydı. ABD'nin devreye girmesi iki ülkenin arasında yapılan anlaşma ile Adada bulunan Yunan askerleri çıkartıldı. Diplomatik bir başarı elde edildi. Askeri anlamda yetersiz olan Türk ordusunun eksiklerinin giderilmesi, çıkartma yapılması için yeterli imkânların elde edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

Ordu modernizasyonu, ağır silahların orduya kazandırılması, deniz araçlarının üretilmesi ve satın alınması konusunda çalışmalar başlatılmıştır.

1974 yılında Türk köylerine baskın yapan EOKA militanının desteklenerek Rum yönetimine darbe yapılması ile sonuçlanan olayın akabinde Türk halkına olan baskı daha fazla artmış ve adadaki Türklerin egemenliği tehlikeye girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin diplomatik çözümlerini sonuçsuz kalında adaya ilk askeri çıkartma gerçekleştirmiştir. Bu askeri çıkartma sonucunda Türklerin yaşama hakkı tekrar kazanılmış Türklere yapılan zulüm ve işkence önlenmiştir. Uluslararası anlamda Türkiye bu askeri harekât sonucu fazla tepki almamış haklılık payının sebepleri üzerinde durulmuştur. Yunanistan'da meydana gelen siyasi değişiklik sonrası askeri yönetim yerini demokrasiye bırakmış ve bu sürecin devam etmesi adına Avrupa ve ABD tarafından destekler Yunanistan üzerinde etkisini göstermiştir.

Cenevre'de yapılan konferans için bir araya gelen yetkililer adada iki ayrı devlet kurmak konusunda anlaşma sağlamış olsalar bile, diğer konularda anlaşma sağlanamamış ve Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını garanti altına almak adına 14 Ağustos 1974 yılında adaya 2. Askeri harekât süreci başlamıştır. Türk askerinin karşısında herhangi bir silahlı güç bulunmaması ve engellerin olmaması sebebi ile ada bugün ki sınırları ile Türk ve Rum kesimi olarak ayrılmıştır. 1974 yılında yaşanan bu harekât sonrası 46 yıl geçmesine rağmen hala aynı sıcaklığını korumaktadır. Yunanistan'ın bu askeri harekâtın BM anlaşması şartlarına aykırı olduğu, garantörlük sıfatını gerektirecek herhangi bir durumun olmadığını iddia etmektedirler.

Tutarlı herhangi bir dayanağı bulunmayan Rum ve Yunanistan yetkililerinin harekâttan günümüze kadar olan süreçte itirazları süregelmiştir. Düzeni sağlamak, Türk halkının can ve mal güvenliğini garanti altına almak, adanın demokratik yapısını korumak adına yapılmış bu askeri harekât bir barış disiplini ile gerçekleşmiştir. Türkiye uluslararası anlaşmaları ihlal hakkından doğan müdahale durumunu değerlendirmiş ve bölgenin huzurunu sağlamak adına girişimde bulunmuştur. Sahada kazanım elde edilmesine rağmen ülkeler arası diplomasi ve anlaşmaların hiçe sayıldığını öne sürerek Türkiye'nin masada kaybetmesine göz yumulmuştur.

Yunanistan'ın 2. harekât sonrası NATO'ya rest çekmesi ve topluluğun askeri birliklerinden ayrılması sonrası Amerika, Türkiye'ye karşı yaptırımlarda bulunmuştur. Silah ambargosunun genişletilmesi, afyon dikiminin yasaklanması gibi iç ve dış işleri

etkileyen kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar üzerine Türkiye savunma sanayi anlaşmalarını bozmuş ve yerli savunma sanayi yatırımlarının temelleri atılmıştır. Ayrıca Amerikan üslerinin kısıtlanmasını sadece bu üslerin NATO harekâtları için kullanılmasını öngören yasalar çıkarmıştır (SAKINMAZ, 2007). Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu bu harekât sonrası dünya genelinde oluşan tepkiler ve yaptırımlar sonucu Türkiye sınır ötesi diplomatik, siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerinde sınırlandırılmış ve kısıtlanmıştır.

Bölge devletlerinin ve uluslararası güçlerin ada üzerinde var olan emelleri aslında tüm bölge coğrafyasını kapsamaktadır. Ekonomik ve askeri anlamda önemli varyosları içinde barındıran ada çok stratejik bir konumda bulunmaktadır. Türkiye'nin güney kesimini güvenlik altına almasına yardımcı olmakla beraber, bölge devletler üzerinde tehdit oluşturmak içinde önemli bir askeri üs durumundadır. Son yıllarda tüm dünyanın ilgisini bölge üzerine çekmesine vesile olan hidrokarbon rezervlerinin yüksek verimliliği adanın önemini daha fazla arttırmıştır. KKTC'nin Türkiye ile ortaklaşa yürütmüş olduğu politikalar neticesinde Doğu Akdeniz üzerinde var olan haklarımız genişlemiş ve daha fazla rezerv arama alanı oluşmuştur.

Hidrokarbon arama alanlarının genişlemesinin dışında günümüzün en önemli enerji konularından bir tanesi haline gelen ve en az enerjinin bulunması kadar önemli olan enerjinin taşınması ve güvenliği konuları KKTC'nin varlığı ile daha sağlam ve etkin olmuştur. Yürütülen projeler ve atılan adımlar bu çıkar ve faaliyetlere paralel bir şekilde yürütülmektedir. KKTC üzerinde bulunan Türk askeri birlikleri vasıtası ile yürütülen Doğu Akdeniz askeri operasyonları daha etkili ve caydırıcı durumdadır. Libya'da düzeni sağlamak adına Libya Ulusal Hükümeti yetkililerini ve askerlerini korumak ve destek olmak amacı ile yürütülen operasyonların başarılı ve istikrarlı devam etmesinin en kritik sebeplerinden bir tanesi KKTC'nin varlığı ve sağlamış olduğu stratejik konum avantajıdır.

KKTC'nin uluslararası örgütler, topluluklar ve ülkeler tarafından tanınmayıp GKRY'nin tanınması ve örgütlere üye yapılması ekonomik ve siyasi avantajlar sağlamaktadır. Adanın sorun olması farklı siyasi düşüncelere sahip ülkelerin ada ve bölge üzerinde etkin siyaset izlemeleri sonucu oluşmaktadır. Aynı statü ve coğrafi imkânlarla sahip olan iki ada ülkesinin çok farklı haklar ile mücadeleye sürüklenmesi haksız bir rekabet ortamının yaratılması olarak nitelendirilir. Avrupa Birliği'nin Doğu

Akdeniz politikaları gereği GKRY'nin bölgesel kalkınma ve gelişmesi sürecine katkıda bulunmuştur. Enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak adına GKRY ile olan ilişkiler daha geniş boyut kazanmıştır.

3.4. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Üzerinde Askeri ve Siyasi Yapılanması

Türkiye Cumhuriyeti uluslararası hukuk kuralları ve devletlerarası anlaşmadan doğan hukuki hakları gereğince Doğu Akdeniz havzasında ekonomik kazanç elde etme ve ülke sınırlarının güvenliğini sağlayacak önlemler almaktadır. Bu önlemler fiili olarak diğer ülkelerin yapmış olduğu tehditkâr adımlar sonucu alınmaktadır. GKRY'nin Doğu Akdeniz havzasında tek taraflı MEB ilanı sonrası ve bölge ülkeleri ile yapmış olduğu anlaşmalar sonrası Türkiye'nin havza üzerinde politikaları şekillenmeye başlamıştır. 1999 yılından beri bölgesel anlamda çözüm arayışlarını devamlı olarak barışçıl şekilde çözüme girişimleri olan Türkiye'nin Annan Planı ve Birleşmiş Milletler çözüm sürecinde bulunduğu da bilinmektedir.

Sorunun Kıbrıs'ta barışçıl bir çözüm arayışı olmadığı, Rusya'nın Avrupa'yı tekel enerji piyasasına hapsederek siyasi bir argüman haline getirmesinden kurtulma isteği ile Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervlerinin en karlı şekilde Avrupa ülkelerine ulaştırma politikası olduğu anlaşılmıştır. Bu minvalde AB ve bölge ülkelerinin politikaları sonucu Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de küçük bir sahaya hapsederek strateji oluşturma girişimleri olmuştur. GKRY'nin tek taraflı ve hukuki argümanlara uymayan bir şekilde vermiş olduğu ruhsat sonucunda 3. parselde arama yapacak olan İtalyan şirketi Eni'ye yönelik Türk donanmaları tarafından askeri girişimleri olmuştur.

2011 yılında KKTC ile Türkiye arasında gerçekleştirilen kıta sahanlığı anlaşması ile TPAO bu bölgede hidrokarbon ruhsatı elde ederek sahaya inmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri ve hava unsurları ile bölgede bulunan Fatih ve Yavuz sondaj gemileri caydırıcı bir unsur niteliği taşımaktadır. 2019 yılında Türkiye'nin öncülüğünde yapılan askeri tatbikat bölgede Türk varlığını istemeyen devletlere bir gövde gösterisi niteliği taşımaktadır. Libya ile yapılan karşılıklı sınırlayıcı anlaşma sonrası hem bölgesel devletler hem de Avrupa devletleri tarafından tepkiler gelmiş ve Libya Ulusal Hükümetine karşı darbe girişimlerini destekler adımlar atılmıştır.

Trablus'un işgalini meşrulaştırma, darbeye karşı askeri ve siyasi yardımda bulunma gibi eylemler içinde bulunan devletlere karşı Türkiye Libya meşru hükümetine askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Türkiye'nin savunma

sanayi atılımları doğrultusunda kendi geliştirmiş olduğu hava destek unsurları ve zırhlı araçlar ile darbeci anlayış engellenmiş ve askeri anlamda başarı elde edilmiştir. Rusya, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Yunanistan, GKRY ve Fransa'nın resmi olmayan askeri ve ekonomik yardımları karşılığını bulamamakla birlikte Libya'nın egemenliğini parçalayan adımlar atılmıştır. AB Bürüksel toplantısında Türkiye ile Libya arasında gerçekleştirilen mutabakatın hukuki olmadığı,  c nc  ülkelerin egemen haklarını ihlal ettiği yönünde açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca AB, GKRY'nin adanın tek temsilcisi olduğu ve anlaşmanın tanınmayacağı yönünde kararlar alınmıştır.

3.4.1. Hukuki ve Siyasi  z m Arayışı

Türkiye Cumhuriyeti kıta sahanlığı ve kara suları dâhilinde olan bölgeler üzerinde haklı sebeplere dayanılarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) nezdinde haklarını savunmaktadır. GKRY'nin tek taraflı yapmış olduğu Münhasır ekonomik bölge ilanı sonrası bu bölgelerde hidrokarbon arama ve çıkarma ruhsatlarını vermeye yönelik açmış olduğu ihalelere itiraz etmektedir. 2004 yılında GKRY ile Mısır arasında gerçekleştirilen deniz anlaşmasına yönelik olarak Birleşmiş Milletlere göndermiş olduğu nota ile yapılan anlaşmanın hukuka aykırı ve hakkaniyetten uzak olduğunu belirtmiştir. GKRY'nin tek başına tüm adanın temsilcisi gibi hareket ettiğini bu durumun ise siyasi ve askeri sonuçları olacağını iletmiş anlaşmanın tanınmaması gerektiğini bildirmiştir (YAYCI, 2019).

Doğu Akdeniz ile ilgili alınacak kararların BMDHS hükümlerine uygun ve uluslararası kurallara bağlı kalarak hakkaniyet çerçevesinde ortak bir paydada buluşarak, akılcı ve barışçıl bir diplomasi yürütülerek, şeffaf ve saydam anlaşma kuralları ile yapılması gerektiğini tüm siyasi alanlarda dile getirmektedir. Bölge üzerinde alınacak kararların tek bir noktadan çıkmaması gerekliliği ve çözüm arayışlarının kalıcı sonuçlar ortaya koyması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde oluşturulacak bir anlaşmanın Türkiye'nin lehine olacağını ve en fazla kıyı şeridinin Türkiye'ye ait olduğunu belirtmiştir. 145 bin km² kıta sahanlığı alanı bulunan Türkiye'nin hukuki olmayan durumlar sonucu elinden alınacak deniz yetki alanları sonucu 31 bin km² alana hapsedilecektir. Bu durum ekonomik, siyasi ve askeri anlamda büyük sorunlar yaratacağı gibi Türkiye'nin egemenlik haklarını da sınırlayıcı sonuçlar doğuracaktır (DALAR, 2019).

Yunanistan ile adalar üzerinde yürütülen kıta sahanlığı tartışmalarına ilişkin olarak Türkiye'nin tutumu adaların Türk topraklarının bir uzantısı olduğu ve statüsünün buna göre şekillenmesi gerektiği ve kıta sahanlığı konusunda geri adım atmayacağı yönünde girişimleri bulunmaktadır. Yunanistan'ın bu durumu Birleşmiş Milletlere taşımış ve durumun iki ülke arasında yapılacak müzakereler ile çözüme ulaşması gerektiği yönünde karar alınmıştır. Aynı adalar Doğu Akdeniz üzerinde kıta sahanlığı tartışmalarına gebe olmuş Yunanistan, Mısır ve GKRY ile deniz yetki alanı sınırlandırılmasına yönelik adımlar atmıştır.

Bölgede en fazla kanıtlanmış hidrokarbon rezervi bulunan İsrail'in yürütmüş olduğu politikalar Türkiye aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Uluslararası şirketlerin GKRY sözde ilan ettiği MEB sınırları dâhilinde 12. Parsel içerisinde yüksek miktarda hidrokarbon rezervine rastlaması sonucu, İsrail ile GKRY arasında 2010 yılında karşılıklı MEB ilan etmişlerdir. Bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti yapılan anlaşmayı tanımadığını belirterek nota vermiştir. Yapılan açıklamada Türkiye'nin bu anlaşma gereği hiçbir hakkı gasp edilmemiş fakat Kıbrıs adasında yaşayan Türklerin hakları gözetilmeden hareket edildiği vurgulanmıştır (YAYCI, 2019). Bu minvalde GKRY'nin tutumunun KKTC'ni yok sayması anlamına gelmektedir.

2019 yılına kadar olan süreçte yaşanan olaylara ve gelişen politik durumlara karşı reaksiyon göstererek hukuki çıkarımlar ile haklılığını beyan eden Türkiye Cumhuriyeti, 2019 yılı ile birlikte bölgede etkin bir tutum sergilemiştir. Doğu Akdeniz üzerinde hidrokarbon arama çalışmalarına başlamış ve arama ekiplerine güvenlik bağlamında deniz donanması ile bölgede tedbirler almıştır. Libya ile yapılan anlaşma ile birlikte dengeler değişmiş ve bölgesel ve uluslararası anlamda tepkiler doğmuştur. Türkiye'nin hidrokarbon rezervlerinin yanı sıra önemseydiği başka bir durum ise bölgede çıkartılacak olan rezervlerin pazara ulaşımı ile ilgilidir. Türkiye burada alıcı ve satıcı ülkeler açısından en makul güzergâh durumunda olmasına rağmen sahada başka hesaplar yapılmaktadır.

Doğu Akdeniz'den çıkartılacak hidrokarbon rezervlerinin LNG ve boru hattı projeleri ile Türkiye'ye ulaştırılarak buradan yine boru hattı ve kara yolu ile Avrupa ülkelerine ulaştırılması planlanmaktadır. Avrupa'nın kuzey ülkelerinden yapmış olduğu doğal gaz ihracatı için Türkiye'nin alternatifi nasıl maliyetli oluyorsa aynı durum Doğu Akdeniz rezervleri içinde geçerlidir. İsrail ile yaşanan Mavi Marmara, Davos ve

Filistin meseleleri ile yaşanan siyasi krizler Doğu Akdeniz üzerinde etkili olmuştur. Mısır'da meydana gelen askeri darbe sonucu yönetimde meydana gelen değişiklik üzerinden Türkiye'nin siyasi baskı kurması sonucu Doğu Akdeniz üzerinde Mısır ile farklı siyaset uygulama mekanizması oluşmuştur.

Bölgesel anlamda bakılması mümkün olmayan farklı kıtalarda bulunan devletlerin dahi yakından takip ettiği ve müdahil olduğu Doğu Akdeniz havzası farklı siyasi etkenleri içinde barındıran politik bir mecra durumundadır. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının en önemli ayağı durumunda olan Doğu Akdeniz, Suriye'de yaşanan siyasi çıkmazın bir parçası olmakla beraber Orta Doğu'da yaşanan tüm karmaşanın paralelinde bir konu olarak görülmektedir. Türkiye'nin bu coğrafyada izlemiş olduğu politikalar aynı zamanda Doğu Akdeniz siyasi çözüm yollarında karşısına olumlu ya da olumsuz yansımaktadır.

3.4.2. Askeri Çözüm Arayışı

Devletler ulusal güvenliklerini tehlikeye atan her oluşuma karşı askeri ve siyasi anlamda karşı stratejiler geliştirir ve gerek duyulduğu takdirde sahada ve masada bu stratejilerini hayata geçirirler. Türkiye Cumhuriyeti gerek terör unsurları gerekse sınırlarında meydana gelen siyasi otorite boşluğundan kaynaklı sorunlar neticesinde askeri mekanizma olarak devamlı telaffuz durumundadır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile başlayan Türk Silahlı Kuvvetlerinin operasyon becerisinin gelişimi günümüze kadar aynı hareketlilikle devam etmiştir. Güçlü bir silahlı kuvvet mekanizmasının varlığı tehdit olacak unsurlara caydırıcılık sağlayacaktır. Deniz, hava ve kara kuvvetleri bakımından bölge devletleri nezdinde daha fazla nitelikli asker ve askeri teçhizata sahip olan Türkiye, bu unsurları ile bölgede güvenlik tedbirleri almış ve oluşabilecek durumları göz önünde bulundurmak adına Doğu Akdeniz sularında askeri tatbikatlar düzenlemiştir. Müttefik güçlere güven ve düşman ülkeleri düşünmeye sevk eden bu girişimler sonucu Kıbrıs açıklarında ve Libya sınırlarında deniz donanmaları ile güvenlik tedbirleri alınmıştır.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Doğu Akdeniz havzasında meydana gelen siyasi ve hukuki çıkmazlara karşı askeri anlamda her türlü önlemlerini alma yönünde gayret göstermektedir. Irak ve Suriye coğrafyasında meydana gelen tehdit unsurları ile girilen sıcak temas Türk Silahlı Kuvvetleri'ne pratiklik kazandırmıştır. Günümüzde ülkelerin kendi silahlı kuvvetleri ile sıcak temas kurmalarından ziyade eğitimini ve

silahlanmasını üstlendiği, aynı amaç ve gaye için yola çıktıkları farklı milletlerden olan toplulukları sahada desteklemektedirler. Bu durum literatüre vekâlet savaşları olarak girmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Suriye’de yönetim karşıtlığı ile silahlanan fakat düzenli birlik oluşturamayan toplulukları bir amaç doğrultusunda eğiterek ve silahlandırarak Özgür Suriye Ordusu’nu (ÖSO) kurmuştur. Daha sonra bu birlik Suriye Milli Ordusu ismini almıştır. Bu askeri birlik Türkiye’nin yapmış olduğu askeri operasyonlara katılmış ve ele geçirilen yerleşim yerlerine güvenlik gücü olarak yerleştirilmiştir. Fırat ve Barış kalkanı harekâtlarında tam anlamıyla TSK ile entegre şekilde hareket etmiş ve başarılı operasyonlar çıkarmıştır.

Doğu Akdeniz’de Libya ile yapılan karşılıklı MEB ilanları sonrası savunma ve güvenlik alanlarda da iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Libya Ulusal Hükümetin egemenliğini ve kendi çıkarlarını korumak adına Libya’ya askeri eğitim ve teçhizat yardımında bulunulmuştur. Kıbrıs ve Libya topraklarında İHA birlikleri konuşlandırılmış ve bölgede güvenlik bakımından kazanımlar elde edilmiştir. Askeri üs ve hava sahaları bakımından yeni yerleşkeler açılarak bölgesel anlamda karşı devletlere gözdağı verilmiştir. Bu durum aynı zamanda yerli sanayi atılımları ile geliştirilen İHA, SİHA ve kara taşıtlarının sahada güvenle kullanıldığının da kanıtı olmuştur. Libya hükümeti tarafından yapılan açıklamalar doğrultusunda, Trablus’a Türk askeri, hava savunma sistemleri, eğitim subaylarının geldiğini belirtmiş ve bu süreç sonrası darbe girişimlerini bastırabileceklerini belirtmiştir. Türkiye etkin askeri gücü ve teknik donanımı ile belirli bir statüko çerçevesinde sahada olan kazanımlarını masadaki anlaşmalara dökmeyi planlamaktadır (BBC, 2020).

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti AB Komisyonu ile yürütmüş olduğu müzakereler ışığında Yunanistan ile ikili ilişkiler kurmaya çalışmakta ve bölgede daha fazla askeri anlamda gerginliğin oluşmaması adına adımlar atmaktadır. Diplomatik görüşmeler ne gibi sonuçların getireceği hala belirsizliğini korurken bölgede tatbikatlar düzenleme girişimleri de Türkiye adına devam etmektedir. Sismik araştırmaların yapılması ihtimali Türkiye karşıtı strateji geliştiren ülkelerin yoğun tepkisini çekmektedir. Megali İdea ve Mavi Vatan idealleri ile bölgede etkin politikalar oluşturmaya çalışan Yunanistan ve Türkiye’nin askeri olarak ta bölgede yoğun bir oluşum içerisinde bulunması bölgede sıcak saatlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası bölgesel anlamda yaşanan sosyoekonomik olaylara dikkatli bakıldığında enerji yönlü dalgalanmaların uluslararası politığe ve ülkeler arası stratejik yakınlaşmalara kesin etkisi olduğu gözlenmektedir. Bu etkilerin küresel kapsamda siyasal, ekonomik ve kültürel sonuçları meydana gelmektedir. Enerji gücünü bünyesinde barındıran devletlerin dünya siyasetine yön vermeleri ve bu durumdan çıkar sağlamalarının sonuçları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından en aza indirmeye çalışılmaktadır. Sanayi devrimi ile başlayan enerji tabanlı endüstriyel gelişimin var oluşu sonucunda ülkelerin dış ticaret kalemlerinin büyük bir bölümünü fosil enerji harcamaları oluşturmaktadır.

Tez çalışmasının ana teması, Türkiye Cumhuriyeti'nin endüstriyel ve teknolojik ilerlemesini sorunsuz devam ettirebilmesi konusunda en önemli faktör olan enerji arz güvenliğinin dışa bağımlı ve korku metodolojisi ile yürütülemez olması temeline dayanmaktadır. Jeopolitik konumu itibari ile siyasi ve ticari ilişkiler bağlamında uluslararası platformlarda birçok enstrümana sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, enerji arz güvenliği bakımından doğu – batı ve güney – batı koridorları için önemli bir geçiş ülkesidir. Bu bağlamda dışa dönük ekonomik modelin ülkede uygulanmaya başlanması ve özel yatırımların ülkeye girişi ile birlikte önemli boru hatları ve terminaller ülke mirasına kazandırılmıştır. Aynı zamanda bu durumun ekonomik ve siyasi kazançları da ülke iç dinamiklerine etki etmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde enerji kaynaklarının ekonomik boyutu hakkında bilgiler verilmiş ve enerji maddelerinin taşınma yöntemleri ile ilgili varsayımlar hakkında bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümünde neden Doğu Akdeniz havzası bu denli önemli olduğu bölgesel ve uluslararası anlamda bölgenin jeostratejik konumu hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Kıta sahanlığı ve MEB kavramlarının çıkış sebepleri ve bölge üzerinde ne gibi sonuçlar yarattığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca Bölgede oluşturulması muhtemel taşıma yöntemlerinin ekonomik ve siyasi boyutları üzerinde bir takım öngörüler aktarılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte enerji ile ilgili yapmış olduğu politik kararların neden ve sonuç ilişkileri aktarılmıştır. Türkiye'nin bölgede yürütmüş olduğu stratejiler ve diplomatik adımların sebepleri ve sonuçları ile ilgili varsayımlar yer almaktadır. Tez çalışmasını oluştururken enerji ekonomisinin ülkeler arası politika araçlarından bir tanesi olduğu göz ardı edilmemiş

ve uluslararası hukuki kuralların bölgede belirleyiciliği ile ilgili varsayımlarda bulunulmuştur. Enerji maddelerinin ülkeler açısından önemi vurgulanırken en önemli kıstas olarak petrol ve doğal gaz kaynaklarının seçilmesinin temel sebebi, günümüzde bu kaynaklara duyulan ihtiyacın şiddetinden kaynaklanmaktadır.

21. yüzyıl itibari ile Türkiye’yi de yakından ilgilendiren Doğu Akdeniz havzası içerisinde bulunan alanda yapılan araştırmalar sonucu yüksek miktarda hidrokarbon rezervi keşfedilmiş ve bölge dinamikleri bu süreç sonrası değişmeye başlamıştır. Helen düşüncesinin tekrardan gün yüzüne çıkması, İsrail’in siyasi çıkarları neticesinde bölgede yapılan anlaşmalar, AB ve ABD’nin bu oluşumları desteklemesi ile birlikte Türkiye ve KKTC’nin hukuki hakları elinden alınmak istenmiştir. Bu durum karşısında bölgesel ve ulusal anlamda hukuki haklarından doğan yasal tepkileri verme yetisi gösteren ülkeler bölgede çözüm arayışlarına girmişlerdir.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti siyasi, ekonomik ve askeri mekanizmalarını devreye sokarak bir dizi önlemler almış ve almaya da devam edecektir. Tüm bu çıkarımlardan hareketle Türkiye Cumhuriyeti Doğu Akdeniz özelinde hukuksuz ve egemenliğine karşı tüm tutumları yok saymalı ve bu durumun son verilmesi adına önlemler almalıdır. Kıbrıs adasında meydana gelen anlaşmazlıkların neticesinde KKTC’nin bağımsızlık ve egemenliğini tehdit edecek unsurlara karşı müzakere ve siyasi yönden güçlü argümanlar oluşturmalıdır. Doğu Akdeniz havzasından elde edilecek ekonomik ve sosyal kazanımların ada devletlerine eşit ve hukuki temellere dayandırılarak paylaşılmasına zemin oluşturulmalı ve bu yönde politikalar gerçekleştirilmelidir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” politikası doğrultusunda komşu devletler ile yaşanan sıkıntılar bir an önce çözülmeli ve sağlam temeller üzerine bir paydada buluşulmalıdır. 2009 yılında Dışişleri Bakanı olarak göreve gelen Ahmet Davutoğlu dönemi politikası gereğince “Dış siyasette sıfır sorun” strateji güdülerek Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Kafkasya bölgelerinde çözüm merkezi ve hami sıfatı elde etme çabası güdülmüştür. Salt Power olarak literatüre yansıyan bu politika sonucu müzakere ve siyasi temeller üzerine kurulu dış siyasetten askeri güce dayalı dış politikaya geçiş başlamıştır. İran, Irak, Suriye, Mısır, İsrail, Yunanistan ile komşuluk ilişkileri kopma noktasına gelmiş ve uluslararası ilişkilerde yalnızlaştırılmış bir Türkiye oluşmuştur. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti iç siyaset malzemesi

olarak gördüğü karşı devletlere yönelik tehditkâr tutumundan sıyrılıp çözüm odaklı ve müttefik açısından zengin bir politika yürütmelidir.

Barışçıl ve müzakereci politikalar sonucu elde edilemeyen kazanımlar elbette ülkelerin caydırıcı özelliği olan askeri yeterlilik sonucu daha keskin bir çözüm ortamı yaratılmasına sebebiyet vermektedir. Bu açıdan bakıldığında GKRY ve Yunanistan'ın düşmanca ve sert politik söylemleri karşısında Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve adalar üzerinde yürütmüş olduğu politika yerinde bir stratejidir. Bu politikalar Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinden doğan haklar sonucu elde edildiği ve haklılığımızın temelini oluşturan durumun dünyada birçok ülkenin karşılıklı olarak yapmış olduğu anlaşmalarla doğruladığını uluslararası platformlarda duyurulmaya devam edilmelidir. Yunanistan ile oluşabilecek olası anlaşma zemininde iki ülkenin de bu durum sonucunda maksimum kar sağlayacağı Yunan yetkililerine belirtilmelidir.

Her ne kadar birçok ülke açısından çok önemli dış siyaset konusu olsa bile bilinmeyi çok olması sebebi ile çok taze bir siyasi arena olarak görülmektedir. Bu durum neticesinde bölgede çıkartılacak olan hidrokarbon rezervlerinin pazara aktarılması konusunda birçok spekülasyon bulunmaktadır. Henüz netleşmeyen ve her geçen gün farklı denklemlerin bölge politikasının içine dâhil olması ile değişen bir satranç tahtası görünümü ile karşılaşmaktayız. Avrupa Birliği'ne enerji akışını sağlamak düşüncesi ile İsrail, GKRY, Yunanistan ve Mısır arasında bir anlaşma zemini oluşturularak boru hattı projesi oluşturulmuştur. EastMed boru hattı projesinin ekonomik yönden imkânsıza yakın olduğu ve Mısır limanları ile LNG taşımacılığının ise yetersiz kaldığı düşünüldüğünde Avrupa piyasasına hidrokarbon taşınmasının en muktedir yolunun Türkiye üzerinden olduğu daha açık ve net deklare edilmelidir. Ayrıca Türkiye üzerinden yapılacak taşımacılığın enerji arz güvenliğine daha yakın ve önceden kazanılmış tecrübeler ile daha kolay olacağı kabul ettirilmelidir.

Doğu Akdeniz havzasında adalar dışında hiçbir hükmü olmayan Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'in batıya açılan kapısını elinde tutma girişimleri Türkiye ve Libya arasında yapılan anlaşma ile sonuçsuz kalmıştır. Bu anlaşmayı sağlam zeminler üzerine inşa etme düşünce ile Libya topraklarında ekonomik ve askeri girişimler söz konusudur. Avrupa ülkelerinin yoğun siyasi baskısı, Mısır'ın askeri müdahale söylemleri ve Yunanistan oluşturduğu karalama kampanyaları ve Libya'ya aktarılan bütçenin vermiş olduğu sıkıntılardan kurtulmak adına Türkiye Cumhuriyeti bölgede

kısa ve uzun vadede çözüm üretmesi gerekmektedir. Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında şu an izlenen dış siyaset uzun dönemde sürdürülemez olarak görülmektedir. Bu bağlamda Mısır ile olası bir anlaşma zemini yaratmak suların durulmasına hatta Türkiye üzerinden projelerin gerçekleşmesine zemin hazırlayacaktır. Fakat tam tersi bir anlaşma durumu ortaya çıktığında Yunanistan bölgede daha etkin siyasi manevra alanı sağlayacaktır. Münhasır ekonomik bölge ilanı konusunda henüz hiçbir adım atmamış olan Türkiye Cumhuriyeti bu konuda ekseriyetle gerekli adımları atması beklenmektedir. Lübnan ve İsrail ile bölgede ittifak yapma düşüncesi ile politikalar oluşturma zarureti ortaya çıkmaktadır.

Farklı coğrafyalarda farklı politikalar oluşturmak yerine ülke dinamiklerini ve tarihini iyi analiz ederek dış politikaya şekil vermelidirler. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'ni bölgede bulunan Müslüman ülkelerinden ayıran en önemli özelliği laik, demokratik ve hukuk devleti olmasından geçmektedir. Dış siyaset ve dış politikalar ele alınırken bu etkenler çerçevesinin dışına çıkılarak atılacak adımlar Türkiye'yi liyakatten uzaklaştıracaktır. Türkiye'nin yakın zamanda desteklemiş olduğu Müslüman Kardeşler politikası ile Mısır da başarısız olunmuş ve kötü argümanlar ile ülke profili zedelenmiştir. Libya konusunda Saraç hükümeti Müslüman Kardeşler politikası ile değil BM'nin desteklediği meşru hükümet olması yönünden kamuoyu oluşturulmalı bu tutum zihinlerden silinmelidir.

İki kutuplu dünya siyasetinde taraf olmaktan ziyade ekonomik ve siyasi çıkarlar doğrultusunda hareket etmeyi, ülke halklarının menfaatlerini birincil öncelik olarak görmeyi karar organları kendilerine görev edinmelidirler. ABD'nin bölge güvenliğini bahane ederek Rusya ve Çin bloğunun Batı pazarını ele geçirmesi tehlikesine karşı Doğu Akdeniz'de donanma bulundurmasına karşılık Çin ve Rusya ile ticari ve ekonomik iş birliklerine sıcak bakılmalıdır. Türkiye, ticari yönden kazanç sağlayan bir ülke konumundadır. Bu bağlamda yürütmüş olduğu politikalar ticari menfaatler üzerine kurulmalı ve en yüksek kazancın olacağı politikalar ortaya konmalıdır.

Doğu Akdeniz özelinde alınan kararların Türkiye'nin dış siyasi politikalarını etkilemesi kaçınılmazdır. AB'nin enerjide dışa bağımlı politikaları bir seçim değil zorunluluktur. ABD ile yapılan enerji ticareti ile kaya gazı, Rusya ile yapılan enerji

ticareti ile de doğal gaz ve petrol transferi gerçekleştirmektedir. Uluslararası arenada karar verme organlarının bu durumdan etkilenmesini engellemek için çözüm arayışları hız kazanmıştır. Türkiye'nin bu durumu kendi lehine çevirerek uzun vadede yapacağı ılımlı politikalar ve güvene dayalı ticari ilişkiler vasıtası ile Türkiye'nin enerji koridoru ülke konumuna gelmesinin önü açılacaktır.

Bu sebeptendir ki Doğu Akdeniz enerji mücadelesini için Türkiye, Kıbrıs sorununu en etkin ve kararlı siyasi duruşu ile devam ettirmeli, sorunun çözümü için tüm denklemler düşünülmelidir. Bölgeden çıkacak hidrokarbon rezervleri tüm ülkelerin olduğu kadar Türkiye'nin de dışa bağımlı siyasi duruşuna son verecektir. Bu minvalde atılacak adımlar genişletilmeli, gerekli duruş sergilenmelidir. Olası İsrail ile yapılacak anlaşma neticesinde hem rezervlerin taşınması hem de çıkartılması konusunda önemli kazanımlar elde edilmiş olacaktır. Ayrıca günümüzde önemi giderek artan Ceyhan'ın enerji dönüşüm ve nakil merkezi haline getirilmesi askıya alınmamalı bu konu üzerinde durulmalıdır. Olası Türkiye lehine gelişecek bir anlaşma zemininde Ceyhan enerji merkezi haline dönüştürülmelidir. Etkin ve çok yönlü stratejiler üzerine oluşturulmuş ve kararlılıkla yürütülecek Doğu Akdeniz politikası Türkiye'ye birçok alanda kazanım sunacaktır.

KAYNAKÇA

- ADAÇAY, F. R. (2014). Türkiye İçin Enerji ve Kalkınmada Perspektifler. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 87-103.
- AVCI, İ. (1985). Boru Hatları İle Katı Madde Taşımanın Tarihsel Gelişimi. *Türkiye İnşaat Mühendisliği 8. Teknik Kongresi* (s. 293-305). Ankara: TMMOB.
- AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI. (2020, Şubat 4). *Fasıl 15: Enerji*. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html adresinden alındı
- AYDIN, L. (2014). Enerji Ekonomisi ve Politikaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BAHGAT, G. (2005). Energy partnership: Israel and the Persian Gulf. *Energy Policy*, 671-677.
- BAŞLAMIŞLI, M., & ÇALIŞKAN, A. (2017). İngiltere'nin Yakın Doğu Politikası Dahilinde Kıbrıs'ın İngilizler'e Devri. O. Köse içinde, *Tarihte Kıbrıs 2* (s. 825-834). İstanbul: İmak Ofset.
- BAYRAÇ, H. N. (1999). Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi ,Türkiye'deki Gelişimi ve Eskişehir Uygulaması. 14 -16. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- BAYRAÇ, H. N. (2009). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğalgaz Fiyatları Açısından Bir Karşılaştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 115-142.
- BAYRAÇ, H. N. (2009). Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 115-142.
- BBC. (2020, Ocak 2). *Libya Tezkeresi: Türkiye'nin Starejisi Ne?* BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50918216> adresinden alındı
- BİLGESAM. (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye*. İstanbul: BİLGESAM.
- BİLGİN, M. (2005). *Avrasya Enerji Savaşları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER. (tarih yok). *Oceans & Law Of The Sea*.
<https://www.un.org/Depts/los/index.htm> adresinden alındı
- BRAUDEL, F. (2015). *Akdeniz: Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*. (A. Derman, & N. Erkut, Çev.) Metis Yayınları.
- CANDAN, A. (2003). *Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.
- CANKARA, Y. (2016). Doğu Akdeniz'in Artan Petropolitik Önemi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18-35.
- ÇELİK, O. (2016). Uluslararası Hukuk (Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Paylaşımı Sorunu). www.academia.edu, s. 3-6.
https://www.academia.edu/30944932/Uluslararası_Hukuk_Do%C4%9Fu_Akdeniz_Deniz_Yetki_Alanları_Paylaşımı_Sorunu adresinden alındı
- DALAR, M. (2019). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Hukuksal Dayanakları. *11. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, 148-172.
- DEDE, O. (2012, Aralık 12). *İsrail'in Doğu Akdenizdeki Alternatif Politikaları*.
<http://www.bilgesam.org>: <http://www.bilgesam.org/incele/1105/-israil%E2%80%99in-dogu-akdeniz%E2%80%99deki-alternatif-politikalari/#.XjrURGgzaM8> adresinden alındı
- DONAT, N. (tarih yok). *Rusya'ya 'yılbaşı hediyesi' Güney Akım Boru Hattı izni*. Milliyet Gazetesi. <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/rusya-ya-yilbasi-hediyesi-guney-akim-boru-hatti-izni-1481725> adresinden alındı
- DSİ. (2018). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.
- DURMUŞOĞLU, S. (2015, Aralık). Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Komşu Ülkeler ile Uluslararası İlişkilerine Etkileri. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü.

- DÜNYA ENERJİ KONSEYİ. (2018, Kasım). Dünya Enerji Görünümü 2018. *World Energy Council*, s. 1. <https://www.dunyaenerji.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/UEAWEO2018-TR.pdf> adresinden alındı
- EGE, Y., & ÖZ, G. (2004). *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye*. Ankara: Dumat Yayınevi.
- ENERJİ ve TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI. (2017, Ocak 1). Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü. *Strateji Geliştirme Başkanlığı*(15), s. 23.
- ENERJİ ve TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI. (2020). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. www.enerji.gov.tr: <https://www.enerji.gov.tr/tr-tr/sayfalar/jeotermal> adresinden alındı
- ERDOĞAN, S. (2016). Enerji Arz Güvenliği Bağlamında Türkiye’de Nükleer Enerji. *Liberal Düşünce Dergisi*, 82.
- ERİK, N. Y., & KOŞAROĞLU, Ş. M. (2016). TARİHSEL SÜREÇ BOYUNCA DEĞİŞEN PETROL FİYATLARI; ŞEYL GAZI ETKİSİ VE BAZI ÖNGÖRÜLER. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 17, 121.
- EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY. (2019, Ocak 9). *Policy context*. European Environment Agency: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/policy-context> adresinden alındı
- FOSS, M. M. (2012). Introduction To LNG. *Center For Energy Economics*. Nisan 22, 2020 tarihinde http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:w0I_-XAsDH8J:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0,5 adresinden alındı
- GELDİ, M. (2020, Şubat 26). *Lübnan'ın Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz arama çalışmaları başlıyor*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanin-akdenizdeki-petrol-ve-dogal-gaz-arama-calismalari-basliyor/1745909> adresinden alındı
- GÜNEŞ, Ş. A. (2007). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(2), 1-6.

- GÜREL, A., MÜLLER, F., & TZİMİTRAS, H. (2013). The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios. *PCC Report 1/2013*, 2.
- HEAL. (2016). *Fosil Yakıt Teşvikleri ve Halk Sağlığı*. Brüksel: Heal. <https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2018/06/fossil-fuel-subsidies-and-health-briefing-turkish.pdf> adresinden alındı
- İKTİSADİ KALKINMA VAKFI. (2012, Temmuz). Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Enerji Politikası. *İKV Yayınları*, 39. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=231 adresinden alındı
- İSTİKBAL, D. (2019, Kasım 11). *Asya Yüzyılı: Kuşak ve Yol Girişimi*. SETA: <https://www.setav.org/asya-yuzyili-kusak-ve-yol-girisimi/> adresinden alındı
- Jurnal.İst. (2019, Kasım 11). Doğu Akdeniz - 2019 Davet Tatbikatı: 15 Ülke Katılım Gösteriyor . İstanbul, Türkiye.
- KADIOĞLU, S., & TELLİOĞLU, Z. (1996). ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMI VE ÇEVREYE ETKİLERİ. *TMMOB 1. ENERJİ SEMPOZYUMU*, (s. 59).
- KARAGÖLİ, E. T., & KAYA, S. (2016). *LNG'nin Dünya Enerji Ticaretindeki Yeri*. İstanbul: SETA.
- KAYA, İ. S. (2015). *Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları*; (2. Baskı b.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- KAYA, M. (2016). Petrolün Kısa Tarihi; Petrol Gerçekleri ve Türkiye. *Türkiye Petrolleri ve Anonim Ortaklığı*, 6-7.
- KAZANCI, B. A. (2015). DEĞİŞEN ULUSLARARASI ENERJİ SİYASETİ VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI. Kırıkkale.
- KIRLIDÖKME, U. (2014). "Enerji Köprüsü Ülke" Olma Yolunda Yunanistan'ın Politikası. *BİLGESAM*, 840-850.
- KÜÇÜKKAYA, E. (2017, Temmuz 29). *Biyokütle Nedir ?* Enerji Portalı: <https://www.enerjiportali.com/biyokutle-enerjisi-nedir/> adresinden alındı

- KÜÇÜKKAYA, E. (2018, Kasım 6). *Yenilenemez Enerji Kaynakları Nelerdir?* Enerji Portalı: <https://www.enerjiportali.com/yenilenemez-enerji-kaynaklari-nedir/> adresinden alındı
- MAZAK, M. (2015, Kasım 10). *DOĞALGAZ TARİHİ –I.* mehmetmazak.net: <http://mehmetmazak.net/makale/3/337-dogalgaz-tarihi-i#.XjBtYmgzaM8> adresinden alındı
- NS ENERGY. (2020, Şubat 28). *Eni Signs Agreements To Restart Production at Damietta Liquefaction Plant.* NS Energy: <https://www.nsenergybusiness.com/news/eni-damietta-liquefaction-plant/> adresinden alındı
- ÖZERSOY, K. (2009). Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme. *Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve uygulama Merkezi*, 116-123.
- PAPADİMİTRİOU, J. (2020, Ocak 03). *EastMed: Belirsizliklerle Dolu Boru Hattı Projesi.* Made For Minds: <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677> adresinden alındı
- SAKINMAZ, Ş. K. (2007). *Kıbrıs Tüneli.* İstanbul: Akademi Kültür Sanat.
- SANDIKLI, A., & BUDAK, T. (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye.* İstanbul: BİLGESAM.
- SÜNNETÇİOĞLU, M. A. (2011, Ocak 1). Doğu Akdenizin Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelismeler. *Stratejik Araştırmalar ve Etüt Merkezi*, s. 151-175 .
- T.C. PETROL İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (1995). *Petrolün Tarihçesi ve Türkiye'de Açılan Petrol Kuyuları.* Ankara: T.C. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü.
- TAMÇELİK, S., & Kurt, E. (2015). DEĞİŞEN DOĞU AKDENİZ DENKLEMİNDE MİSİR'İN HİDROKARBON POLİTİĞİ VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI. *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*, (s. 445-449).
- TAMÇELİK, S., & KURT, E. (2015). İsrail'in ve GKRY'nin İzlediği Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri. *Artvin Çoruh Üniversitesi*

Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (s. 673-699). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

TORUN, Ş. (1956). *TÜRKİYE İNGİLTERE VE YUNANİSTAN ARASINDA KIBRIS'IN POLİTİK DURUMU*. İstanbul: Gazeteciler Matbası.

TURDEF. (2019, Ekim 25). *Deniz Ticareti Hukuku Nedir ?* . Türkiye Denizcilik Federasyonu : <https://turdef.org.tr/makale/deniz-ticareti-hukuku-nedir> adresinden alındı

TÜREB. (2020). *Türkiye Rüzgar Enerjisi İstatistik Raporu*. Ankara: TÜREB.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI. (2007, Ocak 30). *NO:18 - 30 Ocak 2007, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.* [www.mfa.gov.tr:](http://www.mfa.gov.tr) http://www.mfa.gov.tr/no_18---30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-iliglendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa adresinden alındı

TÜRKİYE PETROLLERİ STRATEJİ GELİŞTİRME DAİRE BAŞKANLIĞI. (2017). *2017 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*. TPAO.

(tarih yok). *Türkiye-Libya MEB Muhtırası yürürlük tarihi 08 Aralık* Kaynak: *Türkiye-Libya MEB Muhtırası yürürlük tarihi 08 Aralık* . Enerji Günlüğü. <https://www.enerjigunlugu.net/turkiye-libya-meb-muhtirasi-yururluk-tarihi-08-aralik-35249h.htm> adresinden alındı

U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. (2016, Temmuz). *Analysis - Energy Sector Highlights (İsrael)*. EİA: <https://www.eia.gov/international/overview/country/ISR> adresinden alındı

ULUCAK, Z. (2019, Haziran 8). *Doğu Akdeniz ABD için stratejik önemde*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-akdeniz-abd-icin-stratejik-onemde/1499194> adresinden alındı

USGS. (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean*. U.S. Department of the Interior. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/> adresinden alındı

- USGS. (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean*. U.S. Department of the Interior.
- ÜLKEKUL, C., & CAN, A. H. (2010, Kasım 2). *Taş Kömürü Havzasında(İşletmelerinde)Bahriye Nezareti Yönetimi(1865-1908)Ve Dilaver Paşa Nizamnamesi*. Kent ve Demiryolu: <http://kentvedemiryolu.com/tas-komuru-havzasindaisletmelerindebahriye-nezareti-yonetimi1865-1908ve-dilaver-pasa-nizamnamesi/> adresinden alındı
- ÜŞÜMEZSOY, Ş. (2006). *Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası*. İleri Yayınevi.
- www.enerjigunlugu.net. (2019, Aralık 23). *Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı anlaşması 2 Ocak'ta imzalanacak Kaynak: Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı anlaşması 2 Ocak'ta imzalanacak*. www.enerjigunlugu.net: <https://www.enerjigunlugu.net/dogu-akdeniz-dogalgaz-boru-hatti-anlasmasi-2-ocakta-imzalanacak-35391h.htm> adresinden alındı
- YANAR, R. (2014). *Petrol Fiyatlarındaki Düşüş ve Ortadoğu Ekonomilerine Etkileri*. Ankara: ORSAM, 9-10.
- YAYCI, C. (2011). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17- 41.
- YAYCI, C. (2019). *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı* (5 b.). İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 16.
- YESEVİ, Ç. G. (2013, Temmuz 10). *Mısır'ın Baharı ve Enerji Politikaları*. 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü: <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/misirin-bahari-ve-enerji-politikalari> adresinden alındı.
- YETKİNER, H., & BERK, İ. (2008). Petrol Fiyatlarındaki Artışın Nedenleri ve Etkileri. *Cumhuriyet Enerji Dergisi*(8), 12.
- YILDIZ, D., & YAŞAR, D. (2012). *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*. İstanbul: Truva Yayınları.
- YILMAZ, H. İ. (2016). Orta Doğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Orta Doğu Politikasının Ekonomik Nedenleri. *Teseam Akademik Dergisi*, 100-128.

YILMAZ, M. (2012). Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 33-54.

Yılmaz, N. F. (2005). Petrol ve Doğal gaz Boru Hatları Üzerine Bir Değerlendirme. *Tesisat Mühendisliği Dergisi*(87), 4-14.

